

Mándy Gábor

Töprengések

Mándy Gábor

Töprengések

Válogatás a kisebb-nagyobb írásaimból

ISBN 978-615-81480-4-7

Készült a 4SIDECOPY nyomdában

Spirál füzetek 20.

Előszó

Az ember töprengő állat. Én különösen. A homo sapiens ugyan bölcs embert jelent, de a bölcsességhez nem annyira a célirányos gondolkodás vezet el (az inkább az alkotáshoz, gépek feltalálásához, eljárások kidolgozásához szükséges), hanem a kötetlen töprengés. Mert először is azt kell tudnunk, hogy miről gondolkodjunk. Én egész életemben töprengtem és ritkán jutottam el a konkrét eredményekig. De ez nem baj. Ha valami égni kezd, már az is szép, ha valaki elkiáltja magát, hogy tűz van, maga az oltás elsősorban a szakemberek dolga. Mindenki azt tegye, amihez a leginkább ért!

Ebben a kötetben a 2000-es évek körül és azóta született töprengéseimet, morfondírozásaimat gyűjtöttem össze, különféle témákról. De mivel a korábbi publicisztikai jellegű kötetembe csak kevés írásomat tudtam belevenni, most azokból is válogatok, amelyek akkor kimaradtak. Ezért ez a gyűjtemény is meglehetősen vegyes. Ezen már nem segíthetek. Úgy gondoltam, hogy jobb, ha sok minden belekerül. Az értékesebb kalászsokat majd az Olvasó is el tudja választani az ocsútól. (És nem mindenki ítél egyformán, van, akinek ez, van, akinek az tűnik megfontolandónak.)

Az anyag csoportosítása elsősorban tematikus, de az elején kiemeltem a nagyobb, esszészerű írásokat. Sok minden érdekelt, ez jól tükröződik a témaválasztásaimban. Időnként filozofálgatok, időnként az aktuális vitatémákhoz szólok hozzá – persze csak az én cincogó egérhangomon, de hát az is része a nagy kórusnak.

Érdekel mindenekelőtt a boldogság megvalósítása, a tudomány és a filozófia sok problémája, aggódok a környezetért, de az emberiség túlnépesedésére csak nagyon kemény és fájdalmas megoldást tudok ajánlani. A nyelvek és az irodalom sok vonatkozása is foglalkoztat, csakúgy, mint a vallások, a vallási erkölcs, a hívők és nem hívők együttműködése. A férfiak és nők viszonya, a családformák változása, ezen belül a szexuális kapcsolatok átalakulása több írásomnak is témája. A politikai vitákhoz is hozzászólok, még ha nem is hallgatnak rám.

Vagyok annyira okos, hogy lássam a szomorú véget, de az elégedettséggel tölt el, hogy ha nem is tehetek semmit, legalább megfogalmazom a problémákat és a lehetséges megoldásokat. Ennél több nem is várható el egy amatőr töprengőtől.

Fejtegetések

Boldogságtechnika

avagy

Hogyan legyünk boldogok
egy boldogtalan világban?

Egy boldog nap

Hogy boldognak érezzük-e magunkat, az igen nagy részben tőlünk függ. Persze nem mindegy, hogy az ember fáraó vagy rabszolga, de a külső körülményekhez való hozzáállás többet nyom a latban, mint maga a külső körülmény.

A belső boldogság megteremtése már reggel, az ágyban elkezdődik. Én először is boldogan konstátalom, hogy még élek, túléltem az éjszakát. Különkülön örülök az egyes tagjaimnak, és amikor rájuk gondolok, érzem is őket: a lábujjaimban áramló vért, a karjaimban meg-megfeszülő izmot, a mellkasomban táguló tüdőt. De nem kelek fel azonnal, hanem élvezem az éber nyugalmat. Amikor végre felkelek, kinyújtózom (megint élvezem az izmok működését), kinyitom az ablakot, és belélegzem a friss levegőt. Lassú mozdulatokkal kibotorkálok a konyhába és bekapcsolom a vízforralót a teához, aztán a vizes blokkban elvégzendő dolgaim kerülnek sorra. Ebből két dolgot emelek ki. Már serdülőkorom óta minden reggel hideg vízzel mosom le a

felsőtestem. Ez bevált, remek frissítő – és ma már a megszokás miatt dupla öröm. A másik: minden reggel, tisztálkodás közben belemosolygok a tükörbe. És a tükör visszamosolyog! Megvan az első mosolyváltás, és ez jó alaphangulatot ad az egész napra.

A reggeli egyszerű és olcsó. Itt minden egyes falatra koncentrálok, ahogy szétrágom az ételt, élvezem az ízét, és ahogy a falat lassan lefelé vándorol a nyelőcsövemben. Ebből valóságos szertartás nőhet ki. Mivel nem az étel kiválóságára, hanem az evés nagyszerűségére figyelek, minden ízlik, mindig öröm a táplálkozás.

Amikor kilépek az ajtón, akkor előre élvezem az új nap tennivalóit, a nyüzsgést, a mozgást, azt, hogy egy-egy ismerősnek köszönni lehet. Örülök a sétáltatott ismerős kutyáknak is. Ha késésben vagyok, akkor futok egy nagyot, hogy elérjem a buszt (és érzem a győzelmi mámort, mert elérem), de egyébként szeretek komótosan sétálni és nézni az embereket, nőket, férfiakat, gyerekeket. Néha gyalog megyek néhány megállónyit és élvezem a napsütést, a szelet, a felhők színárnyalatait.

Amikor a metrón sikerül ülőhelyet kapni (többnyire igen, hiszen a végállomáson szállok fel), akkor élvezem, hogy még pihenhetek egyet. Ha felszáll egy rászoruló idős ember, örülök, hogy átadhatom neki a helyemet (mert gyakorolhatom az emberi szolidaritás képességét).

A munkahelyre megérkezés is jó, mert viszontlátom a munkatársaimat (ők is túléltek az éjszakai!), alkalom van a köszönésre és a mosolygásra. De utána fokozatosan romlik a helyzet, az unalmas feladatok végzése nem okoz sok örömet. Ilyenkor arra koncentrálok, hogy milyen jó, hogy van mun-

kám, és hogy nem esik a fejemre az eső. (Kiegészítés 2010-ből: közben nyugdíjba mentem, így hát kedvemre foglalkozhatom a saját ötleteimmel, terveimmel; néha megpályázok egy állást, és mivel nem vesznek fel, örülök, hogy továbbra is ráérek, ha pedig felvennének, a munkakapcsolatoknak és a pénznek örülnék.)

Napközben keveset eszem, kekszet, kétszersültet, és sok vizet iszom rá. De ha nagy szükségem van azonnali jó élményre, időnként bekapok egy kis szelet csokoládét, és lehunyt szemmel elmajszolom, kiélvezve minden ízt és zamatot.

Munka után élvezem a szabad mozgást, a nyüzsgést az utcán, bevásárlás közben élvezem a nagy választékot. Mivel a magas árak miatt csak néhány élelmiszert tudok megvásárolni, élvezem, hogy milyen okosan választom ki ezeket. Hazaérve egy picit leülök és élvezem, hogy van otthonom, van hova mennem. Elkészítem a vacsorámat (ha vendégem van, akkor neki is), kiélvezek minden falatot (ld. mint reggel), utána lezuhanyozom, olvasok, zenét hallgatok, vagy tévét nézek. Lefekszem, élvezem az ágy kényelmét és biztonságát, igyekszem ellazulni. (Ha éppen vendégem van, akkor azt élvezem, hogy nem vagyok egyedül.)

Időnként előfordul, hogy túl élénk vagyok, vagy fáj a fejem. Ilyenkor egy fájdalomcsillapítót, ill. altatót veszek be, mert tapasztalatom szerint az ilyesmi ritkán működik el magától. Ilyenkor arra gondolok, hogy az indiánok is bődító hatású pipát szívtak. De ritkán fordulok ilyen segédeszközökhöz.

Így telik egy boldog ember egy átlagos napja. A hangsúly mindvégig azon van, hogy arra kell koncentrálni, ami jó és ami megvan, nem pedig arra, ami rossz, illetve nincs. Tehát ha van partner,

akkor annak lehet örülni, ha nincs, akkor a háborítatlan nyugalomnak. Hogy megint nem emelték a fizetésemet, hogy az értelmetlenek több jutalmat kaptak, hogy a fiatalok ízléstelenül néznek ki és durván beszélnek, hogy hol milyen balesetek, katasztrófák, robbantások történtek, azt nyugodtan kiszűrhetem a figyelmemből. Illetve csak annyit érdemes átengedni belőlük, amennyire az értelmes döntésekhez feltétlenül szükség van. (Tehát, ha például romlik a gazdaság, amiatt nem kezdek el aggódni, azon viszont elgondolkodom, hogy az ismeretek fényében hogyan használjam fel a pénzeimet, vagy hogy a következő választásokon kire szavazzak. A gyémánt világpiaci árának zuhanása miatt meg aggódjon az, akinek Dél-Afrikában gyémántbányája van.)

Én így vagyok boldog, nap, mint nap, immár évtizedek óta. A boldogság nem, vagy nem csak szerencse dolga. Azt elő lehet állítani, és meg lehet tartani. És gyakorolni kell, fejleszteni lehet – mint ahogy a testedzés is fejleszti az izmokat.

Nulláról kezdve

Ki a boldogabb: aki mindent megkap az életben, vagy az, akinek mindenért meg kell dolgoznia?

Ez a kérdés törvényszerűen felmerül a szülőkben, akik természetesen azt szeretnék, hogy a gyereük minél boldogabb életet éljen. Vagy legalább boldogabban éljen, mint ők. A tapasztalat azonban azt mutatja, hogy aki mindent megkap, az gyorsan hozzászokik ehhez a tökéletes állapothoz és gyakrabban lesz boldogtalan, mint az elhanyagoltabb gyerekek.

Ez azért van, mert a boldogság – s ugyanígy minden jó vagy rossz érzés – viszonylagos. Ezért tud a látástól vakulásig dolgozó földműves örülni az éjszakai pihenőnek, este még dalra is fakad, adott esetben táncra is perdül örömében. Ugyanakkor az az arisztokrata fiatalember, akinek minden kívánságát inasok, lakájok lesik, gyakran szomorúvá válik, mert ezt a kényelmet már nehezen tudja fokozni.

Az úgynevezett dühös fiatalok nem azért dühösek, mert feldühítik őket a társadalmi igazságtalanságok, az elnyomottak keservei, hanem mert ők maguk nem kapnak eleget, azt nem kapják meg elég gyorsan, vagy amit kapnak, az egyszerűen „szar”.

Az emberi természet hajlamos rá, hogy a mai jó érzést a tegnapihoz mérje, és ha az elképzelt skálán a tegnapi 25-höz képest ma csak 18 pontot ért el, akkor a legtöbb ember már csalódott, frusztrált.

A frusztráltságot és a boldogtalanságot csak fokozzák a reklámok, amelyek kedvet akarnak csinálni ahhoz, amire tulajdonképpen nincs is szükségünk. Szüntelenül provokálnak, nemcsak a kínálattal, hanem azzal is, hogy megpróbálnak az érzelmeinkre, hiúságunkra hatni: „nehogy lemaradj!”, „kinek ne kéne?”, „10 % ajándék” stb. stb. Normális ember nem hallgat reklámot. Aki meghallgatja a reklámokat, nem normális. Nem *bír* az maradni. A reklámfogyasztók viszonyítási alapját már nem is a tegnapi élményszint határozza meg, hanem a holnap elvárásai. A reklám belenyúl az agyunkba és átveszi az életünk irányítását.

A boldogság napi előállításának legfontosabb titka: minden nap a nullára kell visszaállítani a viszonyítási alapot. Minden napot nulláról kell kez-

deni. Ami jót tegnap kaptunk, azt be kell tenni egy eszmei „bankba”, amihez később is hozzá lehet férni, persze már csak emlékképként, de akkor is szívet melengetően. Ha tegnap találtunk az utcán egy gazdátlan ezrest, eltesszük, és ha ma nem találunk semmit, a tegnapi ezres akkor is, ma is gazdagítani fog bennünket. Így kell kezelni a jó érzéseket, a szép emlékeket is.

A minden nap nullára visszaállítása nem megy mindenkinél egyszerűen. De nem a – pszichológiai – technika a nehéz, hanem a saját hozzáállásunk megváltoztatása. Mert ha minden nap nulláról kezdünk, akkor hogy jutunk „ötről a hatra”?

Nem kell mindenáron ötről a hatra jutni. Természetesen van egy alapvető civilizációs „csomag”, aminek megszerzése esetében lényegesen könnyebben tudjuk élvezni az életet, de ez nem biztos, hogy olyan magas szintet jelent.

Például enni kell. De hogy ezüst-e az étkezéslet, vagy műanyag, az már nem akkora különbség. Nyugodtan kell tudnunk aludni. De hogy ez a hely saját lakás, vagy csak albérlet, az bizonyos szempontból már másodlagos.

Nekem van saját lakásom, egy szoba, két fél-szoba. A költségek csökkentése érdekében magam mellé vettem egy albérlőt. Nem fizet albérleti díjat, de ő fizeti minden hónapban a lakás teljes rezsijét. Tehát ingyen lakom a saját lakásomban. A legtöbb ismerősöm irtózik a lakótárstól, számukra elfogadhatatlan az ilyen együttlakás. Ennélfogva havonta 30-40 ezer forinttal több pénzt kell összegyűjteniük, mint nekem. Nekem van néhány örökölt bútorom, de a holmijaim egy részét kartondobozokban tartom. Ha vennék egy bútor-garnitúrát, az biztosan belekerülne fél-háromnegyed millióba.

Ezért a pénzért különmunkákat kellene vállalnom, amelyek jelentős mértékben rontanák az életminőséget és az életkedvet.

Mindig fel kell tenni azt a kérdést, hogy mi mennyit ér. Nekem nem lesz autóm, nem lesz nyaralóm, nem lesz házi mozim, mert az eredmény nem érné meg a külön fáradozást. És akkor még nem is számítom, hogy mire meglenne a nyaraló, valószínűleg nem lenne elég nagy, mert közben az elvárásaim is nőnének.

A legegyszerűbb, legkönnyebb és legmegnyugtatóbb megoldás az elvárások megfékezése, nullára állítása. Akkor aztán újra és újra lehet örülni annak, amink van.

A viszonyítási alap nullára állításánál jó hasznát vesszük az első írásomban említett esti leltárkészítésnek: mi minden jó ért bennünket ma. Az egészség (nem kaptunk el betegséget), a biztonság (nem támadtak meg, nem lopták el a pénztárcánkat), a biológiai örömök (ettünk, ittunk, nap süttött, tiszta levegőt lélegeztünk be) többet kell hogy jelentsenek, mint az apró bosszúságok (lekéstünk egy villamost, nem volt ülőhelyünk, még mindig nem sikerült jegyet szerezni Az operaház fantomjára, a szomszéd már megint kalapált valamit egész este stb.).

És mi van, ha véletlenül tényleg elég satnya a mai öröm-csokor? Akkor „csalunk”, és felidézzük a tegnapi vagy tegnapelőtti jó élményeket is. Nekem például van egy adum: amikor este átmentem a Duna-hidak valamelyikén, gyönyörűnek találtam a kivilágított épületeket, a szomszédos hidakat és mindennek a tükröződését a vízen. Én szükség esetén ezt az élményt teszem hozzá a csokorhoz.

Egyensúlyban

A gömb tökéletesebbnek látszik, mint a keljfeljancsi, de az utóbbi a stabilabb. A keljfeljancsi mindig gyorsan visszanyeri az egyensúlyát.

A boldogság egyik titka a lelki egyensúly megteremtése, ill. megtartása. Hogyan lehetséges ez?

Életünk sok-sok döntésből áll. A döntéseinket általában mérlegeljük, megnézzük, hogy a mérlegnek melyik oldala súlyosabb, és aszerint választunk a lehetőségek közül. Például, ha új állásra pályázunk, mérlegeljük az esetleges több pénzt és az esetlegesen nagyobb felelősséget, ill. az intenzívebb munkát. A boldogság egyik titka: úgy kell a mérleget megterhelni, hogy a két kar majdnem egyformán álljon. Például hogy a több pénz és a több munka majdnem kiegyenlítse egymást a tudatunkban. Így ha nem kapjuk meg az állást, vigasztalhatjuk magunkat azzal, hogy viszont nem kell keményebben dolgoznunk, nem leszünk idegesek stb. Ez hasonlít a „savanyú a szőlő” megközelítéshez, mégsem ugyanaz. A tanmesében a róka utólag magyarázta meg, hogy miért nem kellett neki a szőlő, és mindezt szégyenében és hazugsággal tette. Amit én ajánlok, az egy előzetes mérlegelés. Magunk előtt kell látnunk a két eshetőségnek az összes előnyét és hátrányát, és ettől a mérleg két karja magától is igen közel kerül egymáshoz. Mert az életben a dolgok előbb-utóbb kiegyensúlyozódnak.

Ha a döntési helyzeteinket így építjük fel, akkor sohasem ér váratlan csalódás. Ha maga az esemény váratlanul történik is, villámgyorsan helyre tudjuk állítani az egyensúlyt, és onnan szemlélve már nem tűnik akkora tragédiának a dolog.

Mondjuk, szaladunk egy villamos után és nem érjük el. Mi történt? Időt vesztettünk (közlekedési időt), de nyertünk is időt – a sétára, szemlélődésre. (Nem beszélve arról, hogy a villamos utáni futás is hasznos testmozgás volt...!)

Nem mehetünk két utcán egyszerre. Amikor balra fordulunk, ezzel lemondunk a jobb oldali utcán ránk váró élményekről, de kitárul a kapu a bal oldali utca felé. Lehet, hogy arra fordultunk, amerre egy kicsit hosszabb vagy fáradtságosabb az út. Enélkül azonban soha nem értek volna azok az élmények, amelyeket a rossz irányba fordulással szereztünk. Nem láttuk volna azokat a házakat, nem találkoztunk volna ugyanazokkal az emberekkel. És kinek nem voltak még érdekes találkozásai, amikor véletlenül fordult meg egy bizonyos helyen? (Ha belegondolunk, a legtöbb érdekes találkozásunk ilyen véletleneknek köszönhető.)

Ha képesek vagyunk örülni az életnek mint olyannak, akkor kitárjuk magunkat a meglepetéseknek, és élvezzük azokat. Persze, vannak kellemtelen meglepetések is, de ezek gyorsan kihullanak az emlékezet szitáján. Vagy ha megmaradnak, akkor is csak viszonyítási alapként. És ettől kezdve mindig elmondhatjuk, a mai napunk jobb volt, mint az, amikor ellopták, letaposták, lefröcskölődött stb. Az öregedés folyamán változnak az értékek, változnak a képességeink. De ha eléggé tudatosak vagyunk, ezt nem elvesztésnek fogjuk fel, hanem változásnak. Minden helyett, amit elveszítünk, kapunk valami újat, ami eddig nem volt. Fizikai erő helyett lelkiezt, vakmerőség helyett józanságot, szenvedélyek helyett szépséget. Életünkben megmarad az egyensúly.

Ezt az egyensúly-központúságot természetesen az emberi kapcsolatainkra is kiterjeszthetjük. Ha van hálótársunk, vele alszunk, ha nincs: élvezzük a háborítatlan nyugalmat. Ha van táncpartner, élvezzük a táncot, ha nincs: pihenünk. Ha a partnerünk szakított velünk, akkor elveszítjük ugyan őt, de egyrészt szabadon választhatunk másikat, másrészt pedig a szakítás révén elárulta, hogy nem is olyan értékes és megbízható, mint amilyennek véltük. És ha megbízhatatlan, ha hűtlen, akkor miért akarnánk visszakapni?

Az egyensúlyra törekvéssel függ össze az akarat kérdése. Az egyensúlyra törekvő ember nem akarat semmit nagyon, mert ezzel kiszolgáltatná magát. Ha nem sikerül, amit akart, akkor lelki fájdalom érheti. Akarás helyett inkább szándékok, kihasználható lehetőségek vannak. Egyszer, réges-régen megkérdezett valaki, hogy el akarok-e vele menni moziba. Akarni természetesen nem akartam, de szívesen elmentem volna. Ez a válasz nem elégítette ki, s így nem mentünk. Ő bosszús volt, én nem. Nekem mozi nélkül is tökéletes volt az együtt-lét. (Utólag úgy tűnik, jobban jártunk volna mind a ketten, ha átmenetileg az ő nyelvét beszélem, és boldogan rábólintok az ajánlatra. De a másik nyelvén beszélni nem könnyű és egy kicsit kockázatos is. Mert mi van, ha elhiszem, amit mondok, azaz a saját szavaimat a saját nyelvemen értelmezem?)

Aki egyensúlyban van, csak az lehet igazán boldog. Mert bizonyos mértékben függetleníti magát a vágyaktól és a nyomukban gyakran bekövetkező csalódásoktól. Akármerre dől is, gyorsan talpra áll. Mint a keljfeljancsi.

Ez az egyensúlyi helyzet nem jelenti azt, hogy mindennel szemben közönyösek lennénk. Ami jó,

annak bátran örülhetünk, de amikor elveszítjük, szinte automatikusan előtérbe kerülnek az ellensúlyok és gyorsan kiegyensúlyozódik a mérleg.

Saját erőforrások

Kamaszlány lapozgatja a lakberendezési magazint. Gyakran itt siklik ki a nők boldogsága. Mert a szép bútorokhoz nemcsak szépérzék kell, hanem pénz, sok-sok pénz. És bár nem akarok szexista lenni, azért ma még mindig nem az az általános, hogy az álomházat a nő a saját erőforrásaiból meg tudná szerezni. Kell tehát hozzá egy férj. Egy igen gazdag férj. Nem a jó kapcsolathoz (arra esetleg egy szenvedélyes szerető, vagy egy melegszívű barát is megfelelne), hanem az álomházhoz kell. A magazin vágyat kelt, amelynek kielégítése esetleg a kamaszlány egész későbbi életét megváltoztatja, eltorzítja, boldogtalanná teszi. (Ugyanígy példának hozhatnánk fel az autós lapot nézegető kamaszfiút is, bár annak a nevelésében általában nagyobb hangsúly szokott esni a saját erőforrásokra: „légy gazdag és vedd meg magadnak”. Ezzel szemben a kamaszlány esetében azt sutyorogják a barátnők: „menj jól férjhez és vetesd meg magadnak”).

Akkor lehet boldog az ember, ha amit célul kitűzött, a saját erőforrásaival meg tudja szerezni. Mert ha már másnak a segítségére is szükségünk van, akkor belép a képbe a külső bizonytalanság, a másoktól való függés, az érdekellentét. Csak a saját erőforrásaink felett rendelkezünk, a másoké felett nem.

Mások felajánlhatják az erőforrásaikat és a segítségüket, esetleg kérhetjük tőlük, hogy segítsenek, de végső soron ők döntenek el, mit tesznek.

A manipuláció olyan ráhatás, amellyel a mások erőforrásainak a mi érdekünkben való felhasználását próbáljuk elérni, azáltal, hogy a másik azt teszi a szabad akaratából, ami nekünk kedvez (neki pedig sokszor hátrányos). A gyerek sír, hogy játsszanak vele, a feleség sír, hogy a férje megsajnálja, a szélhámos mesés nyereségekről beszél, hogy pénzt adjunk neki stb. Mindez azonban a tételen nem változtat, sőt inkább aláhúzza azt: csak a saját erőforrásainkra számíthatunk.

Ez az elv sokszor kerül alkalmazásra. Amikor megtervezünk egy külföldi utat, megnézzük, mennyi pénzünk van rá, és ha nincs elég, ha kölcsönt kell felvennünk, van-e esély rá, hogy a szabályok szerint vissza is tudjuk majd fizetni. Amikor elvállalunk valamilyen tennivalót, előtte biztosnak kell lennünk abban, hogy képesek vagyunk rá. Ha enélkül vágunk bele, biztosra vehetjük, hogy mindenki felelőtlennek tart majd. Vannak emberek, akik hagyják, hogy a presztízs-szempontok („ha neki már van ilyen kocsija, akkor nekem is lesz”), illetve a mohóság („ebben a korban már jár nekem egy autó, ezt a nagypapi is felfoghatná, mire tartogatja azt a nyomorult pénztét!”) behajtsák ilyen felelőtlen, esetleg amorális döntésekbe. Sokaknak sikerülhet a célt elérni, de emiatt még nem kell követnünk őket.

Párkapcsolatokban, illetve közösségekben nem mindig veszik figyelembe a saját erőforrásokra támaszkodás elvét. Például amikor a feleség vállalja, hogy a férj majd valakiért elmegy az autóval (miközben még haza sem ért). Vagy a főnök vállalja, hogy a beosztottjai határidő előtt elvégeznek valamilyen munkát (miközben most épp valaki beteg lett, tehát az eredeti határidőt sem tudják tartani).

Ezek a más erőforrásaihoz való hozzányúlások gyakran vezetnek veszekedéshez.

A férj hazaér, fáradt, és azt mondja a feleségének: „Ha elvállaltad, menj te. Vagy hívj taxit.” A munkások pedig azt mondhatják: „Főnök, remélem, maga is be tud szállni a melóba, mert már mi is sorra betegszünk meg.” Aztán a feleség sír, a főnök fenyeget, és semmi nem lesz már olyan, mint azelőtt.

Gyakran a másik erőforrásainak felhasználása látszólag a közös célok érdekében történik. Például a feleség szívesen elmenne a színházba, de az élményt szeretné megosztani a férjjel. Ha azonban a férj vonakodik, kiderül, hogy nem annyira az élmény megosztásáról lett volna szó, hanem arról, hogy az asszony nem akar egyedül elmenni. És nem is megy. Tehát nem sajnálja a férjet (amiért az nem részesül a gyönyörű élményből), hanem hibáztatja (mert neki magának nem lesz jó élménye).

Általában minden olyan esetben ilyen „hatásköri túllépésről” van szó, amikor valakinek a jólétéhez szükség van egy másik személy meghatározott viselkedésére. Abba persze még belenyugszunk, hogy egy világsztár nem válaszol a mi szerelmes levelünkre, de amikor az a személy sem hajlandó a kedvünkre tenni, akivel pedig egész jól megértettük egymást (vagy mi úgy hittük), az fájdalmat okoz. Meg kell értenünk, hogy a csalódás és a lelki fájdalom bennünk van, azt nem más okozza nekünk, hanem mi okozzuk magunknak.

A jó közérzet alapja a saját erőforrásokra való támaszkodás. Ez ad önbizalmat és nyugalmat. Igaz, a külső erőforrások módszeres elutasítása lelassíthatja az előrehaladást (nem jutunk az ötről a hatra), de így nem kockáztatunk semmit. Ellenben

ha például kölcsönt veszünk fel, és nem válik be a számításunk, az egész üzletünk, az egész életünk csődbe juthat. A kisvállalkozások csődbe jutásának 80-90 %-a a visszafizetetlen kölcsönök miatt következik be. Jobb lassan fejlődni és semmit nem kockáztatni.

A boldog és kiegyensúlyozott életben kevés jelentősége van az idődimenziónak. Ha valamit nem szerzünk meg fiatal korban, majd megszerezzük később. Mivel addig is maximálisan élvezzük az életet, ezt az idővesztést észre sem vesszük. A folyamatos boldog hangulat nem engedelmeskedik a matematikának. Itt nem érvényes az $1 + 1 = 2$ szabálya. Ha a teljes boldogsághoz hozzáadunk valamit, az is teljes boldogság lesz. Más, esetleg gazdagabb, de semmiképp sem több.

Kompromisszum helyett kooperáció

1939-ben Hitler is el akarta foglalni egész Lengyelországot, és Sztálin is az egészet akarta. Végül felosztották maguk között: kevesebbet kaptak belőle, mint amekkorát akartak volna, de mind a ketten részesültek a zsákmányból. Ez egy klasszikus kompromisszum. Egy párkapcsolatban ilyenre a legritkább esetben kerül sor (kivétel lehet a válás során történő osztozkodás: pénz, vagyon, gyerekek). Ami gyakran előfordul, az a kompromisszum olyan válfaja, amikor egyszer az egyik fél, másszor pedig a másik fél adja be a derekát. A köznapi szóhasználatban ezt tekintik kompromisszumnak.

Kompromisszum nélkül nincs jó házasság – mondják, és ezen azt értik, hogy a közös siker

érdekében valakinek mindig fel kell áldoznia az érdekeit, és az a jó, ha ez felváltva történik.

Az én véleményem gyökeresen szemben áll ezzel a közkeletű felfogással. Szerintem a kompromisszum lemondást jelent, ebből a lemondásból bosszúság lesz, elkezdenek a felek egyenleget készíteni, és természetesen a saját sérelmeiket emelik ki.

Szerintem egyáltalán nem törvényszerű, hogy bármelyik fél bármiről is lemondjon. Kompromisszum helyett én a kooperációs modellt ajánlom.

Mielőtt a kompromisszum ötlete egyáltalán felmerül, a két félnek általában már megvan a saját elképzelése. Például a férj Kairóba, a feleség Párizsba vágyik. Ha klasszikus kompromisszumot kötnének, ez úgy festene, hogy egyik sem oda utazik, ahova szeretett volna, hanem, mondjuk, Horvátországban nyaralnak (ami a két városhoz a legközelebb van). A hagyományos kompromisszum esetében az egyik évben itt, a másik évben ott (és az áldoz fel többet, akinek a helyszínére csak jövőre kerül sor). De mindenképpen van csalódás, hiszen az egyik helyen az egyik fél nem érzi jól magát, a másik helyen a másik.

A kooperációs modellnek az a lényege, hogy az ember nem véglegesíti a terveit, ameddig a partnerével nem konzultált. Addig legfeljebb az ötlet létezik. Ha a másik hajlandó együttműködni (nem lemondásból, hanem őszinte érdeklődésből), akkor megvalósulhat az ötlet – immár mindkettőjük örömeire. Ha a másik nem ért egyet, akkor két megoldás van: vagy az érintett fél egyedül (ill. másik, alkalmi útítárssal) megy, vagy pedig nem mennek sehova. És tovább szövik az álmaikat, hátha egyszer sikerül megtalálni a közös nevezőt. Ebben

a modellben nincsenek vesztesek, hiszen senki sem lép vissza a másik javára. Ha nem jön a partnerem Kairóba, akkor ő nem lesz frusztrált, de én sem érzem magam kellemetlenül miatta. Azt pedig eldöntöm, hogy egyedül, mással, vagy egyáltalán nem megyek-e. Én döntök, aszerint, hogy nekem mi az érdekem. Nem kell rábeszélnem a partneremet olyasmire, amit nem akar igazán.

Nyilvánvaló, hogy ez a kooperációs modell csak akkor működik, ha lemondunk a másik személy erőforrásainak – a saját érdekünkben történő – felhasználásáról (erről ld. az előző részt).

Gyakori helyzetek, amelyeknek a hagyományos megközelítése összeütközésekhez vezethet: a férj meccset akar nézni, a feleség bevásárlást tervezett („értsd meg, hogy a focidöntő most van, nem nézhetem meg holnap!”), a férj otthon bűtykölne, a feleség szeretné meglátogatni a közös ismerősüket a kórházban („ha nem jössz, azt fogja hinni, hogy haragszol”), a férj fáradt, a feleség színházba vágyik („soha sem viszel sehoval”), a feleség beteg, a férj másokkal menne kirándulni („én itt fekszem torokgyulladással, te meg más csajoknak akarod csapni a szelet?!”), és persze ugyanez fordítva is, amikor a férjnek nincs kedve szórakozni („annyira hiányzik neked, hogy más pasasok előtt rázd a sejhajadat?!”).

Mindezek könnyedén megoldhatók a kooperációs megközelítés révén (legyen ma a meccs, holnap pedig a bevásárlás; a közös ismerőst külön-külön is meglátogathatják; a feleség a barátnőjével is elmehet a színházba; és a partikra is járhatnak külön). A lényeg az, hogy a saját erőforrásaink korlátai között maradunk, és az eredeti tervet vagy megvalósítjuk, vagy nem (ha nem, akkor elfelejtjük, mint

egy futó ötletet), de semmiképp sem vonjuk bele a vonakodó partnert.

Mennyire önző álláspont ez? Önzés-e, ha nem akarom magam kényelmetlenül érezni – csak azért, hogy a másik ne érezze magát kényelmetlenül? Vagy az-e az önzés, amikor az én kedvemért kell velem jönnie a páromnak oda, ahova soha nem is vágyott? Egyáltalán, beszélhetünk-e önzésről két önmagában is boldog, kiegyensúlyozott ember együttműködésével kapcsolatban?

A házasság hagyományos értelmezésével persze nem fér össze ez a kooperáció. De vajon törvényszerű-e, hogy az ápoljon öreg koromra, akivel ugyan jó volt eddig, de az ápoláshoz nem fűlik a foga? Törvényszerű-e, hogy azzal a férfival jusson el a csúcsra a nő, aki egyébként melegszívű családapa és megbízható partner az élet dolgaiban?

A kooperációs elképzelésből az következik, hogy az együtt élés lehet két egyébként teljesen független ember szabadon vállalt kooperációja is – azzal, hogy amit lehet, azt együtt csinálják, amit nem, azt pedig külön. De ez már egy másik téma.

Társas boldogság

Aki magában is kiegyensúlyozott és boldog, arról ez másokra is kisugárzik. Semmit sem kell tennie, mégis látják rajta, hogy belül minden rendben van. Az ilyen embert nehezen lehet kizökkeníteni a nyugalmasból, ezáltal biztos ponttá, támasszá válik. Az ilyen ember elsősorban is az egyensúlyhiányban szenvedőket vonzza, ez azonban gyakran vezet csalódáshoz, hiszen a kiegyensúlyozottságot mindenki csak magában érheti el. A személyes

kapcsolat egy ilyen nyugodt, boldog emberrel tehát önmagában nem elég. Az egyensúlyhiányban élők többnyire maguk is tehetnek róla, sokszor egy macskul alkalmazott rossz taktika miatt borul fel az egyensúly. Az ilyen, téves eszmék alapján tevékenykedő emberek nehezen tudják rákényszeríteni magukat arra, hogy egyáltalán figyeljenek a boldog ember szavára, hiszen amiket mond, az annyira eltér attól, amit ők addig csináltak. Vonzza őket a kiegyensúlyozottság, de egyben frusztrációt kelt bennük az, hogy ezt ők nem érik el, sőt, fel sem fogják.

Aki féltékeny természetű, az nehezen érti meg, hogy a féltékenység önzés, és meg kell szabadulni tőle. Aki már rákapott az önsajnáltatásra, az nehezen fogja fel, hogy az önsajnáltatás egyszerű zsarolás, és mint ilyen, elfogadhatatlan (és gyakran eredménytelen). Aki másokat mindig negatív színben lát, azzal nehéz megértetni, hogy mindannyian emberek vagyunk, mindannyiunkban megvan a jó és a rossz is. Aki meg van győződve róla, hogy csúnya, és ezen csak a szépítőszerrek segíthetnek, azt nehéz arra rávenni, hogy inkább a belső szépséget keresse magában.

Ha egyensúlyhiányod van, tanulj meg figyelni, és ne legyen mindent eldöntő érv az, hogy „a többség nem így vélekedik”. Persze, a többség nem így él, nem így gondolkodik – és a többség boldogtalan. Kit akarsz utánozni: a boldogtalan többséget, vagy a boldog kisebbséget?

Ha nem vált be, amit egész életedben gyakoroltál (mert hiányérzetet teremt, konfliktusokhoz vezet, fájdalmat okoz), akkor fontold meg a változást. Mert csak magadat tudod megváltoztatni, a külső körülményeket nem.

A boldogság kisugárzása legjobban a független, és egyenként is már kiegyensúlyozott emberek között működik. Az ilyen emberek keresik egymást, és örülnek egymás boldogságának, mert az a saját boldogságukat is megerősíti, intenzívebbé teszi.

Persze a társas boldogság sem lehet több, mint az egyéni boldogság (hiszen az már önmagában is abszolút mértékű), de összehasonlíthatatlanul gazdagabb, színesebb.

Két ember boldogsága olyan, mint az egymásba kapó lángok tüze, vagy mint az egymásba olvadó patakok megduzzadása. Az egyes emberek boldogsága megmarad, de létrejön egy új minőség: a harmónia két ember szintjén.

Ezzel a magasabb szintű harmóniával az a baj, hogy nagyon törekeny. Ezzel szemben az egyéni boldogságot könnyen lehet kezelni, könnyen meg lehet tartani – és ha a társas boldogság megszűnik, akkor is csak ide, az egyéni boldogság szintjéig esünk vissza, és egymagunkban továbbra is kiegyensúlyozottak és boldogok maradunk.

A társas boldogság tűnékeny, de nagyon jó érzés, az egyéni nyugalom valóságos elragadtatásba megy át. Az egyéni énekhang is gyönyörű, de a kórus hangzása gazdagabb, jobban betölti az érzékeket.

Ha a társas boldogság szóba kerül, általában egy szerelmespár vagy egy házaspár kettős boldogságára gondolunk. De egyáltalán nem szükség-szerű, hogy két embernél legyen a határ.

A szex valószínűleg egy állandó partnerrel a legélvezetesebb (és a legbiztonságosabb). De a szeretet több a szerelemnél és a szexnél. A szeretet mindent és mindenkit magába foglal.

Gondoljunk a keresztény szeretetre. Egy egész gyülekezetnek tud boldogságot okozni, ha egy beteg társuk meggyógyul. Ugyanígy van az igazi barátokkal is: együtt izgulnak és együtt örülnek.

El lehet gondolni három-négy ember (férfiak és nők) társas boldogságát, esetleg nagyobb csoport boldogságát is. Akiket zavar a monogám házasság lazításának perspektívája, az helyettesítse be az egyéneket baráti házaspárokkal.

A boldogság másokra való kiterjesztése egy szempontból problematikus. Nem mindenki gondolja ugyanúgy a dolgokat. Ami az egyik ember számára a boldogság megosztása, az a másiknak esetleg bosszúság. Például egy Beatles-rajongó az egész lakótelepet részeltetni akarja kedvencei zenéjében, de ezt rossz néven veszik a Rolling Stones-rajongók. (A példa poros, de a lényeg így is érthető.) Minél többen sugározzák ki a saját boldogságessz-ményüket másra, annál több ilyen sűrűlőds keletkezhets. Toleránsnak, tapintatosnak kell lenni, és tudomásul kell venni az egyéni boldogság-fogalmak eltérőségét. Emiatt fut gyakran zátonyra egy baráti társaság közös nyaralása. Ami egyeseknek jó vics, másoknak esetleg bosszúságot, fájdalmat okoz.

Az egyéni boldogság nagyrészt tőlünk függ, a társas boldogságot viszont több ember együtt hozza létre. Tudnunk kell élvezni a boldogság megsokszorozódását, de ügyelnünk kell arra, hogy a saját belső nyugal munkát megőrizzük. Ha a barátság kedvéért olyat teszünk, ami a saját elveink ellen van, az rövid távon megóvhat ugyan egy konfliktustól, de hosszú távon drágán megfizethetünk érte – rossz lelkiismerettel, meghasonlással. Ezért sose felejtjük el, hogy a társas boldogság sokszor időleges, míg a saját boldogságunk állandó. Olyan ez,

mint a csoportos műrepülés: csak azok alkothatják meg a tűnékeny alakzatokat, akik egyedül is biztos kézzel tudnak repülni.

Konfliktusok

A társas boldogság kialakulásával voltaképp végére értem a fejtegetéseimnek. Egy témakört azonban – mintegy ráadásként – külön is meg kell említeni. Ez a konfliktusok kezelése. Vagy tágabb értelemben: a világban levő gonosz, a rosszindulat, a szomorúság kezelése. Ez egyfajta próbatétel vagy teszt, hogy kiderüljön, mennyire tudjuk megőrizni a nyugalunkat, a lelki egyensúlyunkat kedvezőtlen körülmények között.

A legegyszerűbb probléma az, amikor rosszat mondanak a szemünkbe, hogy megsértsenek, hogy megrontsák a jó kedvünket. Ha csak négy szemközt történik ez, akkor nincs nagy baj, egyszerűen el kell viselni a rossz véleményt. Ha valaki rossz véleménnyel van rólunk, ez a tény még nem árt nekünk. Egyszer egy vidéki városban szembe jött velem egy férfi, és látva a szakállamat, megvetően így szólt: „szőrös majom!” Nem reagáltam, hiszen ezzel semmit sem ártott nekem. Hasonló esetekben azt szoktam tenni, hogy az esetleges sértő megjegyzés információ-tartalmára figyelek. Ha olyat mond, ami nem igaz, akkor nem foglalkozom a megjegyzésével. Ha olyat mond, ami igaz ugyan, de már tudok róla (pl. hogy nem vagyok férfias megjelenésű, vagy hogy csal a nejem), akkor sem törődöm vele. Ha azonban olyat mond, ami igaz, de még nem tudtam, akkor felfigyelek rá. Minden helyzetben tanulhat az ember. És nem számít, hogy rossz

szándékkal mondják. Az számít, hogy az információ ténylegesen segít nekem, azért pedig hála jár.

Nehezebb a helyzet, ha a szóváltás mások előtt zajlik. Ha valaki négyszemközt nevez tolvajnak, pedig nem vagyok az, az nem számít. Ha közönség előtt mondja és néhányan esetleg hisznek neki, az nekem már igenis kárt okozhat. Ilyen helyzetben tehát érvelnem kell, sőt, szónoki fogásokat is alkalmaznom kell, hogy az érveit nevetségessé, őt magát pedig hiteltelenné tegyem. Nem mintha ez nekem lelki szükségletem lenne, hanem egyszerűen azért, mert ez egy társas játszma, és rosszul járhatok, ha elveszítem.

Az igazsághoz persze hozzátartozik, hogy akinek nagyobb gyakorlata van mások pocskondiázásában, az ugyanúgy fölényben van, mint a külvárosi vagány, ha késelestről van szó. Akinek az élete harmóniában telt, az mások előtt is csak nagyon korlátozottan képes fellépni a becsülete érdekében. Arról nem is beszélve, hogy ha a szópárbajt meg is nyeri, a szóváltás gyorsan átmehet valódi párbajba, verekedésbe.

Néha abban is lehet reménykedni, hogy a közönség észreveszi, hogy a mi higgadt érvelésünk a jobb, és minden nyilvános veszekedés nélkül is nekünk ad igazat. (Néha ez csak illúzió. A levelezőlistákon például egy időben olyan dühödten jöttek nekem a merőben jó szándékú kezdeményezéseim miatt, hogy nyilvánvalóan elveszítettem a játszmát. Igaz, akkor már nem is érdekelt nagyon a győzelem. Mert nem minden közönség előtt érdemes győzni.)

Ugyanennek a helyzetnek az élesebb változata, ha nem a saját becsületünkről van szó, hanem máséról, aki közel áll hozzánk – legalább is annyira,

hogy a kívülállók tőlünk várják el a helytállást, a gyengébb személy oltalmazását. Ilyenkor mindig mérlegelni kell, hogy mi mibe kerül, s hogy milyen lépéssel mit érhetünk el. Van olyan eset, amikor a polgárok érélyes fellépése elriasztja a támadót. De a legtöbb esetben a defenzív taktika a legjobb: futni, mint a nyúl.

Abszurdnak tűnik, mert annyira ellentmond a hétköznapi logikának, de igaz: ha egy hölgy van velem, és egy banda megtámad bennünket, a legokosabb, amit tehetek: a hölgyet magára hagyom, elszaladok, telefonon rendőrt hívok, és csak ezek után kezdek férfiként viselkedni (ekkor sincs sok értelme). Ha azonnal a hölgy védelmére kelek, akkor mind a kettőnket megvernek, és ez a lehető legrosszabb.

A legtöbb ember (és megkockázatom, hogy több nő, mint férfi) érzelmileg reagál a bizonytalan helyzetekre. A férfi felkapja a vizet, a nő megbántódik. És itt kezdődik a baj. Mert ha már meg vagyunk sértve, akkor sokkal nehezebb rájönni, hogy félreértettük a helyzetet. Egy nő elvárja, hogy elismerjük a fájdalmát. Csak ez után vizsgálhatjuk meg, hogy mi is történt. Sokszor nem történt semmi. Például: valaki rálép a lábamra. De egy perc múlva kiderül, hogy a busz zötytyent egyet, az illető tehát nem hibás. Ha már dühösesek vagyunk, nehezebb megbocsájtani, mint amikor csak felmérjük a helyzetet. Nekem ez a módszerem arra, hogy a kezdődő rossz érzéseket is elkerüljem. Ha például várok valakit, aki késik a randevúról, addig még véleményem sincs, amíg meg nem győződöm róla, hogy nem volt akadályoztatva (nem ütötte el a villamos, nem tartóztatta fel rendőr). Amikorra meg kiderül, hogy tényleg egy megbízhatatlan személy, addigra

már az eredeti indulat teljesen elpárolgott és legfeljebb a tanulság marad meg: ezzel sem randevúzom többet. Itt lehet megfogni a rossz érzés kialakulását: a keletkezése pillanatában. Később csak kezelni lehet – azt, ami már elromlott.

A fájdalomnak speciális esete a lelkiismeret-furdalás, önmagunk hibáztatása. Bizonyos mértékű megrázkódtatás nem árt. De a túlzott önmarcan golásnak nincs értelme. Ilyenkor kétféle módszert használok. Az egyik a már jól ismert „koncentrálás az információra” (milyen helyzetben hogy kell majd viselkednem legközelebb). A másik, hogy lejjebb ereszkedem egy szinttel. Azt mondom magamnak: ezt mint ember jól elbaltáztam – de még mindig jobb teljesítményt nyújtottam, mint egy majom. (Néha egészen a növényi szintig le kell menni, hogy pozitív legyen a mérleg!)

Vannak olyan helyzetek is, amikor ezek a kis trükkök nem működnek. Például elveszítünk valakit, akit nagyon szerettünk (szülőt, gyereket). Vagy rájövünk, hogy az egész életet elrontottuk, régóta rossz irányban menetelünk. Ilyenkor nincs más hátra, mint hogy kiéljük az adott fájdalmat, kisírkuk magunkból. Aki boldog akar lenni, annak néha a poklok szenvedését sem árt megismernie. Még az is jól jöhet – viszonyítási alapként. (1998 körül)

(A fenti gondolatmenet bizonyos részeit később másképp is megfogalmaztam.)

A boldogság elérhető, avagy Hogyan lettem életművész

A filozófusok mindig is nagy érdeklődést tanúsítottak az erkölcsös élet és a boldogság problematikája iránt. A sztoikusok a lelki nyugalmat tartották alapvetőnek, Boëthius szerint a valódi boldogság csakis belülről fakadhat, azokból a dolgokból, amelyeket képesek vagyunk irányítani. Schopenhauer az ember mohóságára hívja fel a figyelmet (amint valamit megkaptunk, máris újabb dolgokat akarunk megszerezni), és hasonlóan mond Epikurosz is (ha a vágyaink egyszerűek, akkor kielégíteni is egyszerű őket). Ehhez többen hozzáteszik, hogy az egyén boldogságához a többi ember boldogsága is szükséges (Arisztotelész), barátokkal kell körülvennünk magunkat (Epikurosz), mindenki boldogsága egyformán fontos (Bentham), továbbá a másik ember nem rajtunk kívül létezik (Schopenhauer). Ezek után nem meglepő, hogy én is elkezdtem töprengeni a boldogságról, és hogy én is két fontos tényezőt találtam: a saját boldogságom nagyrészt tőlem függ, másrészt csak úgy lehet boldog az ember, ha ezáltal mások sem lesznek boldogtalanok.

A köznapi szóhasználatban azt hívjuk életművészeknek, aki minimális erőfeszítéssel maximális sikert ér el, meggazdagszik, drága ételeket eszik, drága borokat iszik, remek szeretőkkel fekszik ágyba, gyönyörű helyen lakik, maximálja az örömeket. Pedig a boldogsághoz nem kell sem gazdagság, sem kitűnő környezet. Az kell, hogy képesek legyünk megtalálni a jót az adott helyzetben.

Sokan az emberi lét minőségét a tálalás kifinomultságával mérik, pedig az evés maga is élvezet. A

fárasztó nap utáni pihenés akkor is jól esik, ha nem baldachinos ágyban alszunk. Az egyiptomi rabszolgák és a középkori parasztok a miénknél sokkal nehezebb életet éltek, de nekik is volt erejük és kedvük eldúdolni egy-egy dalt, és széppé tették a tárgyaikat a maguk módján. Ha ma úgy kellene élnünk, mint ahogy egy középkori földesúr élt, nagyon kellemetlennek éreznénk. (Igen, mobiltelefon, tévé, internet vagy sportcipő nélkül. Arról nem is szólva, milyen későn kerültek Európába azok a fűszerek, amelyek nélkül ma ízetlennek érezzük az ételt. Vagy ha nincs kakaó, nincs csokoládé sem.)

A jólét fokozatait ábrázolni lehet egy egyenes vonallal. Az alsó szint a legegyszerűbb szükségletek kielégítése (evés, ivás, ürítés, mosakodás, pihenés). Ezt a szintet már a hajléktalanok is eléri. És ha nem is boldogok, bizonyos pillanatokban ők is elviselhetőnek tartanak. A kalóriabevitel és a higiénia szempontjából eltávolodhatunk ettől a végponttól, és ha nem is leszünk boldogabbak tőle, de legalább egészségesebben élünk. De már ezen az alsó szinten is szükségünk van barátokra, ők nyújthatják a legegyszerűbb biztonságot. És ezt az emberi kapcsolatot is fejleszthetjük, arra törekedve, hogy a jólétünk egyformán növekedjék, a mi fejlődésünk a környezetünknek is inkább jó legyen, mint rossz.

Az én „életművészetem” főbb pontjai:

1. Minden helyzetben vizsgálj meg, hogy tudsz-e tenni valamit a saját és mások helyzetének javítására.

2. Ha tudsz, próbáld meg! Ha a saját helyzeted javul, de a többieké nem, akkor is megteheted. Ha a többieké javul, a tiéd nem, akkor is. Úgy azonban

ne javíts a helyzeteden, hogy bárkinek a helyzete romoljék.

3. Ha nem tudsz változtatni a helyzeten, fedezd fel a helyzet által elérhető örömforrásokat.

4. Ha nincs kurrens örömforrás, elevenítsd fel a szép emlékeidet.

5. Próbálj meg másokkal együttműködni. Ha mások mást akarnak, egyezz meg velük oly módon, hogy mindenki kapjon valamit a közös jóból. Ha valaki már nagyon belelovalta magát valamibe, azt figyelmeztetni kell, hogy amíg mások is nem akarják ugyanazt a dolgot, addig ez nem lehet terv, csak egy kósza gondolat.

6. Mások negatív megjegyzéseit vedd véleménynek. Lehet, hogy igazuk van, és az is lehet, hogy tévednek. Ha igazuk van, köszönd meg, hogy felhívták rá a figyelmedet. Ha nincs igazuk, ne törődj vele.

7. Igyekezd elkerülni a harcot. A verekedésnél hasznosabb a futás (és külső segítség hívása, például egy telefonhívás a rendőrségnek).

8. Ha valaki megtámadott, igyekezz kibékíteni. (A legtöbb támadás pillanatnyi indulatból keletkezik, és később már nem vezet agresszióhoz.) Ha nem sikerül kibékíteni az ellenfelet, kerüld el. Ha nem lehet elkerülni, gyűjts szövetségeseket az összecsapáshoz. (Ha ez nem sikerül, valószínűleg rosszul csináltál valamit.)

Ezeket a pontokat még tetszés szerint lehet gyarapítani. A lényeg: ne hajszold a boldogságot, hanem találd meg abban, amid van, és másokkal is a közös boldogságot keresd, mert csak így lehet a saját boldogságod tartós.

Ha ezeket megvalósítod, te is életművész leszel. És örülni fogunk egymásnak. (Töprengő blog, 2016. július 6.)

A férfi, a nő és az Ember

Vázlat: Ebben az eszmefuttatásban megpróbálom rendezni a gondolataimat a két nem különbözőségéről és hasonlóságáról, kimutatva, hogy mind a férfiak, mind a nők szocializációja tévútra visz, eltorzítja az egyént, aki aztán már csak nagy erőfeszítések árán tudja elérni az emberben meglévő intellektuális és érzelmi potenciál teljességét.

Kisgyerekkorban még alig van különbség. A kislányok is erőszakosak, mert van annyi eszük, hogy erővel el lehet venni a másét, és a kisfiúk is pityeregnek, mert még nem tanulták meg, hogy az nem egy fiús vonás. Kislányok és kisfiúk egyaránt megpróbálják manipulálni a szüleiket, és ha senki sem befolyásolja őket, a lányok is ugyanúgy fociznának, verekednének, mint a fiúk, a fiúk pedig ugyanúgy babáznának, mint a lányok.

Sok szerző állítja, hogy a férfiak és nők azért gondolkodnak, éreznek és cselekednek annyira különbözően, mert az agyuk eltér (a nőknek a bal, a férfiaknak a jobb féltekéjük fejlettebb), és ezzel összefüggésben az ősemberek szerepmegosztását említik (a férfi csöndben követi és elejti a vadat, míg a nő otthon társalog a többi nővel, a velük kialakított barátságtól függ a sikeressége). Lehet, hogy a biológiának is van némi szerepe, de valószínű, hogy a tudatunké a végső szó. Egy hallgatag vadász is mesélhet színes történeteket a gyerekek-

nek, és a nehezen tájékozódó háziasszony is megtalálja az utat a szomszédasszonyhoz.

A férfi és a női agy felépítésében található különbségek valószínűleg csak lehetőségek, amelyek akkor válnak igazi különbségekké, amikor a társadalom a két nemet két eltérő úton indítja el. Amikor pszichológusok arról írnak, hogy a nők azért nem képesek eligazodni a térben úgy, mint a férfiak, mert az ősemberek korában a nők otthon ültek és egymással beszélgettek, a hallgatag férfiak pedig bonyolult utakon kergették a vadat, akkor utólag magyarázzák a meglévő különbségeket, nem pedig olyan kereteket vázolnak fel, amelyekből egyenesen következnének a tapasztalt különbségek. Más szóval: mentségeket keresnek a férfiak kommunikációs és a nők térbeli ügyetlenségére. Ha ezek az agyi eltérések lennének a meghatározóak, akkor nem lennének célratörő, a gazdasági, tudományos vagy politikai életben sikeres nők, és nem lennének mélyen érző, lírai lelkületű, gyermek-szerető férfiak.

Nekem egyre inkább az a meggyőződése, hogy ezek a különbségek a szocializáció során alakulnak ki, vagy legalábbis akkor merevednek meg. A szülők fülbevalót vesznek a kislánynak és kardot, csákót, műanyag játékgéppisztolyt a fiúnak és elveszik a kezéből a babát (mert „a nagyfiúk nem babáznak”). A lányok megtanulnak barátnői csoportokban élni, szeretni és utálni egymást, kicserélni a titkaikat, a fiúk pedig bandákba verődnek és verekednek. Aztán a lányok megtanulják „eladni” magukat, ékszereket vesznek fel, festik a körmeiket, a szemüket, megtanulják, hogy a lánynak kedvesnek és odaadónak kell lennie, a feleség viszont lehet határozottabb, ravaszabb. A fiúk meg-

tanulják a férfias szerepeket, az ivást, a cigarettázást, a meccsre járást, a háborúskodást. A végén előttünk áll a divatot követő, kicicomázott nő, illetve később az ügyesen elvált asszony, valamint a részegeskedő, erőszakos férfi, a „fasza gyerek”, aki a megfelelő sportklubnak szurkol, és akivel nem ajánlatos ujjat húzni.

A fiúk hülye férfivá, a lányok hülye nővé szocializálódnak.

Ez nem jelenti azt, hogy a szocializáció teljes mértékben káros lenne. A szocializáció révén tanulunk meg beszélni, énekelni, táncolni, vécézés után és evés előtt kezet mosni, szerelmeskedni, dolgozni és másokkal együttműködni. A gond az, hogy eközben belénk verik a hülye viselkedést és a hülye eszméket is. Egy indián törzs gyermekét nem emberré szocializálják, hanem törzsi harcossá, aki számára cél és dicsőség az ellenség fejét megskalpolni, állatait elrabolni. Az iszlám szélsőségesek családjában a kisgyerekek is iszlám szélsőségesekké válnak, a rasszista szülők gyerekei is nagy valószínűséggel rasszisták lesznek stb. Olyan afrikai országokban, ahol kivágják a kislányok csiklóját (hogy majd ne csalják meg a férjüket), ez lesz az elsajátítandó tananyag, ezt fogják követni és követelni mindenkitől. Az asszonyok is ezt fogják követelni. A szocializáció maga nem lehet jobb, értelmesebb, mint maga a helyi vagy tágabb közösség, és aki nem szabadul meg a szocializáció hülye vonásaitól, az örökre hülye marad.

Valójában minden pozitív tulajdonság elérhető a férfiak és a nők számára egyaránt. Ehhez azonban szembe kell fordulni az árral, ellen kell állni a hülyévé szocializálódásnak, ki kell szabadulni a nemi szerepek béklyójából.

Mielőtt tovább mennék, sietek tisztázni, hogy amikor férfiról vagy nőről beszélek, akkor nem gondolok e nemek minden egyes képviselőjére, hanem valamiféle többségére vagy átlagára, vagyis arra a bizonyos szempontból sztereotíp férfira vagy nőre, akiről – és akinek – a pszichológiai kézikönyvek, társkeresési útmutatók is szólnak. Amikor sok szerző kimutatja a nők és férfiak jelentős eltéréseit, például a kommunikációban, akkor tényleges eltérésről beszélnek, nem pedig a saját szűk körű tapasztalataikról. Ez a különbség mint tendencia kétségtelenül létezik. A kérdés az, hogy mi okozza ezeket a különbségeket, és amennyiben konfliktusokhoz vezetnek a férfiak és nők, barátok, munkatársak és házastársak között, hogyan lehetne ezeket áthidalni, kezelni.

Egy percre sem gondolom, hogy a férfiak és a nők ne lennének emberek. Azok – a maguk módján. A nagybetűs Ember alatt azokat a személyeket értem, akik – legyenek férfiak vagy nők – megvalósítják azokat az értelmi és érzelmi adottságokat, amelyek látenszen benne vannak minden csecsemőben. Megvalósítják – vagy legalább törekednek erre.

A hülyére szocializálódás jellegzetes ellentétet teremt férfi és nő között. Néhányat külön is kiemelek.

Észlelés, érzékelés

Az észlelésben olyan eltérést tapasztalunk, hogy a férfi (az átlagos férfi, a sztereotípiának megfelelő férfi) gyorsan megragadja a helyzet fő összetevőit, a lényegtelenre oda sem figyel. A nő (az átlagos nő) kicsit lassan tudja megállapítani, hogy mi a lényeges és mi nem, viszont sokkal több részletet jegyez meg az összképből. Ha ez az agyi eltérésekből

következne, akkor nem lehetnének női pilóták és férfi nyomozók. Ha a férfi színészek csak a lényegét lennének képesek megjegyezni, nem tudnák eljátszani a szerepüket.

Az empátiát, a mások érzéseinek, félelmeinek és örömeinek az arcáról való „olvasását” jellegzetesen női tulajdonságnak tartjuk. De köztudott, hogy a cigány asszonyok nagyon jók a tenyérjósításban és jövőmondásban. Talán a cigányoknak általában fejlettebb az empátiájuk? Hogy lehet, hogy a szélhámós férfiak annyira megérik, hogy mit szeretne egy nő hallani, és hogy lehet, hogy a nő nem érzi meg, hogy most csapják be?

Úgy vélem, hogy ezek mögött a rejtett vagy titokzatos képességek mögött egy sajátos tanult struktúra áll, ami a szocializáció, a csoportba befogadás során épül ki, sajátítódik el. Van, amit megtanulunk, van, amit nem. És nem véletlen, hogy milyen csoportban mi a kötelező elsajátítani való. Vegyük példának a férj-feleség viszonyt. A feleség megtanul olvasni a férj arcáról, ezért gyorsan észreveszi, ha a férj megcsalja – ez a „női ösztön”. De gyakran olyan tényezőkre is odafigyel, amelyeknek semmilyen szerepe sincs a félrelépésben. Például a kihívóan öltözködő titkárnőre lesz féltékeny, miközben a férj a szolid bérelszámoló nővel csalja. A veszélyt jól érzékeli, de az ösztönös kombinációi félreviszik. Ugyanígy megtanulja a nő, hogy a férfit hibáztassa a kommunikációs kudarcokért – mert hogy nem figyel, visszatartja az érzéseit, meg akarja oldani a problémát, holott a nő csak együttérzésre vágyik. És közben a nőnek nincs annyi empátiája, hogy megérezze: a férj nem rossz szándékból akarja megoldani a problémáját, hanem mert segíteni akar. Ennek feltételezését a

nő nem tanulja meg a szocializáció során, csak a rosszhiszeműség és a méltatlankodás szerepel a tananyagban.

Kreativitás kontra szabálykövetés

A férfiak általában kreatívabbak, a nők pedig inkább szabálykövetők. De itt is a szocializációt érzem döntőnek. Hasonlítsuk össze a hetvenes évek Kínájában őrjöngő vörösgárdistákat és a kilencvenes évek Amerikában tanuló kínai diákjait! Az előbbiek a csordaszellemben szocializálódtak, az utóbbiak az emigráns családokban, ahol nem volt jelen a hagyományos kínai kollektív befolyásolás, viszont jelen volt az otthonról hozott szorgalom, ami kombinálódott az itt talált amerikai versenyszellemmel. Hamarosan a kínai diákok lettek az éltanulók. A nők kreativitására persze a divatszakma a legjobb példa, de számos nő tűnt ki az élet minden területén a kreativitásával – ahol ki tudtak szakadni a korlátozó hagyományokból.

A szabálykövetésnek van jó oldala is. Ha egy nő betartja a közlekedési szabályokat vagy megérti mások szándékait az úton, az jó. (Sajnos, nagyon sok női vezető gyorsan átveszi a férfiaktól a szabálytalanságokat, a vezetés közbeni ordítózást.) A gond ott van, amikor valami észszerű újítás ellen tiltakozunk, egy idejétmúlt szabály nevében. Köztudott, hogy a szüléseteken a konzervatív nővérek mennyi fájdalmat okoztak azoknak az anyáknak, akik meg akarták tartani a lánykori nevüket a házasságban is. Mert „a rendes nő felveszi a férje nevét”. Ugyancsak kórházban tapasztaltam, hogy a vizit előtt a párnánk alá kellett dugni a nedves törülközőt. Mert „rendnek kell lenni”. Mit törődött a főnővér a tisztasággal és a bacilusokkal! Nemrég

egy közértben történt a következő. Ahol mi álltunk, nem volt elválasztólap a pénztárnál, s emiatt a vásárlók csak akkor tudták elkezdni kipakolni az áruikat, amikor az előző vásárlóval már végzett a pénztáros. Én (a kreatív férfi) észrevettem, hogy a szomszédos pénztárnál, amelyik nem volt üzemben, van három ilyen elválasztólap, áttettem belőlük kettőt a mi sorunkba. Nem is volt semmi baj, ameddig egy még arrébb dolgozó – szabálykövető – pénztárosnő észre nem vette. Követelte, hogy rakjuk vissza a választólapokat a nem működő pénztárhoz. Mert oda tartoznak. A mi pénztárosnőnk felállt (addig szünetelt a munka), és átvitte az elválasztókat. Ki nyert ezzel? Senki. De ez nem érv a szabálykövető emberek logikájával szemben. Vanak szabálykövető férfiak is. Még a nyolcvanas években, a Móricz Zsigmond körtéren összetorlódtak a villamosok, és az egyik villamos csak akkor tudott lejönni a Bartók Béla útról, ha teljesen ráment az előtte álló (a torlódásban utolsó) villamos nyakára (persze óvatosan, nagyon lassan, legfeljebb 5 km/óra sebességgel). Volt ott egy kis ember, aki pulykavörösen veszekedett a kreatív villamosvezetővel, azt kiabálva, hogy az előírásokat súlyosan megsértve veszélyesen közel került a másik villamoshoz, és ezért fel fogja jelenteni. Szabály az szabály.

Női megérzés

Akárhány nővel beszéltem eddig, mindegyikük esküdött, hogy megérzik a mások gondolatait. Természetesen lehetséges, hogy a nők már fiatal korban megtanulják, hogy egymás gesztusait, hanglejtését megfigyeljék, a sorok között olvassanak. Akkor van gond, ha egy férfi szavai között akarnak olvasni. A

tipikus ugyanis az, hogy a férfi mindent kimond, amit fontosnak tart, az üzenete tehát egyáltalán nem a hanglejtésében vagy a mimikájában van, hanem magukban a kimondott szavakban. Ezt valami miatt a legtöbb nő képtelen felfogni. A kézikönyvek aztán sietnek megmagyarázni, hogy a nők esetében nem a szavak, hanem a metakommunikáció hordozza a lényegét, ha jobbot mondanak, az lehet, hogy valójában bal, ezt tudomásul kell venni, el kell fogadni agyi sajátosságként. Igen, de akkor hogy tudnának a nők helytállni az üzleti életben, a gazdaságban, a tudományban? Senki sem látott olyan diáklányt, aki a tanár kérdésére azzal válaszolna, hogy „mit akar ezzel mondani?” – hiszen nyilvánvaló, hogy a kérdés szavai a lényegesek. Mennyi kétszer kettő? Négy. Ellenben: Hány órákor is kezdődik a színházi előadás? „Nem tudok gyorsabban elkészülni.” Úgy gondolom, hogy itt is a szocializáció során megtanult – és nem minden helyzetre alkalmazható – sajátos szerkezettel van dolgunk, ami alapján a nő bizonyos kérdéseket a saját nyelvére fordít le, és arra a vélt kérdésre válaszol. Aztán a férfi csak néz: mi baj van a feleségem agyával, hogy nem tud válaszolni egy ilyen egyszerű kérdésre sem? (A szokásos végjáték: „De hát mondd meg, mi a bajod velem!” „Tudod te jól, ne játszd az ártatlant.”)

Ha egy férfi elfelejtkezik a házassági évfordulóról, az nem azért van, mert már nem szereti a feleségét, hanem mert nem tartja fejben az ilyen – általa üresnek vélt – dátumokat. Ugyanúgy nem tartja fejben, hogy melyik gyerekének mikor van a születés- vagy névnapja. Ha egy férfi elgondolkozva ül az asztalnál, az nem azért van, mert haragszik, hanem mert valami foglalkoztatja. Ha egy férfi nem

mondja el, mi történt aznap a munkahelyén, az nem azért van, mert nem akarja megosztani az életének apróbb részleteit a feleségével, hanem mert nem történt semmi lényeges. Mire hazaér, már ő sem tudja, mi történt. Lehet, hogy az esti meccs esélyeit latolgatja, lehet, hogy azon töpreng, hogy hogyan kellene beszerezni a villanyt a pince sarkába. Mit beszélhetne meg ezekkel a kérdésekkel kapcsolatban a feleségével? Az a nézet, miszerint a férfi senkitől sem hajlandó segítséget kérni, hanem büszkeségből mindent maga akar megoldani, nem felel meg teljesen a valóságnak. A férfi is kér tanácsot – de villanyszerelési kérdésekben csakis olyantól, aki járatos a villanyszerelésben. Nincs ebben semmi különös, nincs benne semmi kirekesztő, nincs benne semmi macsóság.

Tapintat

Köztudott, hogy a nők nem szeretnek rossz tényeket közölni, tapintatosan elhallgatják, ami megbánthatná a másikat. De nézzünk néhány példát ennek működésére!

Volt egy amerikai diáklány, aki Nagy-Britanniába ment tanulni, és közben beleszeretett egy brit fiúba. Korábbi kedvese meg akarta látogatni, és a lány tapintatból nem mondta meg neki, hogy már mást szeret. Az amerikai fiatalember kifizetett több száz dollárt a repülőjegyre, és Nagy-Britanniában tudta meg az igazságot. Milyen tapintat ez? Úgy gondolom, hogy a nők ilyen esetekben nem a partnerüket féltik a rossz hírtől, hanem saját maguknak akarnak megspórolni egy konfliktust. Nem tapintatból, hanem gyávaságból. Sokszor ugyanaz a „tapintatos” nő gondolkodás nélkül kifosztja az elvált férjet, visszavonja mindent, bútort, gyereket. Hideg

fejjel – vagy bosszúból. Sokszor nem is nyer semmit, elég neki a tudat, hogy a másik szenved.

A férfiakra a direkt beszéd jellemző. A nők gyakran megbántódnak, pusztán attól, hogy a férfi kertelés nélkül kimondta, hogy mit akar. Kegyetlenül az arcába vágta, hogy nem szerelmes bele, csak vele szeretne élni. Micsoda tapintatlanság! Egyszer egy jó ismerőssémmel összefutottam egy partin, és megkérdeztem tőle, mi van a régi barátjával, már egy éve nem láttam. A nő végig sértődött. Micsoda tapintatlanság illet kérdezni. Igaz, az új barát is jelen volt, de hát ő is tudott a régiről. És a parti mindegyik részvevője tudott róla. (Máig sem tudom, hogy milyen formában lett volna megfelelő megszerezni ezt az információt. Valószínűleg a hölgy számára maga a téma is tabuvá vált. Nem akart tudni arról a férfiről.)

Problémamegoldás

Gyakori panasz a férfiakkal, férjekkel szemben, hogy amikor a feleség panaszodik, nem is hallgatják végig, hanem megpróbálják megoldani a problémát. Ez azért van, mert a férfiak nem a szenvedésre vannak beállítva, hanem a szenvedés elkerülésére, nem a probléma kibeszélésére, hanem megoldására. A legtöbb problémát meg lehet oldani – legfeljebb előfordulhat, hogy a megoldásnak hátrányai is vannak. Például ha valaki disszidál egy zsarnok országból, előny, hogy megmenti az életét, de hátrány, hogy sokáig nem fog tudni találkozni a családtagjaival. Ő dönt, miután mérlegeli az előnyöket és hátrányokat. Ha a megoldás túl sok hátránnyal jár, akkor nem azt választja, hanem keres egy jobb megoldást. Ha nincs jobb megoldás, akkor az okos férfi belenyugszik, és igyekszik el-

felejtkezni a problémáról. A nők inkább beszélni akarnak a problémájukról, nem pedig megoldani azt. Hogy ez miért alakult ki így, nehéz megállapítani. Nyilván része van benne a nők hagyományos alárendelésének, annak, hogy a változásoknak gyakran szenvedő alanyai voltak, akik a helyi közösség és azon belül a férj által szabályozott életet voltak kénytelenek élni. Az ilyen helyzetben lévő emberek számára könnyebbség, ha beszélhetnek a bajaikról. Az új körülmények között a nőnek sokkal több lehetősége van a változtatásra, ezért tehát a panaszkodás hagyománya egy olyan „szabály”, amelynek követése több kárral jár, mint haszonnal. A férfi számára a panaszkodás ritkán jön számításba, hiszen ez csak elvenné az energiáját a valódi megoldások keresésétől. A férfi hajlamos úgy nézni a panaszkodó, de a megoldást elutasító nőre, mint valakire, aki nem igazán nőtt fel, hiszen különben azt tenné, amit az érdeke diktálna.

Ha egy nő rutinszerűen akarja megbeszélni gondjait a férfival, és a megoldás nem lehetséges vagy nem időszerű, jobban teszi, ha ezt rögtön az elején megmondja: „Gondjaim vannak. Meghallgatnád? Nem kell megoldani, csak figyelj!” Az a férfi, aki tudja, hogy erre miért van szüksége a nőnek, valószínűleg nem fog megoldásokat javasolni.

Másrészt vegyük észre, hogy ha én valaki másnak az agyát a saját problémáimmal tömöm, akkor az ő idejét, életét veszem igénybe. Ez önzés. Nem kívánhatjuk meg másoktól, hogy ránk figyeljenek, amikor annyi egyéb dolguk van. Az egyik könyvben szerepelt egy jellemző példa. A feleség otthonról telefonál, hogy elromlott a vízvezeték. A férj éppen egy fontos tárgyaláson elnökölné. A szerző szerint

az a jó férj, aki meghallgatja a feleséget, megnyugtatja, és biztatja, hogy hívjon fel egy vízvezetéksszelőt és addig csúszik a tárgyalás. Nem érték egyet. Ezzel a vész hívással a feleség nemcsak a férjét, hanem a tárgyalás többi részvevőjét is feltartja – ahelyett, hogy maga intézkedne. Egy felnőtt embertől elvárható, hogy egy ilyen problémát a saját erejéből meg tudjon oldani, akár férfi, akár nő az illető. Ha ez a nőnek akkora megrázkódtatást okozott, még mindig kiöntheti a lelkét este, vacsora közben.

Pletyka

A nőkről alkotott sztereotip képhez hozzátartozik, hogy szeretnek pletykálkodni. A kézikönyvekből megtudjuk, hogy ezáltal csak a többi nővel (különösen a „legjobb barátnővel”) való kapcsolatukat akarják erősíteni, titkokat adnak titkokért, és közben jól érzik magukat, erősödött a kapcsolat. A kérdés az, hogy hogyan fér ez össze az erkölcsi elvekkel. Ha valakiről a háta mögött rosszat mondanak, az erkölcstelen, hiszen rontják a hírnevét, ő pedig nem tud védekezni. Minden nő egyetért ezzel – de főleg akkor, ha róluk mondtak valami rosszat a hátuk mögött. Ők továbbra is pletyiznek, csereberélik az információkat, olyan információkat, amelyek nem tartoznak rájuk. A bűnös az, aki visszamondja a pletykát. De hát ő is jogosan teszi ezt, hiszen az is csak egy a sok pletyka közül, hogy rólad mit beszélnek. A legtöbb nő képtelen megoldani ezt az ellentmondást. Fáj nekik, ha rosszat mondanak róluk, de nem tudnak lemondani arról az élvezetről, hogy ők maguk rosszat mondjanak másokról. Minden nő tudja, hogy ez bűn, de bocsánatos.

A dolog akkor kezd súlyosabbá válni, amikor ezek a bizalmas információk túlmennek az első körön, és elkezdenek szabadon terjedni. Amikor nekem elmondja valamelyik barátnőm, hogy a barátnőjének a barátja miket művel az ágyban. Ez nem tartozik rám, felfordul tőle a gyomrom (nem attól, amit az illető csinál, hanem attól, hogy erről én is tudomást szereztem). A barátnő meg van lepődve, hiszen ő csak szívésséget akart tenni, csak meg akart velem osztani egy bizalmas értesülést, egy titkot, bizonyítva ezzel, hogy mennyire szeret, mennyire megbízik bennem. És nem is jut eszébe, hogy ha nekem mesél arról a fiatalemberről, ez azt jelenti, hogy majd rólam ugyanígy fog beszélni illetéktelenek előtt. A férfi számára fordítva vetődik fel a pletykázás kérdése: annyira rossz, ha rólam másoknak beszélnek, hogy inkább nem kérek a mások titkaiból sem.

Ha felidézzük, hogy a nők másmilyen agyberendezéséből következik-e mindez, akkor megint visszajutunk a problémához: ha ilyenek a nők, akkor hogy lehet egy nő diplomata, államfő, ügyvéd vagy lelkész, vagyis bármely olyan szakma képviselője, ahol munkaköri kötelesség a titoktartás.

Hűség

Mindenki tudja, hogy a férfiak hűtlenek, és hogy ez mennyire fáj a nőknek. A kézikönyvek kifejtik, hogy ez természetes, biológiailag determinált. Míg a nő érdeke az egyszerre egyetlen magzat kihordása és biztonságos felnevelése (ehhez hosszú távú partneri kapcsolat kell), addig a férfi érdeke, hogy a milliószám termelődő spermáját minél szélesebb körben hintse el, és a saját génjeivel népesítse be a földet. Ez tetszetős érvelés, de nem igaz. A férfiak jobban

félnek a terhességtől, mint a nők, és egyáltalán nem a génjeikre gondolnak, hanem a kalandra, az élvezetre. És azok a férfiak, akik megértik a saját motívumaikat, nagy százalékban természetesnek tartják ezt a fajta kalandkeresést a barátnőik részéről is.

A nők és a férfiak egyaránt hűtlenek, de más a mozgatórugójuk. A hűtlen feleség általában a romantikát és a szexuális izgalmat hiányolja a férjében, ezért bocsátkozik kalandokba. A férfiak a szerelmi kalandokat inkább sportnak tekintik, és versengenek abban, hogy kinek van több, kinek van jobb – nője, hódítása. A hűtlen feleség hajlamos rá, hogy egy új szerető kedvéért elhagyja a férjét. A legtöbb férfi a délutáni kaland után minden lelkiismeret-furdalás nélkül visszamegy a feleségéhez, a finom vacsora kedvéért. A feleséget a hűtlenkedő férj a női méltóságában sérti meg, amellet a nő azt feltételezi, hogy a férj majd elhagyja őt a másik nő kedvéért, pedig a férfi legtöbbször egyáltalán nem hasonlítgat, hanem gyűjtöget. Skalpokat. A szőke sima hajú feleségtől függetlenül is kellene a gyűjteményébe még egy göndör hajú vörös. Nézzük a másik változatot! Ha egy férj nagyon féltékeny a csinos feleségére, akkor nem igazán attól fél, hogy egyedül marad, hanem sokkal inkább attól, hogy mások kinevetik mint „felszarvazott” férjet. Ez tehát nem a génekből vagy az agyberendezkedésből, hanem a társadalom reakálásából, a szocializációból fakad.

A legtöbb nő nagyon megbántódik, ha a társágában lévő férfi észrevesz más csinos nőket. Ugyanakkor a kézikönyvek is megírják, hogy egy nőnek lelki igénye, hogy érezze, még mindig kíváncsi. Amikor divatban volt az elől kigombolható

farmerruha, hallottam a rádióban a tanácsot: ha le vagy lombozódva, gombolj ki még néhány gombot. A férfiak jobban megnéznék majd, és ettől jobb lesz a kedved. Arról nem szól a fáma, hogyan tudták elviselni az ily módon kíváncsibbá váló nők azt a gyötrő lelkiismeret-furdalást, hogy ha a más férje is észreveszi őket, akkor a másik feleség ettől rosszul fogja érezni magát. Azt hiszem az agyi eltéréseknél itt is fontosabb az egoizmus, az, hogy mindent a maguk szemszögéből ítélünk meg.

Sérelmek

Mi történik a fejünkben, amikor sérelem ér bennünket? Egy férfi először is megvizsgálja a helyzetet, és ha úgy gondolja, hogy megsértették, akkor megteszi az ellenlépéseket, azaz harcba száll. A nő nem vizsgál meg semmit, hanem megbántódik, és azon nyomban igényt tart a bocsánatkérésre. A nők által írt könyvek (pl. a verbális agresszióval kapcsolatban) igazat adnak: ha egy nő úgy érzi, hogy megbántották, akkor nyilvánvalóan meg is bántották. Függetlenül az illető szándékától. Azaz függetlenül a tényektől. Ha tehát a nő úgy érzi, hogy megcsalták, akkor megcsalták, akkor el kell válnia, akkor szakadjon el az apa és a gyerekek kapcsolata. Ha egy átlagosan szocializálódott nő meg van sértve, akkor később hiába tudja meg az igazságot, hiába veszi észre, hogy tévedett, az eredeti sérelem már beleégett az agyába, azt már onnan semmiféle új információ nem távolíthatja el. Persze megbocsájtathat (annak, aki vétlen), de ez nem kötelesség, hanem kegy. Olyan kártya, amit később is fel lehet használni mint olyan sérelmet, amit kompenzálni kell.

A verbális agresszió egyik tipikus esete a „kettős üzenet”, amikor is a férfi olyat mond a nőnek, amit az nem tud értelmezni. Például azt mondja: „helyes vagy, szeretnék veled társaságba járni, de ehhez egy kicsit műveltebbnek kellene lenned, be kellene iratkoznod egy tanfolyamra”. Miért értelmezhetetlen ez az üzenet a nő számára? Mert az alapjában véve tényszerű közlést átfordítja egy sajátos érzelmi nyelvre. „Helyes vagy, szeretnék veled társaságba járni” – ez azt jelenti, hogy „szeretlek”. „Nem vagy elég művelt” – ez azt jelenti: „nem szeretlek”. Így, ezen a szinten valóban ütközik a két közlés. De miért megyünk le az óvodás szintre, a „nem szeretlek, csúnya vagy” színvonalára? Mielőtt bárki azt mondaná, hogy azért, mert a nők mindent ilyen alacsony szinten képesek megérteni, mivel ilyen az agyuk, megint utalnom kell a neves női diplomátokra, írókra, a tudomány számos kiválóságára. Ők tudják kezelni az összetett információt – legalábbis, amikor konkrét kérdésekről van szó. Az, hogy egy nő erre a primitív szintre süllyedjen le, egyáltalán nem törvényszerű. De nehéz megszabadulni a szocializáció során megtanult téves reflexektől.

A „női érzékről” szólva már említettem, hogy a nők valószínűleg jobban tudják olvasni mások metakommunikációs jelzéseit. Ez azonban óriási hibaszázalékkal dolgozik. Ha egy nő speciális érzelme sérelmet sejtet, nem ártana utánajárni a dolognak, még mielőtt ez a sérelem beleég a nő agyába. Sajnos, a nők ilyenkor nem sejtik, hanem „tudják”, hogy igazuk van, ezért általában nem veszik a fáradságot, hogy időben kivizsgálják az esetet. Ebből pedig automatikusan következnek az újabb sérelmek, az újabb kibeszéltnivalók. (Kérdés: mit csináljon a férj, ha már a történet elején észreveszi, hogy

a feleség valamit nyilvánvalóan félreértelmezett. Hagyja szenvedni, hagyja, hogy utálja a képzelt sérelem okozóját, vagy világosítsa fel az asszonyt? Az első esetben megerősíti a téves beállítódást, az utóbbi esetben nem támogatja a szenvedő feleséget. Nehéz kérdés, de nyilvánvaló, hogy én az első változat híve vagyok. A feleségnek joga van megtudni az igazságot. És ha nincs annyi esze, hogy megnyugodjon, megállapítva, hogy nem is érte sérelem, hanem még jobban felháborodik, akkor magára vessen.)

Nem hiszem, hogy ezek a hiányosságok a női agy sajátosságaival magyarázhatók. Sokkal valószínűbb, hogy itt is a szocializáció a ludas. A kislányok megtanulják, hogy mindent érzelmi nyelven fejezzenek ki, és hogy ez rendjén is van. A fiúktól a nővérek és az anyák is több józanságot várnak el. Nevetséges lenne az a kisfiú, aki egy ilyen verbális agresszió miatt hetekig őrlődne. „Ha megütöttek, üss vissza!” – ez a fiúk nevelésének szabálya. A sérelmek újabb sérelmekkel való megtorlása persze ugyancsak zsákutca. Úgy tűnik, a szocializálódás általában nem ad használható modelleket.

A hülyére szocializálódott férfi:

* Pénzsóvár, mert megtanulta, hogy a pénzzel mindent el lehet érni, gazdagságot, hatalmat, nőt, egészséget. Nem pénzt keresni akar, hanem „nagyot kaszálni”.

* Agresszív, mert tapasztalja, hogy a félénkeket mindig háttérbe szorítják, és az agresszív férfinak a nőknél is több esélye van. (A férfiakban biológiailag is több az agresszivitásra készítő tesztoszteron, de ha ez a mindennapokban nem bizonyulna hatékonynak, akkor előbb-utóbb megtanulnák kezelni, levezetni.)

* Cinikus, mert megtanulta, hogy az elvek mit sem érnek, a vallások és ideológiák változhatnak, csak az ér valamit, ami a miénk.

* Szereti az alkoholt, mert serdülő korában rászokott, és megtanulta, hogy aki jobban bírja az italt, annak nagyobb a tekintélye a férfiak között.

* Ha fiatal, akkor valószínűleg kipróbálta a kábítószerrel, és rendszeresen fogyasztja.

* Nagy a valószínűsége, hogy dohányzik is.

* Autója is van, hiszen megtanulta, hogy az autó státuszszimbólum.

* Olyan nőt választ, akiért a többi férfi irigyelheti – mert megtanulta, hogy a nő is státuszszimbólum.

* Nagy valószínűséggel részt vesz a politikában, mert megtanulta, hogy a megfelelő csoporthoz tartozás segíti az egyéni célok elérését is, és mert a politikai küzdelem a verekedés viszonylag kielégítő pótléka.

* Szintén a csoporthoz tartozás miatt valószínűleg egy bizonyos sportklubnak is szurkol, a saját csapatot dicséri, az ellenfeleket ócsárolja.

* A többség „jó hazafi”, mert ez a csoporthoz tartozás is növeli az önbizalmát; ebbe belefér a magyarság kiválóságainak hangoztatása, más csoportok lenézése. Azonosul a nemzet sikereivel (ezt „mi” vittük végbe), de nem vesz tudomást a nemzethez tartozó személyek negatív cselekedeteiről (ők nem „igaz magyarok”).

* A partneri kapcsolataiban nem nagyon hűséges, mert megtanulta, hogy a férfi hűtlenségét jobban elnézi a társadalom. Számon tartja a hódításait (húzza a „strigulákat”), mert megtanulta, hogy a szexuális siker a sikeresség egyik fontos fokmérője.

* Ha kisebb csaláson kapja a feleségét, akkor őt megfélemlíti, és leszámol a vetélytárssal, mert megtanulta, hogy meg kell mutatni, ki az úr a házban.

* Ha van fia is, lánya is, elnézőbb a lányával szemben, mert ezzel elfojtott szexuális vágyainak elfogadott levezetést adhat.

* Társaságban szapulja a feleségét és a többi nőt, hogy ezzel a férfiakhoz tartozását erősítse.

A hülyére szocializálódott nő:

* Kényeskedik, mert megtanulta, hogy a lányoknak többet néznek el, mint a fiúknak.

* Cicomázza magát, mert megtanulta, hogy a csinosabb nők többet érnek el az életben.

* Sok pénzt költ (sokszor a más sok pénzét költi) a divat követésére – ruházkodásban, ékszerekben, frizurában –, mert tudja, hogy fontos divatosnak lennie, valamint hogy a barátnők kinéznék maguk közül, ha lemaradna valamiben.

* Nem riad vissza a füllentésektől, mert megtanulta, hogy a férfi nyers erejével szemben a füllentés a nő egyik fő fegyvere.

* Pletykál a többi nővel mások háta mögött, mert megtanulta, hogy a bizalmas információk továbbadása erősíti (legalább átmenetileg és látszólag) a többi nővel meglévő kapcsolatait.

* A problémáit nem megoldani akarja, hanem részvétet akar szerezni.

* Azáltal, hogy a női érzékére bizza magát, sok mindent félreért, a sérelmeit nem felejtí el, gyakran a jó embert hiszi gonosznak és a gonoszt jónak, és így saját érdekeinek is kárt okoz.

* Házasságra törekszik – nemcsak a női ösztön miatt, hanem azért is, mert megtanulta, hogy a férjes vagy elvált nőnek jobb pozíciói vannak, mint

a lánynak (nem is beszélve a vénlányról, aki mindenki megvetésének tárgya).

* A házasságon belül gyerekeket akar szülni, részben mert a teste erre alkalmas és biológiailag szüksége is van rá, de részben azért is, mert tudja, hogy a gyerekes anyának lényegesen nagyobb a hatalma, mint a gyermektelennek. A gyerek később nagyon jól jön a válás idején, amikor erre hivatkozva szerezheti meg a férj vagyonának jelentős részét. (Nem állítom, hogy a nők eleve ezzel a szándékkal mennek a házasságba, de az biztos, hogy mire odáig jut a házasságuk, már fel vannak szelve minden a fenti végkifejlethez vezető információval és technikával.)

* A hülyére szocializálódott nő szabadon mer igazságtalan és kegyetlen lenni. A saját gyerekeit védi, a férj előző házasságából származó gyerekeket háttérbe szorítja, méltatlankodik, hogy az „idegen porontyokat” „zabáltatnia” kell, akik „azt sem tudják jó dolgukban”, hogy mit csináljanak, és a sok jóért „hálátlanok”. Nem véletlen, hogy a világ meseirodalma tele van a gonosz mostohákról szóló rémtörténetekkel.

* Fontosabbnak tartja a rendet és tisztaságot a nyugodt családi légkörnél, mert tudja, hogy ebben ő a jobb, és mert a barátnői is elsősorban eszerint ítélik meg.

* Ha kisebb csaláson kapja a férjét, akkor a másik nőn áll bosszút, mert a férj szexuális képességeire esetleg még igényt tart.

* A hülyére szocializálódott nő számára minden másik nő vetélytárs (adott esetben a „legjobb barátnő” is), ezeket a más nőket hajlamos a legdurvább jelzőkkel illetni.

* Sok anya nem engedi felnőni a gyerekét, mert túlságosan hozzászokott, hogy a gyerekei minden tetteért ő a felelős, nem bízik bennük, a talpraesettségükben.

* Ha van fia is, lánya is, elnézőbb a fiával szemben, mert ezzel elfojtott szexuális vágyainak elfogadott levezetést adhat.

* Társaságban szapulja a férjét és a többi férfit, hogy ezzel a nőkhöz tartozását erősítse.

(Itt meg kell említeni még egy jelenséget, ami sokkal elterjedtebb a nők, mint a férfiak között. A nők fogékonyak a babonákra, a földön- és érzékletlen túli jelenségekre. Mindig meglepődöm, amikor az ismerkedés első öt percében tudni akarják, hogy milyen csillagjegyben születtem, és mi az aszcendensem. És ha nem is vallják be azonnal, de gyakran kiderül, hogy rendszeresen olvassák a napi horoszkópjukat, mert az „olyan érdekes”. És „gyakran be is igazolódik”. A férfiaknál talán a politikai nézetek vagy a klubhűség az, ami sok normális emberi viszonylatot felülír. Egy fradista hogy is barátkozhatna egy újpestivel, vagy egy fideszes egy szocialistával!)

Isten és istennő

A fenti, meglehetősen lehangoló képet az teszi még szomorúbbá, hogy közben minden férfiban benne van az alkotó (fabrikáló) férfi isten, illetve minden nőben a teremő (saját magából létrehozó) női isten lehetősége, de ez – nagyrészt a hülyére szocializálódás miatt – nem bontakozhat ki. A technikai ügyesség, a kreativitás, az akarat és kitartás „férfias” értékek, a gondoskodás, együttérzés, támogatás, nevelés, a környezet rendben tartása „nőies” értékek. Ezzel szemben negatív jellemzők a „női”

ravaszság vagy a „férfi” dicsóság- és hatalomvágy. A feljegyzett történelemben eddig a férfias vonások domináltak, ezeknek köszönhetjük a tudomány és a technika roppant fejlődését, de a világunk mostani gazdasági, katonai és főleg ökológiai válságát is. Nyilvánvaló, hogy ez így nem mehet tovább, előtérbe kellene kerülniük az olyan nőies értékeknek, mint az együttérzés, a gondoskodás. Ha van jövője az emberiségnek, az csak egy „nőiesebb” jövő lehet. Az Istennő világa, „a nők évezrede”.

Itt azonban az értékekről beszélek, nem pedig az egyes nőkről. Mert nyilvánvaló, hogy a gyermekét felnőni nem engedő, a másik nő torkának eső, a részegeskedő, dohányzó, durva lelkületű nőkben kevés van meg a női nem isteni tulajdonságai közül. (Éppúgy, mint az elvakultan üvöltöző, szemeteskukákat gyűjtogató, bőrféjú suhancoknak sincs semmi közük a férfi Istenhez.)

Annak idején nagy reményeket fűztem a feminista mozgalomhoz, de kiderült, hogy az alapvetően szükséges új látásmód gyakran kisiklik, a magukat feministának tartó nők a hagyományos női megközelítést variálják, legfeljebb a hülye férfi magatartásformák közül vesznek át sok mindent (trágár beszéd, pimasz, agresszív magatartás, cigarettázás és alkoholizálás), ahelyett, hogy elgondolkoznának azon, hogyan szolgálhatnák okosabban az igazi női érdekeket. (Például felháborodnak azon, ha egy férfi kinyitja előttük az ajtót, de nem is próbálják felszabadítani a nőtársaikat a reklám hatásai alól.)

Milyen vonásokra van szükségünk, ha ki akarjuk bontakoztatni a mindannyiunkban meglévő emberi potenciált?

Az Ember

A szocializáció nem alapjában véve elvetendő. Ellenkezőleg, nagyon is szükséges ahhoz, hogy beilleszkedjünk egy közösségbe, hasznos tagjai lehessünk annak. A baj az, hogy eközben számtalan negatív modellt is elsajátítunk. Miközben egy kisfiú jó indiánná válik, megtanul illedelmesen viselkedni, bátran helytállni, megvédelmezni a törzsbeliét, azt is megtanulja, hogy az ellenfelet meg kell skalpolni. A múlt századokban kötelező volt az „úriemberi” viselkedés – de aki nem vállalt egy párbajt (ami tökéletesen nevetséges megoldás volt a sérelmek kezelésére, hiszen a sértő fél némi ügyességgel még meg is ölhetette a sértettet), azt nem tekintették úriembernek.

A férfiak is, nők is elérhetik azt a fokozatot, amikor kiteljesítik az emberben látenszen meglévő képességeket. Ez előfordulhat spontán módon is – valamely véletlen esemény, trauma révén, amikor is valaki elveszíti a saját neméhez tartozás iránti bizalmát, esetleg a hülyére szocializálódása csak részben ment végbe. (A „fiúsan” nevelt lányok esete nem ilyen, ők egyszerűen az egyik hülye séma helyett egy másik hülye sémát tanulnak meg.)

A tipikus az, hogy akik elérték az értelmes emberi szintet, azok tudatosan megküzdöttek a sztereotípiákkal, a szocializációs konstrukciókkal, kidugták a fejüket a mentális ketrecből, és a maguk szemével néztek szét, a maguk fejével értékelték a dolgokat.

Amint a hülyére szocializálódás sémáinak érzékeltetésekor sem tekintettük fő tényezőnek a női és a férfi agy különbözőségét, az „Emberré válásnál” sem törődünk ezzel túl sokat. Ha vannak ilyen különbségek – az érzékelésben, egyes feladatok

megoldásában –, azok részét képezhetik az egyén kiválóságának, speciális tudásának, ügyességének, de nem tekinthetők normának, az egyén megítélése szempontjának.

Törekedni kell az értelem és az érzelem összhangjára – de úgy, hogy eközben az értelemé legyen a vezető szerep. Egyszerűen abból a praktikus tényből kiindulva, hogy az érdekek felismeréséhez (a saját érdekünk és a mások érdekei felismeréséhez) nagy szükségünk van az értelemre. Az egyensúly pedig azt jelenti, hogy nem hagyjuk figyelmen kívül az érzelmeinket sem, hosszú távon semmiképp sem dolgozhatunk ellene. A legnegatívabb érzelmekkel is érdemes előbb-utóbb „békét kötni”.

Azzal, hogy az autonóm Ember tudatosan válogatja ki a megfelelő pozitív vonásokat, és kerülni igyekszik a negatív vonásokat, még nem veszíti el a férfi vagy női jellegzetességeit. Ezek azonban nem fogják dominálni a gondolkodásmódját. Az Ember nem lesz uniszex, de olyan kapcsolódási pontokat alakít ki, amelyek segítségével mindenkivel jobban tud együttműködni. A bennünk rejlő emberi képességeknek a lényege a másokkal való értelmes együttműködés.

Mindenekelőtt azt kell elfogadnunk, hogy nem mindenki olyan, mint amilyenek mi vagyunk. Ebből az következik, hogy panaszkodás vagy harc helyett először is próbáljuk megérteni a másik embert. A szándékot különítsük el a látszólagos cselekvéstől. Azzal szemben, amit egy női szerző írt („ha megbántottnak érzed magad, akkor megbántottak”), a szándékból kell kiindulni. Nincs megbántás megbántó szándék nélkül. Mivel sok esetben az egyes emberek eltérő nyelvet és logikát használnak, törekedjünk a másik mondanivalójá-

nak megértésére, mielőtt reagálunk rá. (Emlékezzünk az amerikai seriff-sztereotípiára: először lő, azután kérdez. Tanuljunk meg először kérdezni!)

A fentiekből következik, hogy ne bizzunk a „női megérzésben” – legfeljebb támpontot kaphatunk a megfelelő kérdéseink feltételéhez, de nem tudhatjuk, hogy az történt-e, amire gyanakszunk. És természetesen a férfi agresszivitást is ki kell kapcsolnunk, ameddig nem vagyunk biztosak benne, hogy megtámadtak bennünket.

Az Ember tehát:

* Talpraesett, megvan a magához való esze, de nem ravasz, hanem okos és ügyes – amennyire képességeitől telik. Amit nem tud, de fontos, azt megpróbálja megtanulni. Amit nem képes megtanulni, annak tudatában van, számításba veszi a döntéseinél.

* A világot olyannak látja, amilyen, figyelembe veszi a tudományos eredményeket, nem hisz a babonákban, a divatos hókuszpókuszokban. Ugyanakkor annak is tudatában van, hogy a tudomány nem képes teljes mértékben megismerni a világot, ezért a tudománnyal szemben álló feltételezéseket sem utasítja el automatikusan és arrogánsan.

* Tud szenvedélyes is lenni, de nem a szenvedély rabja. Az érzelmeit mélyen átéli, de egyben kontrollálja is. Tudja, hogy az értelem nélküli érzelm mellékvágányra vezethet, s azt is, hogy az érzelmek nélküli értelem önzést okoz.

* Nem szeret szenvedni, igyekszik elkerülni a szenvedést, megoldani a problémákat. A mások problémájának megoldásában is részt vesz – de csak akkor, ha az illető ezt kéri. (És mindenkinek

legyen annyi esze, hogy segítséget kérjen, ha bajban van.)

* Szívesen segít másokon, minden érdek nélkül, mert rájött, hogy mindenkinek akkor a legjobb, ha mindenki másnak is jó. Nem vállal aránytalan áldozatokat, mert ezek miatt önkéntelenül is kárpótlást várna. Szeret, de nem mártíromságból, hanem jóindulatból. (Semmi bajom a másokért áldozatokat vállaló szeretettel, de szerintem elegendő lenne az alapvető jóindulat, a jó szándék.)

* Nyájas, kellemes modorú, a legélesebb ellentéteket is civilizált módon, veszekedés nélkül próbálja meg megoldani, minden résztvevő érdekeinek figyelembevételével. A viták során arra törekszik, hogy kiderüljön az igazság, nem pedig arra, hogy mindenáron elismerjék az ő igazát.

* Ami kellemetlen, de elkerülhető, azt megpróbálja elkerülni, eközben használja az eszét és együttműködik másokkal. Ami kellemetlen és elkerülhetetlen, azt elfogadja, alkalmazkodik hozzá. Döntéseiben figyelembe veszi a lehetőségeket, és igyekszik mindig a legjobb megoldást választani. Segítséget kér (nem büszke) és segítséget ad (nem önző).

* Van annyi esze, hogy ne hagyja magát manipulálni (például reklámokkal, politikai kampányokkal, a tömeghisztéria révén). Mindent meghallgat (legalább egyszer), de autonóm személyiség, gondos mérlegelés során a lehető legjobb lehetőséget igyekszik választani. Ha a tudatos döntésre nincs is mindig idő, legalább utólag önkritikusan elemzi a tevékenységét, és az elkövetett hibákat kerülni igyekszik a jövőben.

* A divatok követése – ruházzkodásban, hajviselésben, testápolásban, beszédben, életmódban stb.

– az autonóm személyiség ellen hat, ezért a magam részéről nem tartom összeegyeztethetőnek az Ember kíváncsi viselkedésével. De a gyakorlatban nem vonhatjuk ki magunkat teljesen a társadalmi vagy csoportnyomás alól. Legalább tudjunk ezekről a hiányosságainkról, tartsuk őket számon, és ha nagyon elhatalmasodnának, tegyünk ellenük valamit.

Mix

Mindannyian a hülyeség és az okosság sajátos elegyét hozzuk létre. Ha túlságosan szembeszállunk a többség normáival, viselkedésével, könnyen pórul járhatunk. (Akármennyire is keresztények vagyunk, ne vessünk keresztet a muszlim szélsőségesek tüntetése közelében, s bár nem dohányzunk, ne utasítsuk vissza az indián törzsfőnök által felkínált békepipát stb.)

Hogy hol hogyan lehet viselkedni, s hol vannak a határok, az menet közben derül ki. A lényeg, hogy legyünk tudatában a bennünk is meglévő emberi képességeknek, és ne hagyjuk, hogy véglegesen hülyévé alakítson bennünket a szocializáció.

Bizonyos határok között mindenki a maga szerencséjének kovácsa. Mindenki a maga jó és rossz vonásainak a „mixere”. (2000 körül)

A jövő vallása

Abból indulok ki, hogy a tételes vallások túlságosan is kötődnek egy-egy ókori mítoszhoz, és a XXI. század világában előbb-utóbb szembeütköznek a valósággal, a valóság mind pontosabb, mind meg-

bízhatóbb ismeretével, ezért összeomlanak. Nem maga a hit iránti igény omlik össze, hanem az adott vallás mögött évszázadok óta megtartott mítosz. Mind nehezebb lesz elhinni például, hogy a zsidó-keresztény Isten a leírt módon teremtette a világot és benne az első emberpárt, hogy tényleg megijedt a Bábel tornya építésétől, hogy kénytelen volt kiírtani az összes úszni nem tudó élőlényt, hogy megszabaduljon a bűnös emberektől, vagy hogy Jézusnak a kereszten kellett meghalnia a megváltás érdekében stb. Ugyanígy hiteltelenné válnak a Mohamed vagy Buddha köré szőtt legendák. A különféle, egymással rivalizáló vallások különbségei lassanként eltűnnek, és csak az embernek az a hite marad meg, hogy van nála valami nagyobb erő, amely előtt fejet kell hajtania.

Azt is mondhatnám, hogy elenyészik a vallások mögött álló olyan istenség képe, amellyel nekünk személyes viszonyunk lehet. Nem hiszünk el, hogy ez a legfelsőbb lény bármi módon foglalkozik velünk, hallgat ránk, s hogy imával befolyásolni lehet.

Ugyanakkor Isten nélkül is igényünk van annak a ténynek az érzelmi elismerésére, hogy csak porszemek vagyunk a világmindenségben. Ez minden mítosz nélkül is megrendítő élmény, és mindenki átéli, aki csak egy éjszaka felnéz a csillagokkal teli égboltra.

Mit tehetek, ha a mítoszt nem hiszem el, de megvan bennem ez a megrendülés?

Valamit tennem kell. És ez a valamit tevés szerintem a rítusok felé mutat. A rítus emberi tevékenység, amelyet különös jelentőséggel ruházzunk fel. Mi végezzük, és ez a mi aktivitásunkat

mutatja, ugyanakkor tartalmilag egy rajtunk kívül álló jelenséggel kommunikálunk közben.

A tételes vallások értelmet vittek a primitív népek rituális szertartásaiba. Most ez az értelem tűnik el, tehát marad a rítus. Ami a vallások etikai tartalmából jó, az természetesen belekerül a világi erkölcsstanba, mint ahogy az a tízparancsolat nagy részével meg is történt. Bizonyos szabályok elavultak, azokat már vallási alapon sem kell betartani. A különböző vallások keretén belül kialakult erkölcsi szabályok viszont eredeti környezetüktől elválnak, összekeverednek, és kialakul egy nem keresztény „százparancsolat”, amelyben minden érték egyszerre lesz jelen, de immár a világi környezetben.

A szertartások segítenek az ember örök érzelmi igényének mozgásos kifejezésében. Áldozatok aligha lehetnek egy ilyen új, szertartás alapú vallásban, hiszen nincs kinek, és nincs miért bemutatni azokat. Annál több lesz a saját testünket érintő mozgás, meghajlás, hallgatás, meditálás, „magunkba szállás”. Sajátos pszichológiai hatása miatt a zenére nagy szükség lesz, de az is meditatív zene lesz, amely az ember és ember, ember és a világ közötti harmóniakeresést fejezi ki.

Ha semmilyen istenségben nem hiszünk (a hit eredeti értelmében), akkor kit képzelhetünk el magunknak? Mindenképp az Univerzum, de legalábbis a Föld megtestesítőjét. Aki személyében nem létezik (ezt tudjuk az eszünkkel), de elképzeljük (érzelmi igényeink miatt).

Milyen lehet ez az elképzelt, de nem létező lény? Valószínűleg feminin vonásokkal fogjuk felruházni. Már csak a jelenleg legelterjedtebb egyistenhit férfias, teremtő-romboló, erőszakkal tanító, uralkodó Isten-figurájával szembeni visszahatás-

ként is. Hiszen láthatjuk, hogy ez a férfias megközelítés milyen sok kárt okozott a véres történelem során, valamint a környezetünk pusztításában. Logikusnak látszik tehát, hogy most a femininnek tekintett vonásoké legyen a vezető szerep. Olyan lényt képzelünk majd magunk elé, aki megszül (és nem szerszámokkal összefabrikál), táplál (és nem adagol), tanít (de nem fegyelmez), lehetővé tesz (de nem kényszerít). És persze mindez nem jelenti, hogy valóságos nőket kell imádnunk, hiszen a valóságos nőkben is sok a férfias vonás, csak annyit jelent, hogy ezek a nőiesnek tekintett pozitív tulajdonságok, értékek nagyobb szerepet fognak játszani az életünkben és a vallásosságunkban.

A magam számára ezt a lényt „Univerzum-istenanyának” neveztem el, de lehet bármilyen más neve is. (Amikor hódolunk neki, akkor is tisztában kell lennünk abban, hogy mi magunk hoztuk létre.) Egy ilyen istenségnek megköszönhetjük, hogy élünk, hogy élvezni tudjuk az életünket, hogy van gyomrunk az evésre, van tüdünk a légzésre, van egy bolygó, ahol élni tudunk. Külön tanításokat nem adott, de megvan a magunkhoz való eszünk, és az már rajtunk áll, hogy élni tudunk-e vele. A legfontosabb követelmény az, hogy egymással, a többi emberrel jól kijöjjünk, mindenki lehetőleg jól járjon, és senki se járjon annyira rosszul, hogy az a közös értékeket veszélyeztesse. Erre megvan minden adottságunk (kommunikációkészség, együttműködési készség, az erkölcsi fogalmak megértésének képessége). Egy ilyen istenség nem büntet, de nem is kell, hiszen büntetjük mi magunkat (amikor nem az adottságainkhoz méltóan viselkedünk).

Persze lehet, hogy a tételes vallások még nagyon sokáig vívják utóvédharcukat, de ez a harc

hosszú távon reménytelen. Előbb az összeolvadás jön, utána pedig a felolvadás egy ilyen hit nélküli, érzelmi alapú felvilágosult vallásosságban. Ez az érzelmi alapú vallás viszont talán örökre velünk marad, hiszen nem a tudással vagy tudatlansággal függ össze, hanem érzelmi igényeinkkel, és ezek örök emberi igényeknek tűnnek. (2005 körül)

Mit tehetnénk a túlnépesedés ellen?

Az alábbiak egy logikus, de társadalmilag megglehetősen utópisztikus gondolatmenet részei, vázlatos pontjai.

Amikor Malthus aggódott a túlnépesedés miatt, a probléma úgy merült fel, hogy az akkorinál nagyobb népességet a Föld el tudja-e tartani, azaz nem halunk-e majd éhen. Az agrártechnika fejlődése megmutatta, hogy – ha nem is gazdasági, de műszaki értelemben – még jelentős tartalékaink voltak (vannak). Ha azonban ökológiai szempontból nézzük a dolgot, akkor kevesen tagadhatják, hogy az emberiség létszáma máris túl van azon a ponton, amelynél a Föld mint rendszer még egészséges tud maradni.

A megoldás csak az lehet, ha az emberiség létszáma rövid időn belül lényegesen csökken, és utána megmarad egy olyan szinten, amely a Föld-rendszer számára is megfelelő.

A választási lehetőségek

A népességcsökkenésnek eddig a következő módjait tapasztaltuk: 1. háborúk, 2. járványok, 3. szigorú születésszabályozás.

A háború sosem volt jó módszer, mert elsősorban a katonaképes férfiakat pusztította, és ezzel a gazdaságot is visszavetette, amellet ez egy igen fájdalmas módszer. Az atombomba ugyan e tekintetben egyenletesen pusztít, viszont tönkreteszi a génállományt (nemcsak az embernél, hanem az összes többi élőlénynél). Gondolhatnánk az AIDS-re és más, ebben a pillanatban gyógyíthatatlan vírusos betegségekre is, de ezek a járványok is a munkaképes korosztályokat sújtják elsősorban. A születésszabályozás segítségével valóban sikerült egy picit lelassítani a népességrobbanást, így viszont a „korfa” torzul el, és vele torzul a fokozottan védett generációk személyisége is. (Az előbbi azt jelenti, hogy a korosztályok természetes piramisa – amikor is az idősekből van a legkevesebb, és a gyermekekből a legtöbb – megfordul, a társadalom előregedik, és a viszonylag kevés fiatal nem tudja eltartani a viszonylag sok idős embert. Az utóbbi pedig az egyik elkényeztetését, a gyerekek önzővé válását jelenti.)

Mi hát a megoldás? Véleményem szerint az, ha visszalépünk egy olyan korszakba, amikor az ember még a sokszínű állatvilágnak egyik faja volt csupán. Igaz, a tökéletes biológiai egyensúlyt már az értelem használata megbontotta, de a gazdálkodási módszerek kifejlesztése sem okozott annyi kárt a Földnek, mint az orvostudomány. Ma már szinte mindenkit meg lehet gyógyítani, azt is, aki rég megérett a halálra (mert társadalmilag már nem hasznos, ugyanakkor génjei és alkotásai már úgyis halhatatlanná tették). Ha valaki ténylegesen meghal, az már az illető sokadik halála (mert annak idején nem vitte el a bárányhimlő, a tüdő- és a vakbélgyulladás stb.). Persze senki sem öröm-

mel hal meg, de a kérdés az, hogy az egyén ilyen mértékű túlélése kinek jó. Tegyük fel, hogy az egyén élvezi az életét (ha nem, akkor az eutanázia témaköréhez érünk). Meghosszabbított létezése azonban rossz a Földnek, és ezen keresztül a többi embernek. Arról nem is beszélve, hogy ha az illető nyugdíjas vagy más eltartott, akkor anyagilag is teher.

Külön bekezdésben szűrom be a gunyoros kérdést: ha a jelenlegi kb. 5 milliárd emberből – mondjuk – három milliárd olyan ostoba, hogy konfliktusait csak erővel képes megoldani, akkor mennyi ostoba ember lesz 10 vagy 20 milliárd ember között? És annyi ostoba ember jelenléte jó lesz-e nekünk (nektek)?

Új egészségügy

Az általam logikusnak tartott megoldás lényege tehát: hagyni kellene a betegeket meghalni. Még ha senkivel sem tennénk kivételt, és lemondanánk a csecsemőkorban elhalálozott potenciális Einsteinokról, akkor is jobban járnánk, mint jelenleg – amikor a potenciális Einsteinból esetleg tömeggyilkos terrorista lesz. De persze ezt a legdurvább rendszert némileg finomítani is lehet. Például meg lehet gyógyítani a gyerekeket a 14 éves korukig (biológiailag nagyjából ekkor válnak nemzőképesé), amikor is el lehet dönteni, hogy az illető beletartozhat-e az egész világ – mondjuk – 1000 zsenijét tartalmazó védett elitjébe, akiket minden eszközzel életben kell tartani, a többi ember érdekében. A lista persze évről évre változna, a szellemileg kevésbé termékeny tudósok és gondolkodók rendre lekerülnének róla, és attól kezdve ők is csak

addig élnének, ameddig külső orvosi segítség nélkül élni bírnak.

Bár nyugdíjas vagyok, el kell ismernem, hogy éppen ennek a rétegnek a kisebb orvosi védelme, sőt, védtelensége járna össztársadalmi méretekben a legkevesebb kedvezőtlen hatással. Ha a jelenleginél nagyobb arányban engednék meghalni az időseket, akkor csökkenne az eltartottak száma, javulna a korfa. És ne felejtjük el, hogy 60-65 év felett sokkal többbe kerül a betegek gyógyítása (a betegségek egymáshoz kapcsolódása, a szervezet gyengülése és más tényezők miatt). Igaz, hamarabb mennének el a nagypapák és nagymamák, de minden más eshetőséggel összevetve még mindig ez járna a legkevesebb megrázkódtatással. Meg kellene tanulnunk megelégedni az aktív évekkal, és örülni minden ráadásnak.

Az orvostudomány igazi nagy üzletté nőtte ki magát. Az itt vázolt elképzelés szerint a már említett zsenik gyógyításán kívül egyetlen fő feladata lenne: a fájdalomcsillapítás. Mert a fájdalom nem szükségszerű velejárója a biológiai egyensúly fenntartásának. A zsákmány szenved, hogy minden erejét mozgósítsa a menekülésre vagy harcra – és mert képtelen csillapítani a fájdalmat. (Egy módja azért ennek is van: az elviselhetetlen fájdalom végül kikapcsolja az agyat, de a mi ízlésünkhöz képest túl későn.)

Az „orvosok évszázada” az elképzeléseim esetleges megvalósulásával leáldozna, szerepüket a felcserek, nővérek vennék át, és a fájdalomcsillapító beadásához jó szó társulna csupán. Ezzel szemben a természetgyógyászok szerepe megnőne, és a betegségek megelőzése kerülne a középpontba. Mert akinek van annyi esze, hogy egészséges életmódot

folytasson, annak legyen egy picivel több esélye a túlélésre. Így sportszerű. (Ha egy kutya ösztönösen hánytató hatású füvet eszik, ha fáj a gyomra, miért ne tehetné ugyanezt a nagyeszű ember is?)

Most egy szó arról, hogy miért nem realiztikus ez az elképzelés. Egyrészt természetellenesnek tartjuk, hogy hagyjunk meghalni egy embert (akkor is, ha esetleg csak a tv-n vegetál, ha bűnöző, ha szellemileg fogyatékos), másrészt a demokrácia kevés országban áll olyan fokon, hogy egy politikus vagy multimilliárdos beletörődne abba, hogy egyetlen fiának is meg kell halnia, tehát igen hamar politikusokkal, üzletemberekkel és sarjaikkal telne meg a védettek listája. Amellett az emberiséget csak egy világkormány által koordinált túlélési program menthetné meg (különben valamely nemzet a többiek kárára népesedne túl). És ez az, ami utópisztikus.

Eddig elsősorban az orvosokkal és betegségekkel foglalkoztam. Az emberiség rákos elszaporodásával szembeni küzdelem (nyugodtan nevezhetjük élet-halál harcnak) azonban ennél is szokatlanabb lépésekhez, egy új mentalitáshoz, egy új, közösségi humanizmushoz vezet el bennünket.

Új humanizmus

A halál jó. Nem az egyénnek, hanem a közösségnek. Vagy ha ez így túlságosan morbidnak hangzik, akkor: az egyén túlélése nem annyira fontos, mint az emberiség túlélése, az emberi kultúra fennmaradása. Mi következik ebből?

A börtönök tele vannak bűnözőkkel. Egy humánus társadalom megelégszik a bűnösök elkülönítésével, nem veszi el az életüket. Részben azért sem, mert olykor előfordul, hogy az elítélt ártatlan.

Az is előfordul, hogy egy kegyetlen gyilkos a börtönben jó útra tér. Ez teljesen rendben is van – ameddig van hely a börtönben, és van pénz ez eltartásra. De az általam felvázolt szükséghelyzetben ez sokkal inkább teher, mintsem észszerű kiadás lenne, ahogy szokták mondani, „a demokrácia ára”. Felvethető, hogy a börtönökben mindig kivégezzenek egy régi rabot, ha új embert börtönöznek be. Egyszer mindenkire sor kerülne, de amíg valaki oda nem kerül, még megtérhet, és ezáltal elkerülheti a sorsát.

Még radikálisabb lenne, ha a bűnüldöző szervezeteknek megengednék, hogy akit nyilvánvaló súlyos bűncselekmény elkövetésében tetten érnek (tehát akiknél fel sem merül, hogy ártatlanok lennének), azt azonnal megölhessék, a helyszínen. (Technikailag elképzelhető, hogy a sisakba be legyen építve egy tv-adó, amelyik a rendőrségi központba közvetíti a képet, ahol mindent magnószalagra vagy DVD-re vesznek. Ha egyértelmű a bűncselekmény, a központ engedélyt adhat a bűnös megölésére. Minden dokumentálva lenne, nem lenne szükség hónapokig, évekig elhúzódó – és persze költséges – bírósági bizonyító eljárásra. Ennek a „statáriális” megoldásnak egy megfontolandó hátránya lenne: nem lehetne kideríteni a bűncselekmények esetleges felbujtóit. A bűncselekmény jellegét mérlegelve ebben az ügyben a központ ügyeletese dönthetne.)

Ha kikapcsoljuk a kultúránkban jobb időkben és nem véletlenül kialakult gátlásaink egy részét, oda is eljuthatunk, hogy a katasztrófáknak (földrengések, árvizek, bizonyos környezeti katasztrófák) egyenesen örüljünk, hiszen ezekben sok ember úgy veszíti el az életét, hogy senkit sem választanak ki, senkit sem ítélnek halálra.

Elismerem, hogy ezek a gondolatok antihumánusnak tűnnek. De ismerjük fel, hogy az emberiség túlnépesedése is antihumánus. Minél többen élünk ma, annál nagyobb problémák keletkeznek ebből holnap. Ne a ma emberét védjük olyan vehemensen, hanem a jövő emberét! Hogy legyenek emberek a jövőben.

Ha a jelenlegi tendenciák változtatás nélkül folytatódnak, az emberiség túlnépesedése egyszer akkor is megáll. És az sokkal borzalmasabb lesz. Tömegek fognak elpusztulni a szennyezett ivóvíz, élelmiszerek és levegő miatt. Bizonyára lesznek olyan egyedek, amelyek valamiféle mutáció révén jobban fognak tudnak alkalmazkodni a magasabb széndioxid- és kéndioxid-szinthez. Ez az elkerülhetetlen katasztrófa azonban véletlenszerű lesz, és semmi sem garantálja, hogy a kultúránkból bármi is fennmarad.

A túlnépesedés lefékezésének legbiztosabb útja nem a születések szabályozása (a már említett korfa-probléma miatt), hanem a nagyobb halandóság. El kell fogadnunk a halált – ahogy évezredekig elfogadtuk. Meg kell tanulnunk megbecsülni, aki él, és gyászolni azt, aki meghalt. Mielőtt az egész emberiség elpusztul, és nem lesz, aki meggyászoljon bennünket. (2000 körül)

Elemi kommunikáció ismeretlen nyelven

A külföldiekkel való kommunikálás sok szempontból nehéz. Nem ismerjük az adott nyelv szabályait, nem ismerjük jellemző kifejezéseit, illetanát, sőt, a szavak kiejtését sem. Hogyan érzük el mégis,

hogyan elemi szinten kommunikálhassunk külföldiekkel? A nyelvkönyvek alaposak, de a tanulási folyamat nagyon lassú, a tankönyvekben pedig nehéz megtalálni a meglevő, de meg nem tanult kifejezéseket. A társalgási könyvek elégtelenek, mert feltételezik, hogy a külföldi is ismeri az általunk használt fordulatokat, amellet komoly tanulást igényelnek. Ha csak rá akarunk mutatni a megfelelő kifejezés idegen nyelvű párjára, sok időbe telhet, míg megtaláljuk, és még mindig nem fogjuk megérteni a rá adott választ. Mutogatással csak nagyon elemi dolgokat, irányokat, cselekvéseket tudunk megjeleníteni. Ha van nálunk papír, ceruza, egy rajz segítségével egész történeteket mesélhetünk el, ehhez azonban jó kézügyesség kell. Van-e piktografikus szótárak, amelyek megkímélnék bennünket a rajzolástól, ugyanakkor használatukhoz előbb meg kell találnunk az adott képet.

Itt egy olyan általános módszerről lesz szó, amelyet a legtöbb nyelven használni lehet (pontosabban: minden betűket használó írásrendszerben), feltéve, hogy van kétnyelvű oda-vissza fordító szótárunk, és abban benne vannak a számunkra fontos szavak. A legfontosabb alapelvek a következők:

- a kommunikációnak az írásra való szűkítése;
- az elemi kijelentésekre való szorítkozás;
- egy általános logikai séma használata, amely független az adott idegen nyelv grammatikájától;
- a szótári alakok használata, mindenfajta ragozás nélkül.

Az írásban történő kommunikáció lassú, de megbízható. Általában nem kell sietnünk. Nem baj, ha amit az egyik járókelőtől hallottunk, arra a másiktól kérdezzük rá, öt perccel később. Jobb fél-

órával később megtudni a jó információt, mint azonnal a rosszat, ill. értelmezhetetlent.

1. Logikai szerkezet

A módszer feltételezi, hogy a legtöbb nyelven meg lehet érteni a cselekvéseket, ha egy elemi logikai struktúrát használunk:

ki – csinál – mit – hogyan (stb.)

Annak ellenére feltételezzük ezt, hogy az egyes nyelvek szabványos használatában a legkülönbé-
lebb szórendek fordulhatnak elő. Például az, hogy „szeretnék látni egy filmet”, a következőképpen fejezhető ki angol szórenddel: „én – csinálna – szeret – infinitivus jele – lát – határozatlan névelő – film” (I would like to see a movie). Németül: „én – szeretne – határozatlan névelő ragozva – film – látni” (ich möchte einen Film sehen). Oroszul: „én – szerettem – feltételes mód jele – nézni – film” (ja hotel bü videty fil'm).

Mindez a javasolt rendszerben úgy történik, hogy a logikai keretbe egyszerűen beillesztjük a szótárból vett szavakat, abban az alakban, ahogy ott találtuk azokat. A fenti gondolattartalom magyarul így festene: „én – akar – néz – film”. Ezt az egyszerű szerkezetet angolra fordítva: „I – want – see – movie”. Németül: „ich – wollen – sehen – Film”. Oroszul: „ja – hotety – videty– fil'm”.

Figyeljük meg, hogy elhagytuk a névelőket, és a „szeretnék” szót az egyszerűbb „akar” szóval helyettesítettük. Ha az udvariasságot hangsúlyozni szeretnénk, így is írhatjuk: „akar – udvariassan”. Természetesen, mivel itt csak egy széles körűen használható vázról van szó, szándékosan kerestünk olyan eszközt, amely a legtöbb nyelvre lefor-

dítható. De mindig egy bizonyos nyelven kommunikálunk, és ha ismerünk egy olyan szót, amely biztosan célra vezet, azt is nyugodtan használhatjuk. Például az udvariasság jelzése angolul „please”, németül „bitte”.

Hozzá kell tennünk, hogy ha a gondolatjellel összefűzött szavak még mindig egy rossz mondatnak tűnnének, akkor ezeket a szavakat egymás alá is írhatjuk, érzékeltetve, hogy csak a szavak fontosak.

én
akar
néz
film

2. Leegyszerűsítés

Általában arra kell törekednünk, hogy a lehető legegyszerűbb szerkezeteket használjuk. Amikor komplikáltabb a tartalom, le kell bontani egyszerű komponensekre, amelyeket külön kell kifejeznünk.

Sok esetben elég egy szó, ha a beszédkörnyezetben félreérthetetlen. Például: „szép” – érthetjük egy képre, tájra, partnernőnkre. „Éhes” – írhatjuk, különösen, ha magunkra mutatunk. „Éhes?” – kérdezhetjük, a partnerünkre szegezve tekintetünket. „Szomorú” – írhatjuk egy elutasító válaszra. „Drága” – írhatjuk, ha az árral nem értünk egyet.

A kétszavas pseudo-mondatok is hasonlóak, ilyenkor az elemi mondanivalót csak minimális mértékben pontosítjuk: pl. „szív – fáj”, „Ön – szép”, „pénz – kevés”, „vonat – jön” stb.

Ha kijelentő mondatot próbálunk átformálni, ügyeljünk az elemi logikai szabályokra: „én – akar –

talál – bank”; „Ön – kell – megvesz – jegy”; „én – kell – elmegy – gyorsan” stb.

Az egyes nyelvek nyelvtana egymástól eltérően kezel sok látszólag egyszerű problémát, ezekben az esetekben különleges eljárásokat kell alkalmaznunk.

3. Kérdés

A kérdezés legegyszerűbb módja az állítmányi szó megkérdőjelezése, az eredeti szórend megtartásával: „Ön – éhes?”; „Ön – szeret? – úszik” Angolul: „you – hungry?”; „you – like? – swim” Németül: „Sie – hungrig? „; „Sie – lieben? – schwimmen”.

Alternatívaként használhatjuk az akarat kifejezését is: „én – akar – tud – Ön – elutazik – mikor”. Ilyenkor a tulajdonképpeni kérdés mintegy logikai mellékmondatba kerül. „I – want – know – you – leave – when”.

A kérdőszók használata is egyszerű: „Ön – elutazik – mikor? „; „idő – mennyi?”; „Ön – sétál – hova?” Sok nyelvben létezik egy külön kérdő szórend, de ezt természetesen nem kell ismernünk, a kérdőjel önmagában is jelzi szándékunkat.

4. Határozószók kérdőszóval

A kérdőszók előnye, hogy a kérdőjel nélkül mindenféle egyéb viszonyt is segíthetnek kifejezni. Így határozószókat is helyettesíthetünk velük: „én – jön – honnan: Magyarország – megy – hova: Olaszország”; „én – megy – hova: színház – kivel: feleség”. Kérdőszó helyett egyes esetekben jobb a kategória megadása: „én – akar – lát – Ön – nap: szerda – óra: 17 – perc: 30 – hely: Royal” („I – want – see – you – day: Wednesday – hour: 17 – minute: 30 – location: Royal”).

Ennek szélsőséges példája az adatlap módszer, amikor minden szót egy kategóriához rendelünk hozzá: „SZEMÉLY: én – CSELEKVÉS: akar – SZEMÉLY: ön – CSELEKVÉS: látogat – TÁRGY: én – DÁTUM: vasárnap – IDŐ: 18:00.” Ugyanez angolul: „PERSON: I – ACTION: want – Person: you – ACTION: visit – OBJECT: I – DATE: Sunday – TIME: 18:00.” Ez a módszer esetlen, de egyértelmű.

5. A többes szám

Mivel az egyes nyelvek a többes számra vonatkozólag is rendkívül bonyolult szerkezeteket használhatnak (pl. az oroszban egyes birtokos esetben teszik a főnevet 2-től 4-ig, akkor is, ha egy sokkal nagyobb szám utolsó eleme, de többes birtokosba 5-től felfelé), a legegyszerűbb megoldás az egyes szám használata, a „sok” szóval, illetve, ha ismert a mennyiség, a pontos számot is megadhatjuk: sok – gyerekek (many – child; itt nem kell tekintettel lennünk a „many” és a „much” jelentésbeli árnyalataira, így is érthető), 10 – nap (10 – day). Ha ez félreértést okozhatna, akkor előre vehetjük a főnevet, és kettősponttal pontosíthatjuk a mennyiséget (nap: 10). Sorszámoknál a legérthetőbbnek a francia „No.” használata látszik, mert sok nyelvben ismerik: nap – No. 7 (Tag – No. 7). Alternatívaként itt is lehetséges a „melyik” kérdőszó: nap – melyik: 7 (Tag – welcher: 7).

6. Birtokos névmás

A birtokos névmások vagy benne vannak a szótárunkban, vagy nem. Ha igen, egyszerű a dolgunk, mert a birtok elé kell tennünk őket: „enyém – autó – régi”; „Öné – család – van – hogyan?” („my – car – old”; „your – family – be – how?”)

Ha nem, az általam javasolt megoldás a „/” vagy a „-” jel alkalmazása: „én/főnök”. „étterem-vezető” („I/boss”, „restaurant-manager”)

Bizonyos birtokviszony-típusokat egyéb viszonyokkal is helyettesíthetjük, pl.: „Anglia miniszterelnöke” helyett „angol – miniszterelnök”; „az üzlet vezetője” helyett „vezető – ez – üzlet”, esetleg „vezető – üzlet – itt”.

7. A birtoklás

Ha van az illető nyelvben birtoklásra utaló konkrét szó, azt használjuk: „én – birtokol – ez – autó”; „Ön – birtokol? – fiútestvér” („I – possess – this – car”; „you – possess? – brother”)

Ha nincs, akkor nehéz a helyzetünk, de egyes nyelvekben a „hozzátartozik” kifejezés a segítségünkre lehet: „ez – autó – hozzátartozik – én”; „ez – feleség – hozzátartozik – Ön?” („this – car – belong – I”; „this – wife – belong – you?”). A másik megoldás a birtokos névmás használata a birtoklásban is: „ez – autó – enyém”; „ez – feleség – Öné?” („this – car – my”; „this – wife – your?”)

8. Időviszonyok

Itt is a maximális egyszerűségekre kell törekednünk. A „már”, ill. „régén”, „korábban” szavakkal a múlt időt jelezhetjük, míg a „később”, „majd”, „mindjárt” szavak a jövőt sejtetik. Pl.: „én – itt – van – korábban”; „Ön – eszik – már?”; „én – kell – itt – marad – még”. A konkrét időpont megnevezése is hasznos: „hol? – Ön – van – tegnap – óra: 19:00”; „én – meglátogat – Anglia – év: 1987”. Két esemény egymáshoz való viszonyát is a „már” és a „még” szavakkal fejezhetjük ki: „amikor – Ön – hazajön – én – már – befejez – elolvas – ez – könyv”. (Ez az angol példa-

mondat az angol nyelvtanulók egyik rémálma: „When you come home I will have read this book.”)

9. A felszólító mód

Itt a felkiáltójel a legegyszerűbb megoldás: „Ön – elmegy!”. Az akarat kifejezésével kombinálva: „én – akar – Ön – elmegy!”

A magunkra irányuló felszólítás (menjünk, csináljuk) szinte mindegyik nyelvben rendkívül bonyolult („let me see”; „nam szoji”), de ezzel a módszerrel egyszeriben könnyűvé válik: „én – akar – mi – megy – étterem”. („I – want – we – go – restaurant”). Kérdezve: „Ön – akar? – mi – sétál” („you – want? – we – walk”)

10. A feltételes mód

Itt a számítógépes nyelvek HA – AKKOR megoldását érdemes átvenni: A legegyszerűbb eset: „ha – Ön – ad – pénz, akkor – én – megmutat – város” („if – you – give – money, then – I – show – city”).

A különböző nyelvekből ismert lehetetlen feltételeket (ha – volna, én – volna stb.) igyekezzünk kerülni, vagy elemi egységekre bontva fejezzük ki. Egy példa: ha tegnap lett volna pénzem, vettem volna virágot Önnek. Átírásban: „én – akar – vesz – virág – kinek: Ön – mikor: tegnap. Én – nem – birtokol – pénz. Én – nem – vesz – virág.”

Minta-kifejezések

Mindezek után próbáljuk ki, hogyan tudnánk kommunikálni külföldiekkel az utcán. Néhány tipikus kifejezés a társalgási könyvekből, a mi primitív átírásunkban:

Elnézést, tudna segíteni? = Segít!
Segíthetek valamiben? = Kell? – segítség?
Meg tudná mondani, hogyan jutok el a Nemzeti Múzeumhoz? = Én – akar – megy – Nemzeti Múzeum – Hogyan?
Meg tudná mutatni a térképen, hol vagyunk most? = Megmutat – mi – hol? Térkép!
Tudna ajánlani egy olcsó éttermet? = Olcsó – étterem?
Hol válthatok át dollárt? = Bevált – dollár – hol?
Hívjon orvost, rosszul vagyok! = Én – beteg. Hív – orvos!
Hagyjon békében, mert rendőrt hívok! = Elmegy! Rendőr!

Az illusztrálás kényszere

Marshall McLuhan vitatható módon „forró” (kevés befogadói aktivitást igénylő) médiumnak tekintette a rádiót, a mozit és a nyomtatást, míg „hűvösnek” (nagyobb aktivitást igénylőnek) az élőbeszédet, a kéziratok olvasását és a televíziót. Ez már az ötvenes évek Amerikájában sem volt igaz, és különösen ma nem igaz, hiszen a tévé ugyanolyan teljes képet ad, mint a film, és inkább a rádióhallgatás igényli a nagyobb aktivitást és képzelőerőt. Egy aforizmagyáros ismerősöm (Hitka Anita Dévi) így fogalmazott: „a rádió szárnyakat ad a képzeteknek, a televízió levágja”. Az illusztrálás kényszere sok jobb sorsra érdemes tévéműsort a passzív képnézegetés szintjére zülleszt.

Nézzünk néhány példát! A külföldi tudósítás ma már elképzelhetetlen anélkül, hogy Párizsban az

Eiffel-torony, Moszkvában a Kreml, Washingtonban a Fehér Ház ne lenne a háttérben. Enélkül talán el sem hinnénk, hogy a riporter ott van. Egy davosi világgazdasági csúcson képesek voltak a szállingózó hóban riportot készíteni, és látni lehetett, ahogy reszketnek a megszólítottak. Ha egy bűncselekményről (lövöldözésről, megbilincselésről stb.) számolnak be, akkor ugyanazt a 10-20 másodperces videoklipet látjuk újra és újra, mintha előtte és utána nem is történt volna semmi. Ugyanazok a kézmozdulatok, ugyanazok a lövések dörrennek el, a rendőrök ugyanúgy keresnek menedéket, ugyanazok a hozzátartozók siratják az áldozatokat, ugyanúgy remeg a kép az operatőr futása közben. (Ki számolná meg, hogy a hírhedt szeptember 11-ike óta hányszor dőltek össze a Világkereskedelmi Központ épületei, ahogy jobbról és balról belevágódnak a repülőgépek?)

A kisebb jelentőségű archív felvételek is bosszantanak. Ha csak elhangzik az IMF neve, máris feltűnik a delegációjuk a belvárosban, és egy testes férfi vállán ott himbálózik a kitömött válltáska. Évek óta ugyanaz a jelenet. (Az IMF azóta is járt nálunk, de valaki úgy gondolja, hogy ez a séta-jelenet a tuti illusztráció.) A képi anyag sokszor megtévesztő. Például a hír az, hogy Obama és Putyin csúnyákat üzenet egymásnak, a videón mégis egymás mellett látjuk őket, mosolyogva. Még ha telefonon kérdeznék is meg egy szakértőt, akkor is mutatják az illető fotóját, és nem számít, hogy esetleg a lépfenéről van szó, a fotón a riportalany vidáman mosolyog.

Az ismeretterjesztő műsorokban nem képzelhető el, hogy a világgraszoló leletet ne a szemünk láttára találja meg a régész, és amikor egy hegy-

csúcs első megmászásáról van szó, a kamera akkor is szemből mutatja a lihegő alpinistát, mert az operatőr mindig egy lépéssel előtte jár. A szakértő előttünk lépdel az interjú színhelyére, és közben is rendületlenül tevékeny. Egy időben az is divat volt, hogy a tudósokat hirtelen körülmozogja a kamera, mintha a sarkukon perdültek volna meg. Azóta azzal is megelégszenek, hogy a tudós megérkezésének kockáit időnként indokolatlanul felgyorsítják, mint a régi némafilmekben. (Nekem már az sem tetszett, amikor Schmitt Pál köztársasági elnök egy szilveszteri beszédében felém gyalogolt. El kellett zárnom a készüléket, mert olyan érzésem volt, hogy ő csak jön, csak jön, én meg menekülök előle.)

Gyakran csak állókép áll rendelkezésre. Akkor a fotó közeledik, távolodik, jobbra-balra forog, fejre áll, színt vált, átmegy fekete-fehérbe. Egy másodpercig sem marad nyugalomban.

Kimondhatatlanul zavar ez a szájbarágó vizualitás. Legszívesebben kikapcsolnám a képernyőt, és csak a hangot hagynám meg. Egyszer volt egy kis fekete-fehér Roadstar tévém, azzal ezt meg lehetett csinálni, de a mai készülékekkel nem lehet. Le is takarhatnám a tévét egy nagy kendővel, de félek, hogy befülled. Ezért néha háttal ülök vagy lefekszem, és úgy hallgatom a tévét, mintha rádió lenne.

Persze már a rádió sem a régi. Ott a zenei aláfestés megy az idegeimre. Beszélnek, mondjuk, a francia konyháról, és hozzákevernek egy kis francia sanzont. A Világkereskedelmi Központ elleni első, furgonos robbantási kísérlet idején éppen Amerikában tartózkodtam. Amint bemondták a hírt, hogy a feltételezett tettesek palesztinok, máris beúszott az arab népzene. Mintha a zenének bármi köze lenne a merényletnek.

Ezek a képi vagy zenei illusztrációk – merem remélni – nem nekem szólnak, hanem azoknak, akik mutogatás nélkül semmit sem tudnának elképzelni. Nekem elég volt Czeizel Endre előadása meg „a TASZSZ jelenti”. A többit elképzeltem magam. Képek nélkül is képes voltam rá. A labdarúgó VB meccseit is jobb lett volna hallgatni, Szepesi modorában. Akkor magam előtt láttam volna, hogy hogyan cseleznek, adogatnak. Jobb lett volna, mint nézni a tehetetlenkedésüket.

Én még egy fantáziadús kor gyermeke vagyok. A mai kor vizuális tombolása arra a jelenetre emlékeztet, amit a Kopár sziget című japán filmben láttam (a film 1960-ban nyert díjat a moszkvai filmfesztiválon). A paraszt behozza a kisfiait a szigetről a városba, és amíg ő a hivatalos ügyeit intézi, leülteti őket egy képernyő elé. A képernyő gyorsan változik, a gyerekek semmit sem értenek belőle, de lefoglalja őket, élvezik a látványt.

Talán nem is kell mindent értenünk, elég, ha élvezzük. Nem tudom. Mindenesetre azt hiszem, most olvasok egyet. (Elküldve az Élet és Irodalomnak, 2014. augusztus 11., utólag kiegészítve)

Az amatőr irodalomról

Az amatőr művészet és irodalom gyakran válik beszédtemává. (Legutóbb Szilágyi Zsófia fejtette ki véleményét egy hosszabb cikkben, az irodalmi céhbe bekerülés nehézségeivel kapcsolatban: A dilettáns íróról, ÉS, 2015. dec. 11.

Az amatőrség kérdése két oldalról is érdekes: a hivatásos alkotókat az érdekli, kinek a műveit

támogatja a társadalom és a piac, a műkedvelők pedig azt firtatják, mitől függ, hogy őket is közlik-e, elismerik-e. Az irodalmi „céhbe” való beavatás kérdése nem a hivatásos és az amatőr írókról szól, hanem elsősorban az állami támogatásról. A könyvkiadókat nem az érdekli, hogy kit mennyire értékelnek, hanem hogy kit mennyire olvasnak. Legfeljebb a veszteséges könyvek veszteségét csökkenteni a különféle alapokból befolyt pénz. Az olvasók értékítéletét persze nem szabad komolyan venni, de tény, hogy az író az olvasónak ír. Ha van olvasóközönsége, akkor boldog. Ha nincs, boldogtalan – és legfeljebb az utókor kedvezőbb ítéletében reménykedhet.

Ugyanez érvényes a többi művészeti ágra. A műkereskedők azt a képet veszik meg, amelyiket nagy valószínűséggel haszonnal el tudják adni – és nem számít, hogy a festők közül ki kerül majd be a művészettörténeti tankönyvekbe. Vannak divatok, ők ezeket szolgálják ki. Az amatőr színművészeknek és zenészeknek is kell közönség. A ma népszerű pop együttesek közül sok így kezdte a pályafutását. Olyan zenét játszottak, amit a közönségük (gyakran egy egészen kicsi helyi közönség) szívesen hallgatott. Aztán a hanglemezgyártó vállalatok vagy láttak bennük üzleti fantáziát, vagy nem. Ez már nem esztétikai, hanem kereskedelmi kérdés volt.

Én amatőr író vagyok. Kedvtelésből írok. Ha senki sem olvasná ezeket a műveket, akkor is írnék, magamnak. A hivatásos kiadókat nem érdekli, amit írok, mert nem illik bele semmilyen trendbe, és mivel az irodalomból csak az ünnepezt sztárok tudnak megélni, semmilyen jövedelemre nem számíthatok. De mit ad isten, ha begépelem a nevemet a Google keresőbe, a legkülönbözőbb

weboldalakon tűnnek fel a verseim, olyan emberek saját oldalán (mottóként vagy kedvenc versként), akiket nem is ismerek. Így hát joggal gondolhatom, hogy némely írásom másoknak is örömet okoz, és ennyi bőven elég jutalomnak.

Én könnyen beszélek, mert nyugdíjas vagyok, szerzői jogdíjak nélkül is el tudom tartani magam. De aktív dolgozó koromban is csak a szabadidőmben verselgettem. Rövid, néhány soros verseket írtam, újabban pedig rövid prózát. Ehhez nem kell sok idő, a szöveget a villamoson állva is ki lehet gondolni. És gondoljunk Örkény Istvánra. Ha egész életében semmi mást nem írt volna, csak egyperces novellákat, akkor is ismernénk a nevét. Nyugodtan végezhetett volna más munkát, nem kellett volna szerkesztőségben dolgoznia. Más nagy írók is a munkájuk mellett alkottak, és ez semmit sem von le a műveik értékéből.

Az amatőr és a hivatásos szembeállításának van egy értékdimenziója is. (Erre is utal Szilágyi Zsófia, Szarvas Melinda és Lengyel András nyomán: a dilettáns felfogható „minőségjelzőként” is.) Nekem egy ötszintes sémám van erről.

A legfelső szintet azok a művek jelentik, amelyek az egyetemes emberi kultúránkat alakították és gazdagították: Homérosz, Dante, Shakespeare, Goethe, Tolsztoj, Dosztojevszkij, Thomas Mann stb. Az ő műveik nélkül nem ilyen lett volna az emberi kultúra.

A második szinthez azokat az alkotásokat sorolom, amelyek hatása igen nagy volt, de nyelvileg korlátozott. Ez a nagyon jó irodalom szintje, a magyarok közül ide tartozik Petőfi, Arany, Vörösmarty, Madách, Jókai, Mikszáth, Móricz Zsigmond stb. Az

ő műveik nélkül szegényesebb lenne a nemzeti kultúránk.

A harmadik szint a jó irodalom szintje: ide tartozik minden, ami sok embernek okoz igényes irodalmi élményt. Mivel nagyon sok alkotó és mű kerül ebbe a csoportba, ezek bizonyos mértékig egymással fel is cserélhetők, de kellő mennyiséget kell belőlük megismerni ahhoz, hogy igazi emberré és műélvezővé váljunk. A magyarok közül: Benedek Elek, Csiky Gergely, Krúdy Gyula, Németh László, Illyés Gyula, Kertész Imre stb. (A jó irodalmon belül is vannak azért olyan rétegek, irányzatok is, amelyek hatása valamilyen szempontból szűkebb, pl. Bulgakov, Szolzsenyicin, H. D. Lawrence, Jevtusenko, Pablo Neruda, G. B. Shaw, Salinger, Updike, Vonnegut, illetve Lengyel József, Sánta Ferenc, Ladányi Mihály, Váci Mihály, Soós Zoltán, Juhász Ferenc, Nagy László, Tandori, Esterházy, Závada.)

Az amatőr irodalom a negyedik szintet jelenti a skálán: kevesebb érték, kisebb feszültség, kisebb közönségre való hatás.

Az amatőröktől csupán a szóhasználat miatt is elválasztanám a dilettánsokat, akik ugyancsak szeretnének értéket teremteni, de az nem sikerül nekik, elrontják (többnyire rossz rímekkel, túlzásokkal, a személyes élmény nem kellő mértékű általánosításával stb.). Én tehát ezt a szót nem a kezdőkre, hanem a botfűlűekre értem.

A fenti skálából háromfajta irodalom lóg ki. Az egyik a kommersz, pénzért, haszonért való irodalom-termelés (Cook, Stephen King, a lányregények és orvosregények), a másik a szellemi tornához hasonló irodalom (Agatha Christie, Lem), a harmadik pedig a kísérletező irodalom (expresszionisták,

futuristák, dadaisták stb.). A kommersz író álértéket termel, a sci-fi- vagy krimiszerző szinte érzelmentesen szórakoztat, a kísérletező író pedig új utakat keres az értékteremtésben (de a legtöbb esetben csupán az út járhatatlanságát bizonyítja), ezáltal inkább irodalomtörténeti, mintsem esztétikai jelenség.

Az első két szintet nem kell megmagyarázni, és a skálából kilógó kategóriák is magukért beszélnek, legfeljebb arról lehet vitatkozni, hogy ki melyik kategóriába illik bele.

Miben különbözik az amatőr irodalom a jó irodalomtól? Az értékteremtés kisebb mértékében, a művészi hatás alacsonyabb intenzitásában. És miben különbözik a dilettantizmustól? A hangja tisztaságában, korlátozott eszközeinek gazdaságos felhasználásában, s legfőképp abban, hogy szerzője tudatában van saját korlátainak. (Más oldalról úgy fogalmazhatunk, hogy a dilettáns alkotó nem képes a saját művére alkalmazni ugyanazt a mércét, amit a másokéra, az ízlése nem működik biztos iránytűként, részrehajló a saját alkotása iránt.)

Az amatőr irodalmat hadd illusztráljam két rövid bökverssel. Az egyik: „Fiatalon azt hittem, / Nem árthat az eszem-izsom. / De mostanra rájöttem: / Régóta az eszem izsom.” (Fugérth Gábor: Tévedés). Vagy: „A szoknyapecér élete ennyi: / két luk között a semmi.” (Ezt én írtam.) Tucatjával tudnám idézni az ilyen sorokat. Nyilvánvaló, hogy ezek gondolati töltése, feszültségteremtő ereje nem mérhető egy Heine-dalhoz, egy Keats-ódához, vagy egy Weöres-gyermekvershez, hiszen szinte semmitmondóak, egyetlen poénra épülnek. Mégis elgondolkodtatnak. Kevés eszközt használnak, de azt gazdaságosan, és nem lépik túl illetékességük

határát holmi szenvelgéssel, az erkölcsi tanulságok levonásával. (Érdeemes összehasonlításul ide idézni Weöres Sándor egysorosát: „tojás-éj” – mennyivel nagyobb feszültséget teremt, pedig látszólag ugyanolyan eszköztelen.)

Végezetül hangsúlyozni kell, hogy elsősorban nem alkotókról, hanem alkotásokról kell beszélni, hiszen ugyanazon író is alkothat különböző értékű műveket (pl. Jókai történelmi eposzai, összevetve a silányabb kalandregényeivel). Még a géniuszok is alkotnak szimplán jó műveket (pl. sok Shakespeare-szonett messze elmarad a színpadi műveitől), sőt, amatőr minőségű irodalmat is (pl. az egyik Shakespeare-szonettben a „will”-lel való, eléggé üres szójátékok, vagy Goethe Naplója, amelyben erekciója elmaradásával bizonyítja hűségét). A nagy költők zsengéi kevés kivételtől eltekintve még amatőr – bár az én szempontjaim szerint egyáltalán nem dilettáns – alkotások, sokan kezdik epigonként, és csak később találunk rá a saját hangjukra. És bizony az őszikék között is találunk kisebb hatású verseket, amikor az író fontosnak tartja a tartalmat, de már nem találja meg a hatásos formát, fogy az energiaszintje, és magával is elnézőbb (Arany János Őszikéi, az „úri lócsiszárról” szóló versikéje, Weöres Sándor tűnődései arról, hogy versírás helyett sokkal rosszabb dolgokkal is foglalkozhatott volna). Gyakran saját színvonaluk alá szállnak le publicisztikájukban (még Ady is, nem is szólva az antiszemita politikussá aljasuló Csurkáról). Alkalmi verseik is nagyrészt amatőr színvonalúak (ezért találkozunk velük olyan ritkán, legfeljebb az összes művek függelékében). Megkockáztatom, hogy József Attila verse a spanyol földművesről (akit „kiterítenek úgyis”, ezért hát miért

ne legyen tisztességes) szintén nem több egy amatőr ötletnél, bár mély erkölcsi dimenzióval. Weöres igen gyakran játszott el a szavakkal, és szinte sportból talált ki egy lírai változatot a mindenki által ismert obszcén viccre („lep is álom”).

A fentiekre tekintettel én nem szégyellem magamat amatőr írónak hívni. Azaz: nem hazudok a pénzért (mint a bestseller-szerzők), pusztá gondolatjátéknál többre tartom az irodalmat (szemben a krimik és a fantasztikus regények íróival), tartalmat akarok átadni (ellentétben a formával kísérletező avantgardistákkal), és magamnak sem hazudom, hogy nagyobbra vagyok hivatott (ahogy a dilettánsok teszik). Felmérem, mim van, és azzal gazdálkodom. Olyat írok, amelyet másoktól is szívesen olvasnék. Az irodalmi céhbe való bekerülés pedig egyáltalán nem foglalkoztat. Kritikus elismerés és hivatásos kiadó által kiadott kötet helyett elég nekem az Internet, ingyen van, és gyorsan terjednek rajta a gondolatok. Ha valaki elolvas valamit tőlem, már nem éltem, nem irodalmárkodtam hiába. Ez a relatív népszerűség teszi elavulttá Szilágyi Zsófia megállapítását: „egy adott korszak irodalmi intézményrendszere, vagyis a szerkesztők, az írók akkor végzik jól a dolgukat, ha nem engedik közlési lehetőség közelébe a dilettánsokat, ‘nyom nélkül’ eltüntetik őket az utókor szeme elől.” Az Internet korában már semmi sem tűnik el nyom nélkül. Minden szöveget megőriznek. Ha másutt nem is, az amerikai Nemzetbiztonsági Hivatal számítógépein.) (Elküldve az Élet és Irodalomnak, 2015. december 12.)

Bölcseledések

Tetsz-életünk, avagy az emberi lét feltételelessége

A tetszhalál az, amikor valaki halottnak tűnik, de még feléleszthető. Ennek ellentétéként azt tekintem tetsz-életnek, amikor valaki még élőnek tűnik, de már meghalt, vagy legalább is nincs megmagyarázható oka az életének.

Nézzük az emberiséget. Azóta kilóg az állatvilágból, amióta a fajtársait pusztítja és elveszi azok javait. Az erdőket kiirtja, a szenet kifejti és elégeti, most épp a szénhidrogénkészletet éli föl. Meggyőződésem, hogy a homo sapiens előtti emberfajok nem maguktól pusztultak ki (például az élőhely szűkössége miatt), hanem a fejlettebb faj irtotta ki őket, háborúban. Az emberiség azóta is számtalan pusztító háborút folytatott más törzsek, nemzetek és országok ellen. Minden birodalom gyilkolás és kegyetlenkedés révén alakult ki. Örök szegyenünk a római keresztények vadállatok elé vetése, az inkvizíció, a számos keresztes rabló hadjárat, a 30 éves háború, a két világháború, az indiánok belháborúja (a kinzócölöpökkel, a skalpolással, az emberáldozatokkal), majd kiirtásuk a „keresztény” hódítások nyomán, vagy az afrikaiak rabszolgasorba adása. De ez még mindig nem veszélyeztette magának a fajnak a túlélését.

Amikor eljutottunk az atomfegyverig, az volt a fordulópont. Ha akkor a nagyhatalmak megosztoz-

tak volna az atombombán, és ellenőrzés alá vonták volna az atomfegyverek előállítását, akkor még meg lehetett volna állni. De a Szovjetunió túl mohón akarta a titkot, az Egyesült Államok pedig túl feltékenyen őrizte azt. Elkezdődött a nukleáris fegyverkezési verseny. Azóta a világ sorsa néhány vezető személyes döntésén és lelki egészségén múlik. És akinek ilyen nagy hatalom van a kezében, annak lelkülete eleve nem lehet teljesen egészséges.

A hatvanas évek elején sokan arról beszéltek, hogy az emberiség az atombomba árnyékában él, és ez minden gondolati perverziónk oka. Ezt az állapotot közben megszoktuk. Megtanultunk nem gondolni rá. De ettől a veszély nem múlt el, sőt, elmélyült. Ha reálisan akarunk tervezni, akkor így kellene fogalmaznunk: „jövőre végzek az egyetemen – ha nem lesz atomháború”, vagy „májusban lesz az esküvőnk – ha nem lesz atomháború”. A kutatók kutatnak, a kereskedők kereskednek, az írók írnak, a művészek művészkednek, de minden végkifejlet feltételes, attól függ, hogy megmarad-e a béke.

Milyenek az esélyek? Az Egyesült Államok és Oroszország sok ezernyi nukleáris robbanófejet, interkontinentális ballisztikus rakétát, robotrepülőgépet és lopakodó bombázót halmozott fel. Egy rövid enyhülés után új hidegháború kezdődött. Nagy-Britannia – a kutatásokban történő részvétele okán – megkapta az atomtitkot, Franciaország meg akarta mutatni, hogy egyedül is képes erre. Ezután Kína is atomhatalommá vált, Kínától felfelé India, Indiától felfelé Pakisztán, az iszlám világtól felfelé Izrael, és aligha lehet már leállítani az iráni atomprogramot. Közben a dél-koreai amerikai hadgyakorlatoktól és a rendszer összeomlásától rettegő észak-koreai vezetés is elkészítette a maga atom-

rakétáit, és évente fenyegeti meg Amerikát és Japánt. A nukleáris fegyverek elterjedése vagy a fegyverkészletek további növelése ellen hozott nemzetközi szerződések csak papírok, betartásuk semmivel sem garantálható.

Az iszlám államok csatlakozása az atomklubhoz azért fontos fejlemény, mert az iszlám uralkodó irányzata a nyugati és keresztény civilizációt teljesen el akarja pusztítani. (Hogy jogosan vagy jogtalanul utálják a nyugati demokráciát, az most nem lényeges.) És nem arról van szó, hogy azért utasítják el, mert nem ismerik. A nyugati világban nagyon sok muszlim egyházi közösség harcol a befogadó ország kultúrája és népessége ellen. A brit, német, amerikai, francia állampolgárságú imámok toborozzák a Közel-Kelet legkegyetlenebb harcosait. Hogy a két civilizáció fegyveres küzdelme a nyugati országok területén is folyik, annak látványos bizonyítéka volt a 2001. szeptember 11-iki terrortámadás, a madridi, a londoni, a moszkvai és számos más merénylet. Legutóbb Franciaországban végeztek ki iszlám fegyveresek tíz újságírót, mert Mohamedet gúnyoló karikatúrát közöltek. Az elkövetők alaposan kiképzett katonák voltak. Az iszlám hadsereg itt él közöttünk, csak mi nem veszünk tudomást erről a háborúról, úgy teszünk, mintha békében élnénk.

A tálibok Pakisztánban is egyre aktívabbak. Sokan segítenek nekik a katonai vezetés köréből. (Emlékezzünk: Oszama bin Ladent is pakisztáni katonai létesítményben bűjtették.) Mi lesz, ha egy pakisztáni katonai felső vezető radikalizálódik, miközben hozzáfér a nukleáris arzenálhoz? És mi lesz, ha Irán (ahol tömegtüntetésen követelik a

Nagy Sátán, azaz Amerika elpusztítását) atombombához jut?

Bizony, könnyen elszabadulhat a pokol. A leg-egyszerűbb forgatókönyv szerint egy ismeretlen tengeralattjáró atomrakétát lő ki Amerikára vagy Oroszországra. A megtámadott fél nem tudhatja pontosan, hogy ki a „feladó”, és automatikusan a fő rivális ellen indít totális atomháborút. Nem is nagyon tehet mást.

A negyvenes és ötvenes évek fordulóján még meg lehetett volna egyezni. Az emberiség azonban túlságosan győnge volt ahhoz, hogy megfékezze a politikusok hatalmi harcát. Azóta nem érdekelnék meg, hogy éljünk. Azóta – bármilyen nagyszerű előrelépéseket is teszünk a tudományban, gyógyításban, a kvantumfizikában vagy az Univerzum titkainak feltárásában – ez már nem igazi élet, csak annak látszik.

Ahogy a tetszhalál is könnyen átfordulhat igazi halálba, ha nem érkezik a segítség, ugyanígy a tetsz-élet sem tarthat örökké. Egyszer kipukkan a lufi, felrobban a túlfeszített kazán, beomlik a hegy, amiből kitermeltük a szénét és az ércet. Miközben már lassan a kozmikus katasztrófáktól is képesek lennénk megvédeni magunkat (üstökösökre és aszteroidákra szállnak le a földi űreszközök), elveszítjük a lényegét, amit meg kellene védenünk. Elveszítjük magunkat és velünk együtt pusztul a jobb sorsa érdemes élővilág. És ez az, ami már túl-megy minden határon, ez az, ami megbocsáthatatlan. (Nota bene blog, 2015. január 8.)

Töprengés az örökkévalóságról

Senki sem él örökké. De ha egy tudós meghal, a gondolatait a könyvei megőrizhetik. Ha a könyvtár kigyullad, néhány egyedi példány még túlélheti a tüzet. Háborúban el szokták rejteni a legértékesebb képeket, könyveket, múzeumi tárgyakat.

De lehetnek még nagyobb katasztrófák is. Például kiderül, hogy a Földet egy aszteroida el fogja pusztítani. A legfontosabb művek tartalmát megfelelő adathordozón ki lehet menekíteni. A tudásunk summázatát áttelepíthetjük a Marsra. De jöhet olyan kozmikus esemény is, amely az egész Naprendszert pusztítja el. Akkor megyünk tovább. Repül a gondolatok Noé-bárája a világűrben, hol ide csapódik, hol oda (a csillagok közötti gravitáció szeszélyének kiszolgáltatva). Egyszer ennek is vége. Valamelyik csillag magához ránthatja és elégetheti, egy fekete lyuk beszippanthatja és szétmorzsolhatja mindazt, ami az emberiség évezredek alatt megteremtett. Ez engem elszomorít.

Nem lehetne a mi tudásunkat valahogy galaktikus „nyelvre” lefordítani? Töménytelen adat érkezik a Földre a világűr mélységeiből, de ez nem tudatos információ. (Sokáig a pulzárokról azt hitték, hogy az ismétlődő jeleik információt közvetítenek.) De nincs-e vajon valamilyen lehetőség, hogy az ember befolyásolja a töménytelen égitest mozgását, viselkedését, fényességét? Ha sikerülne egy óriási mozgó ködöt létrehozni a Nap körül, nem lehetne-e vele adatokat morzézni? Mint ahogy a tengerészek morzéznek a reflektor síkjának váltogatásával. Nem lehetne-e beleavatkozni a csillagok felrobbanásába, és ezáltal valamiféle információt belekódolni a fo-

lyamatba? Nem lehetne a Kuiper-öv tömérdek kisbolygóját valamilyen logika szerint rendezni?

A rádióhullámok (beleértve a televíziós képeket is) határok nélkül terjednek. Bár nekünk a sok száz óriási antenna ellenére sem sikerült még más égitestről származó adást elcsípni, a mi adásainkat mások még foghatják. (Fontosabbnak érzem, hogy ezeket az antennákat adás üzemmódba kapcsoljuk, mint hogy értelmes jelekre vadásszunk. Sürget az idő.)

Ez megy már több mint egy évszázada. Igaz, száz év a Világegyetemben nem sokat számít. De egy picurka remény van arra, hogy ha a tudásunk pillanatnyi teljességét ilyen rádióhullámokkal szét-sugározzuk, egyszer akad egy civilizáció, amelyik azt értelmezni tudja. Persze előfordulhat, hogy az a civilizáció jóval előttünk jár, és mosolyogva olvassa majd a dekódolt üzeneteket. Mintha mi találnánk egy évezredekkel ezelőtt készített feljegyzést arról, hogy a világot a Hegyi Isten teremtette, és hogy mi mindent kell tennünk azért, hogy megengeszteljük. Etnográfiailag érdekes lehet, de aligha segíti a mi mai problémáink megoldását.

Az általunk ismert Világegyetem sem él örökké, egyszer el fog tűnni. És akkor a mi tudásunk maradványai is elenyésznek. Igazából majd ez fogja jelenti az ember halálát, nem a fizikai megsemmisülése. (Nota bene blog, 2016. május 3.)

Az időutazás paradoxonjai

Régóta vitatják, hogy lehetséges-e az időben való utazás, ezt a témát különösen a regényírók és filmrendezők szeretik. Jó lenne, ha úgy utazhatnánk az

időben, mint a térben, de ez sok szempontból kérdéses.

A legegyszerűbb paradoxon az, hogy ha vissza-utazhatnánk a múltba, és megakadályozhatnánk a saját megszületésünket, akkor nem tudnánk kinek a testébe visszajutni, hiszen a jelenben többé már nem léteznénk.

Egy másik, ennél is erősebb korlát, de amiről kevesebbet beszélnek, hogy csak olyan időpontba utazhatunk, amelyben mi magunk is léteztünk, illetve létezni fogunk. A múlt egy bizonyos tartományába beletartozunk, de csak abba. Nem utazhatunk tehát vissza az őskorba, mert akkor mi nem voltunk, ott nincs semmiféle helyünk, és ugyanez érvényes a távoli jövőre.

Arról szintén kevés szó esik, hogy az idővel együtt változik a tudatunk is, tehát ha feltalálnánk az időgépet, és visszarepülnénk egy olyan évbe, amikor még nem létezett az időgép, mindörökre ott ragadnánk, hiszen abban az időpontban sem az időgépnek, sem a mi időgéppel kapcsolatos ismeretünknek nincs helye. Nem szállhatunk ki abból, ami nem létezik, és különben sem tudnánk, hogy az a szerkezet mire való.

De tegyük fel, hogy lehetséges létrehozni egy időgépet. Akkor azt már valaki biztosan létrehozta a jövőben (feltéve, hogy az emberiség is megérte azt a jövőt). Az a valaki itt járt, és megváltoztatott valamit a történelemben. De mi hogyan tudhatnánk erről? A mi tudatunk a változással együtt módosult. Nem emlékezhetünk olyasvalamire, ami nem létezett. Ha valaki megakadályozta volna, hogy – mondjuk – Putyin vagy Obama megszülessen, nem tudhatnánk róluk. És persze többen is járhatnak itt a jövőből, de valahányszor valamit meg-

változtattak, a mi emlékeink, történelmi tudásunk is mindannyiszor megváltozott, és mindig csak a legutóbbi állapotra emlékeznénk.

Az időutazásnak mégis van egy jelképes módja. Mert egyszerre több idő is létezik. Ha a braziliai esőerdő egyik bennszülöttjét elvinnénk New Yorkba, egy bizonyos szempontból a saját jövőjébe kerülhetne, és szabadon vissza is utazhatna a jelenben élő múltjába.

Ha van esze, visszamegy. (Töprengő blog, 2016. július 6.)

Buborékelmélet, avagy Hogyan lettem filozófus

Olvasok egy ismeretterjesztő könyvet, amely nyúlfarknyi fejezetekben áttekinti a legnevesebb gondolkodók nézeteit (Nigel Warburton: A filozófia története; Kossuth Kiadó, 2014). Ennek a műnek az elolvasása persze nem pótolhatja az elmélyültebb filozófiai tanulmányokat, de rendkívül inspiráló lehet.

Engem különösen két kérdés izgat: Isten létezése, és hogy mit tudunk a világról. Hogy ezek mennyire alapkérdései a filozófiának, az másodlagos, mindenesetre elég sok filozófust foglalkoztattak ahhoz, hogy engem is érdekeljenek.

A könyv elején szó esik Szokratész ideaelméletről (minden tudás velünk együtt születik, illetve örököljük őket, a megismerés lényegében csak ráismerés), Pláton barlang hasonlatáról (a valóságot nem láthatjuk, csak az árnyékát, és ebből csak pontatlanul következtethetünk), Pürrhon szkepti-

cizmusáról (semmiben sem lehetünk biztosak, még abban sem, hogy semmit sem tudunk), Descartes egyetlen biztos fogódzójáról (gondolkodom, tehát léteznie kell valaminek, ami gondolkodik), Locke elméletéről az azonosság-tudatról (csak az valódi, amire vissza tudunk emlékezni), és sok más elgondolásról a valóság és a képzeleteink viszonyáról. Kant is azt állította, hogy minden, amit tudunk, az érzékeink által közvetített valóságra vonatkozik, és semmit sem tudhatunk arról, ami ezen túl van. Hegel dialektikája reményt nyújt arra, hogy a tézis és antitézis ütköztetésével egy szintézis teremthető, és ez egy önmagát javító folyamat, amely mind közelebb visz bennünket a valóság megismeréséhez.

Isten hasonlóan nagy kihívásnak bizonyult a filozófusok számára. Szent Ágoston azon töprengett, hogy ha van egy mindenható Isten, akkor miért engedi, hogy kedvenc teremtményét oly sok szenvedés érje? Boëthiusnak az okozott gondot, hogy ilyen körülmények között van-e szabad akaratunk, és ha rosszat teszünk, azért mi magunk felelősek lehetünk-e. Anzelm azt nem tudta felfogni, hogy ha létezik az elménkben Isten fogalma, akkor miért ne létezne valójában is. Aquinói Szent Tamás azzal látta bizonyítottnak Isten létét, hogy ha mindennek van oka, akkor az ős-ok csakis Isten lehet. Spinoza szerint Isten maga a világ, hiszen a végtelen Istenen kívül semmi sem létezhet, Istenben van a világ, és a világban Isten. Kant öt Istenbizonyítéka Aquinói Szent Tamásra megy vissza: minden, ami túlmegegy az általunk ismert összefüggéseken, Istenre vezethető vissza (erről nem beszél a könyv, ezt más forrásból tudom).

És ekkor jött a megvilágosodásom. Az nyilvánvaló, hogy mi, emberek, nem tudunk mindent, sőt

a létünk két legfontosabb kérdését nem tudjuk megválaszolni. Nem tudjuk, hogy hol vagyunk, és nem tudjuk, hogy mikor vagyunk ott. A térnek és időnek sem a végességét (hogy valahol elkezdődött és valahol véget ér), sem a végtelenségét nem tudjuk elképzelni. Lehet, hogy az általunk ismert Világegyetem csak a több millió világegyetem egyike, az ősrobbanás előtt is volt anyag, és ha igaz az az előrejelzés, hogy az univerzumunk még mindig gyorsul, és a teljes széthullás felé halad, az után is lehet majd valami. A végesség kontra végtelenség problémájára nem tudunk megbízható választ adni, mert nem is értjük a kérdést. Ennek ellenére elég jól elboldogulunk a saját kis világunkban. A felfedezett fizikai törvények meglehetősen jól működnek, segítségükkel eljutottunk a Holdra, az űrszondák rendkívül fontos adatokkal bővítik ismereteinket, miközben a mikroszkópok, részecskegyorsítók révén a mikrovilág rejtelmek is mind jobban kitárulnak. Előfordul, hogy egyes elméletek megdőlnék vagy finomodnak, de egészében véve az emberiség tudása folyton nő, a gyakorlati alkalmazás állandóan tökéletesedik.

Semmit sem tudunk biztosan, de amit tudunk, azt egyre jobban tudjuk hasznosítani. Hogyan hozható össze ez a két tény?

Képzeljünk el egy lefüggönyözött vonatot, amire bekötött szemmel szálltunk fel, de utána levették szemünkről a kötést. Arról fogalmunk sem lehet, hogy merre száguldunk, és azt sem tudhatjuk, hogy egy adott pillanatban nappal van-e, vagy éjszaka. A vonaton belüli szabályokat azonban gyorsan felfedezzük. Ha felállunk és két lépést teszünk előre, elérjük a másik ülést. Bizonyos lépés megtétele után eljutunk az étkezőkocsiba vagy a

toalettre. A vonat menetirányához képest hátrafelé lépdelünk, de közben óriási sebességgel visz bennünket a vonat előre.

Így vagyunk a világ általános megismerésével is. Mi, földi emberek, be vagyunk zárva egy buborékba, azon belül érvényesek az általunk felfedezett törvényszerűségek, de a buborékon kívüli világról semmit sem tudunk. Az mindegy, hogy abban a nagyobbik világban ki van: Isten, vagy a nagy Semmi. Ez még jó ideig nem fogja befolyásolni a mi belső, buborékon belüli létezésünket.

Mi történik, ha egy külső behatásra kitörik a lefüggönyözött vonat egyik ablaka? Ha volt a közelében egy felfújott luftballon, azt egy csapásra kiszippantja. Kiderül, hogy nappal van-e, vagy éjszaka, és hogy melyik irányban száguldunk. Ilyenkor következik be a tudásunk korrekciója. Ez az, amit Thomas Kuhn paradigmaváltásnak nevez. A korábbi ismeretek egy része továbbra is használható marad, de érvényességi köre jobban meghatározható. Ez történt az euklidészi geometriával is, a Bolyai-Lobacsevszkij-féle geometria megalkotása során. Kiderült, hogy az előbbi az utóbbi, globálisabb elképzelés egyik alete csupán. A gömbgeometriát kiválóan alkalmazzák az űrkutatásban, de nekünk elég jó az euklideszi alete.

A saját filozófiám tehát röviden összefoglalva: a gondolkodásunk határain belül egyre jobban eligazodunk, a tudományunk fantasztikus iramban bővül, de elbizakodottságra semmi ok, hiszen ezeken a határokon túl éppen a legfontosabb paraméterekről (a térről és az időről) nem tudunk semmit. Még az is lehet, hogy Isten létezik és mosolyog, ahogy ezt az eszmefuttatást olvassa. (Töprengő blog, 2016. július 6.)

Egysejtű Világegyetem, avagy Hogyan lettem kozmológus

Amatőr kozmológus is vagyok. Nem szorgalmas tanulás, hanem gondolkodás, következtetés által. (Ez a klasszikus módszer. A legkevésbé idő- és pénzigényes.) És most, azt hiszem, rájöttem valamire.

Amióta felfedezték, hogy a Világegyetem tágul, és feltételezték, hogy ez a tágulás egy „ősrobbanással” függ össze, a Világegyetem jövőjével kapcsolatban három fő elméletet dolgoztak ki. Az első egyszerűen leszögezi, hogy az Univerzum tágul. A második feltételezi, hogy a tágulás egyszer abba marad és visszajára fordul, minden egy pontban fog összesűrűsödni, mint az ősrobbanás előtt. A harmadik ezt a kettőt kombinálja, azt mondja ki, hogy az összehúzódás után minden újrakezdődik, a világunk tágul és összehúzódik, azaz pulzál („pulzáló világegyetem”).

Nekem az első problémám az Ősrobbanással van. A robbanás tagadhatatlan, de az egyáltalán nem biztos, hogy ebben a robbanásban jött létre a világ. Ha egy atombomba-kísérlet színhelye fölött elrepül egy vadkacsaraj, mindegyik kacsza különböző irányba szóródik szét, de ők nem a robbanásban jöttek létre.

És a kilencvenes években a csillagászok találtak egy távoli égitestet, amelyiknek a bevett módszerekkel számított kora nagyobb volt, mint az egész Világegyetem kora. Bár ezt később megpróbálták megmagyarázni, az egyáltalán nem elképzelhetetlen, hogy a robbanás előtt is volt itt valamiféle

anyag, amelyik ugyanígy szóródott szét. A hőmérséklete is lehet ugyanakkora, mint a környezetéé, hiszen a robbanás nyilván megnövelte (és nivellálta) minden objektum hőmérsékletét. Elképzelhető, hogy ez a nagy robbanás két kozmikus méretű halmaz ütközéséből jött létre, és mindkét halmaz anyaga ugyanúgy szóródik szét. Az epicentrum helyéről és méretéről lehet vitatkozni, de ez nem függ össze az égitestek jelenleg tapasztalható mozgásával.

Ha elfogadjuk, hogy itt valóban ősrobbanás történt, amelyben az anyag a mérhetetlen sűrűsége miatt robbant fel, akkor a robbanás előtt az anyag sűrűsége kisebb lehetett. Ha egy anyag sűrűsége nő, akkor zsugorodik. Az ősrobbanás-elméletnek csak akkor van értelme, ha feltételezzük, hogy ez a növekedés egyszer törvényszerűen megáll és attól kezdve a sűrűsödés fog dominálni. Számomra tehát a három fő elmélet közül csak a pulzáló világegyetem elméletének van értelme.

A mostani mérések viszont azt mutatják, hogy a tágulás nem lassul, hanem gyorsul. Ez a széthulló világegyetemet feltételezi. De itt álljunk meg egy pillanatra! Az egyetemes fizikai törvények szerint ez a gyorsulás csak valamiféle erő hatására valósulhat meg. Kell tehát egy külső objektum, amelyik a mi megfigyelhető világunkat kifelé vonzza. Ez lehet egy másik, még nagyobb univerzum. A csillagászok által feltételezett „fekete anyag” nem lehet, hiszen az nem kívül van, hanem a csillagok közötti megfigyelhetetlen térben, a vonzása tehát nem érvényesülhet kifelé.

Még szóba jöhet egy feketelyuk-elképzelés is. A fekete lyukak elnyelik az anyagot, a fényt is, ezért nem látjuk őket. De a dinamikájuk olyan, hogy

feltételezhető, hogy amit az egyik oldalon elnyelnek, az a másik oldalon kilöködik. Elképzelhető, hogy amit mi nagy ősrobbanásnak nevezünk, az egy gigantikus, univerzum méretű fekete lyuknak a kimeneti oldala, azaz nem robbanásról, hanem a beszippantott anyag robbanásszerű kilövelléséről van szó. Ennek a hatása is hasonló lenne az ősrobbanáshoz, hiszen a fekete lyuk nyílása az anyaghoz képest elképzelhetetlenül keskeny is lehet. Ezt én „egysejtű világegyetem” modellnek nevezném, hiszen az anyag hasonlítana az egysejtű által megemésztett és ürített anyaghoz. Ez az egysejtű világ a feketelyuk-gyomor révén emésztene meg az anyagot, úgy araszolna előre, mint egy gigantikus giliszta.

A megfigyelhető világegyetemben sok fekete lyuk van, lehet, hogy minden csillagrendszer közepén legalább egy. A gyorsuló széthullást ezek után magyarázhatjuk egy gigantikus fekete lyukkal, amely az Univerzum külső részén van. A táguló világegyetemre utaló első adatokból még nem volt világos, hogy hol van a központ (hiszen minden pont távolodik minden másik ponttól), de a mérési pontosság (a mérés pontatlansága) nem zárja ki, hogy létezzen egy ilyen külső fekete lyuk is, amelyik úgy szippantja be az anyagot, hogy a Földről még mindig tágulásnak látszik, holott minden csak tőlünk távolodik, és ennek a tágulásnak lehet egy meghatározott iránya.

Egyelőre itt tartok. Összeütköző univerzumok, pulzáló világegyetem, gigantikus fekete lyuk. De többet nem is lehet várni egy amatőrtől. (Töprengő blog, 2016. július 27.)

Mit ér a tudásunk?

Eljátszottam azzal a gondolattal, hogy mi lenne, ha valamiféle katasztrófa következteben egy csapásra elveszítenénk minden ipart és szerszámot. Mit érne a tudásunk önmagában? Rekonstruálni tudnánk-e egyes eszközöket a hozzájuk tartozó iparágak nélkül? Az általános műveltségünk bizonyára lehetővé tenné, hogy a legprimitívebb szerszámokat újra „feltaláljuk”.

Kalapácsot, ingát, csigát, valamint szűrő és vágó szerszámokat ugyanúgy elő tudnánk állítani, mint az ősember. Tüzet is tudnánk csiholni, és vigyázni tudnánk rá, nehogy kialudjon.

A fémekkel már nem olyan egyszerű a helyzet, hiszen azokat először is ki kell bányászni (a kezdetleges kő- vagy faszerszámainkkal ez nehezen menne), aztán meg kell olvasztani őket, kovácsolni kell, és így tovább. A kerék képe is benne van az agyunkban, de kérdés, hogy küllős kereket tudnánk-e készíteni. A kerékgyártás mint mesterség talán egy évszázada megszűnt létezni. Legfeljebb valamilyen primitív, kőkerekekig jutnánk.

Ruhát az első időben csak levélből, fakéregből, esetleg vadállatok bőréből tudnánk előállítani (valamiféle primitív cserző eljárással). Lakóhelyként is a lombkunyó, esetleg a földbe ásott verem vagy a jó öreg barlang jönne számításba. Aztán fákat vág-nánk ki (balta nélkül elég nehéz) és a rönkökből már elég jó faházat tudnánk összerakni. (Ács-kapocs helyett persze csak hánccsal összekötve. Ne felejtjük el, hogy még spárgánk sem lenne.)

Kérdés, hogy a könyveink megmaradnának-e. Könyvek segítségével sokkal gyorsabban haladnánk

előre. De feltételezem, hogy ha az összes szerszámmunk eltűnne egy kataklizma következtében, akkor a könyvek és tervrajzok sem maradnának meg. Az emlékezetünkre lennének hagyatva.

Nyilván a legfontosabb tennivaló (az életünk megóvása után) az oktatás lenne. Mindent le kellene írni (ha máshova nem, akkor kőbe, sárba), amire csak vissza tudunk emlékezni. És amit lehet, meg kell tanítanunk a gyermekeinknek.

Ha így módon újrakezdődne a civilizáció, vigyáznunk kellene arra, hogy ne legyünk túlságosan sokan. Ennek a helyzetnek az lenne a nagy előnye, hogy előlről kezdhetnénk a világ benépesítését, vigyázva a helyes születésszámra. Akárhogy is töröm a fejem, nem tudok jobbat kitalálni, mint azt, hogy az orvoslással nagyon csínján bánjunk. Hosszú távon jobban járunk, ha hagyjuk a betegeket és az öregeket meghalni. A gyógyszergyártás nyilván nagyon lassan tudna újra elkezdődni, hiszen olyan kémiai eljárásokra épül, amelyeket hosszú évtizedekig, esetleg évszázadokig sem tudnánk újra megteremteni. Maradna a megelőzés, az egészséges életmód, valamint a gyógynövények alkalmazása, elsősorban főzetként, ahogy a javasasszonyok és a szerzetesek csinálták.

Ahogy telne az idő, bőven lenne rá alkalmunk, hogy lelassítsuk a műszaki fejlődést. Egyes irányokban gyorsan kellene haladni. Ilyen a megújuló energia, a szél- és vízi erőművek készítése (az első időben elektromosság nélkül, mint a szélmalomok és vízi malomok). Más irányokban (például a vegyiparban) haladhatnánk olyan lassan, hogy ki tudjunk kerülni minél több környezetszennyező fázist.

A legnehezebb probléma a társadalmi viszonyok kontrollálása, a zsarnoki rendszerek, a háborúk

elkerülése lenne. Talán az átélt katasztrófa adna nekünk annyi bölcsességet, hogy ki tudjunk alakítani egy egyensúlyi állapotot az egyes embercsoportok és az azokon belüli tagolódás észszerű irányítására. Ehhez egy teljesen más szemléletre lenne szükség. Kapitalista türelmetlenség helyett a pozitív dolgok értékelésére, az egyéni és társadalmi harmónia megteremtésére, illetve megőrzésére.

Vagy minden rossz is újrakezdődne? Eddigi botlásainkat menti a fejlődés előre nem láthatósága, de ma már ezzel nem takarózhatunk. Ha újra elkövetnénk az osztálytársadalmak, az ipari forradalom, a fegyverkezés, a környezetrombolás minden baklövését, akkor egyszerűen nem lenne jogunk újra fejlődni. (Töprengő blog, 2017. április 14.)

Az időről

Az ember életének egy bizonyos pontján tartózkodik. Én 72 éves vagyok, annyit már leéltem, és ennek megfelelően részben bölcsőbb, részben szenilisebb lettem. De mennyi idő van hátra? Kilencvenkettő-kilencvenöt évesnél idősebb biztosan nem leszek. (Ami azt illeti, meglehetősen gyenge az egészségem, úgy is mondhatom, hogy beteges vagyok, naponta egy marék gyógyszert be kell szednem, hogy rendben tartsam magam.)

Mondjuk, van még tíz-tizenöt évem. Mire elég ez?

Tizenöt éves koromig nem sok vizet zavartam a világban, nőttem, tanultam, és bár elég sokat beszéltem, még nem voltam igazában tudatában annak, hogy miről is nyilvánítok véleményt. Ha

újra kellene élnem azt a 15 évet, sokkal jobban gazdálkodnék az időmmel. Nem pazarolnám butaságokra, azt tanulnám meg, ami igazán érdekel, igyekeznék jobban beilleszkedni a környezetbe, hogy ne pazaroljam el az energiámat felesleges konfliktusokra.

Maximum tizenöt év. Nem mindegy, hogy ezt az időt mire fordítom. Pontosan tizenöt évvel ezelőtt váltam el a harmadik feleségemtől. És mit csináltam azóta? Hol van az az idő? Elszállt, szétporlott, mintha csak tegnap történt volna. Ha most kezdem el a tudatos életemet, gondosan meg kell terveznem. Arra is számítva, hogy bizony sokkal előbb is véget érhet. Nem írhatok befejezetlen szimfóniát, minden napot úgy kell megélnem, úgy kell lezárnom, mintha az lenne az utolsó. Most már ez a létezésem értelme.

Fontos, hogy élvezni tudjam az élet adományát, észre tudjam venni az apró örömöket, a cirógató napsütést, a susogó szelet, a reggeli mosakodást, az ételt, az első falatot, az étkezés végén a kávé. És hogy megalkossam, amit helyettem senki sem tud megalkotni. Nem azért, mert nem képes rá, hanem mert eszébe sem jut. Ez a létezésem másik értelme.

Az emberi életnek nincs transzcendens célja, de azért élünk, hogy alkossunk, létrehozzunk olyan dolgokat, amik nincsenek. Egy dallam, egy firka, egy találó kifejezés. Ha létrehoztuk, és önálló életre kelt, akkor már nem igazán tartozik hozzánk, akkor már a saját jogán létezik. A saját kis szoborunkkal agyon is üthetnek bennünket, a kigondolt gondolatot valaki tökéletesítheti vagy az ellenkezőjére fordíthatja, minden most létező egy később létrejövőnek lehet az alkotórésze. Ami eszünkbe jut, azt életre kell hívni, hogy aztán mások felhasznál-

nálhassák. A vasból szög lesz, a szögből rögzítő elem, és végül gép vagy épület. Az épületben benne van a kibányászott vasérc, a megmunkált fém és minden építőelem, amelyet a segítségével összeraknak.

A harmadik legfontosabb feladat, hogy a világon a jót erősítsük. Ez nem közvetlen feladatunk, de egy csábító lehetőség. Mert ahogy egy bizonyos gondolatot kigondolni igazából csak mi vagyunk képesek, ugyanúgy várnak ránk a rászorulóknak, akiknek épp mi adhatunk segítséget, élelmet, bátortást.

És ha nem a jót erősítjük, nehéz elkerülni, hogy ellenkezőleg, a rossz erősödjék általunk. Rend vagy rendetlenség? Jóság vagy gonoszság? Öröm vagy bánat? Élet vagy halál? A jót kell segítenünk, és nem egyszer, hanem mindig. A jó és erkölcsös élet feltételezi az aktív közreműködést. A mi aktív közreműködésünket.

Ahogy múlnak az évek, az egész eddigi életünk átértékelődik, mindent más fényben látunk. Így leszünk bölcsőbbek. Nagy kár, hogy a legtöbb ember nem tudja átvenni a mi megszenvedett bölcsességünket, mert nem hiszi el, vagy nem veszi komolyan. De ezen nem segíthetünk. Mindenkinél át kell élnie egy nagy adag rosszat, el kell követnie sok-sok tévedést és hibát ahhoz, hogy megfelelő perspektívát szerezzen.

Mennyi van még hátra? Ha csak tíz év, jobban kell iparkodnom. Ha csak három vagy csak egy, akkor ez már az „utolsó hívás” a képzeletbeli repülőtéren. Össze kell szednem magam, el kell búcsúznom mindentől és mindenkitől, ami vagy aki fontos nekem. Még idejében kell rendeznem a számlákat.

Folyamatosan ketyeg egy képzeletbeli óra, pörög a számláló, fogy a rendelkezésre álló idő és lehetőség. (Eddig is pörgött a számláló, csak nem vettem észre.) Jobb lenne, ha tudnám, hol tartok az utamon. Hogy mennyi van még hátra, azt nem tudom, csak azt (és azt egyre élesebben érzem), hogy egyre fogy a hátralévő út, a lehetőség.

Mit tehetek? A világ egészét már nem fogom tudni megváltoztatni, nem is hallgatnának rám, mindenki megy a maga útján, a saját egyéni vagy szűk csoportérdekei szerint. De vannak nyilvánvaló lehetőségek. Embertársaim közül kiválaszthatok néhányat, vagy csak egyet, és annak az életét, életminőségét még megkísérelhetem javítani. Beszélgetéssel, személyes szolgálattal. Ezen mindketten csak nyerhetünk.

Vannak, akiknek még rövidebb idő adatott, halálos és gyógyíthatatlan betegségtől szenvednek. A fájdalomcsillapító kábulat óráiban, perceiben még éreztethetjük velük, hogy nincsenek egyedül. És ők is értelmesebbnek találhatják életük befejeződését, ha kibeszélhetik magukat, elmondják nekünk azokat a tapasztalatokat, amelyekkel csak ők rendelkeznek, hiszen ez a tapasztalat annyira személyes, egyéni. A tapasztalat lehet egyéni, de a tanulság mindenképpen érintheti a többieket, a túlélőket. Most elhatároztam, hogy a haldoklókkal beszélgetve megpróbálom megmenteni ezeket a tapasztalatokat, megpróbálom közkinccsé tenni azokat. A haldokló megkönnyebbülésére és mindenki okulására. Azt hiszem, ez az utolsó alkalom, amikor hasznossá tehetem magam.

És most befejezem ezt az eszmefuttatást. Nem érek rá. El kell kezdenem ezt az utolsó küldetést. (Tőprengő blog, 2017. október 13.)

Fátyolelmélet, avagy Az időérzék rejtélye

A tájékozódási érzéket könnyű megmagyarázni, hiszen a térben való mozgásunk során szerzett vizuális emlékeink között aránylag könnyű eligazodni.

De mi van az időérzéssel? Hogy mi volt előbb és mi később, arra vonatkozóan nincs kézzelfogható útjelzőnk.

A kisgyermek még könnyen összezavarodik, a fantáziája miatt is könnyebben összetéveszti (vagy szándékosan átrendezi) a történeteket. Az idők is összezavarodnak, de ez már nem annyira magától értetődő.

Mindenki hallott olyan idős özvegyekről, akik úgy viselkedtek, mintha a társuk még élne. („Jaj de jó, hogy eljött, várja meg az uramat, ilyenkor szokott hazaérni.”) Meggyőződése, hogy az ilyen idős emberek nem bolondultak meg, és a valóságot sem tagadják. Egyszerűen rosszul működik az emlékezésük. Valóban ilyenkor szokott hazajönni a férj, csak évekkel ezelőtt. Mintha ma lett volna.

Egy személyes élményem arról győzött meg, hogy az emlékezésben bizonyos dolgokat el kell fojtani ahhoz, hogy könnyebben el tudjunk igazodni. Az Alföldön voltam gyerek, és az eredeti anyanyelvem az őzész volt. Az iskolás kortól kezdve azonban leszoktam róla, és ma is csak nehezen tudom felidézni. Egy nap annyira fáradt voltam, hogy automatikusan őzész kezdtem beszélni. Akkor rájöttem, hogy az őzész beszédmód végig ott volt bennem, csak

elfojtottam. És amikor már nem volt erőm az elfojtásához, akkor készen előjött.

Valami ilyesmi lehet az idővel is. Mivel mindenre emlékezünk, ami megtörtént velünk, nagy zűrzavar lenne, ha nem tudnánk rendet tenni a különféle események időrendjében, egymásutániségában. Úgy működik a rendszer, mintha minden nappal egy fátyol ereszkedne le az emlékek elé. Átlátunk rajta, de minél több a fátyol, annál homályosabban. Elfojtjuk a régebbi emlékeinket, hogy ne higgyük azt, hogy most történnek. Ehhez is energia kell. A kicsiknek még nincs, az időseknek pedig már nincs erejük ahhoz, hogy fátylakkal dolgozzanak.

Ha ki akarunk emelni egy régebbi emléket, akkor persze elő tudjuk hívni, ilyenkor mintegy a fátylakat félrehajtjuk, de ez is energiaigényes művelet. Hogy fizikai értelemben hogy működnek ezek a fátylak, azt nem tudom, de kell lennie valamilyen idegi mechanizmusnak, amely meglehetősen jó hatásfokkal tudja működtetni őket. És itt nem a rövid távú memóriáról van szó, hanem arról, ami már fel van dolgozva, el van raktározva.

Ez a fátyolozás igen jól működik. Például nagy valószínűséggel meg tudjuk mondani, hogy mostunk-e már fogat, bevettük-e a gyógyszert, bezártuk-e a lakásajtót, amikor eljöttünk. Nem beszélve arról, hogy akinek több házastársa volt, az sem téveszti őket össze, annak dacára, hogy egy utcakép láttán a korábbi viszony is mintegy felelevenedik. És aki pszichológiailag egészséges, és a tudatalattija sem fojt el valami különleges elemet, akkor az a normális, ha emlékezni tudunk az események sorrendjére. Ha valaki folyton visszamegy ellenőrizni a gázcsapot, az inkább a maga-

biztosságának sérüléseit mutatja, nem memória-hiány.

Érdekes azonban, hogy ez a technika relatív. Tudjuk, hogy mi történt előbb és mi később, de hogy mikor történt, azt sokkal kevésbé. Bizonyos emlékeink úgy jönnek elő, mintha nemrég történtek volna. Az agy nem számítógép, nem abszolút értékekkel dolgozik. Úgy határozza meg két esemény időrendjét, hogy közben fogalma sincs az évekről, hónapokról.

Ez azzal függhet össze, hogy mielőtt a mai ember kifejlődött, már tudnia kellett emlékezni, a térben tájékozódni, de nem kellett évszámokkal bibelődnie. Ez most sem megy jól neki, és ez az a terület, ahol a számítógépnek a leginkább hasznát veheti.

Végül meg kell említenem a ritmusérzéket, ami szintén összefügg az időbeli emlékezéssel. A táncolás, a zenélés, sőt, a munkavégzés sem lenne lehetséges a helyes sorrend és időzítés betartása nélkül. Amikor a behaviorista állatkísérletekben bonyolult tevékenységláncot alakítanak ki (mindig egy-egy újabb mozzanatot jutalmazva), akkor az is számít, hogy mit milyen sorrendben kell végrehajtani. Ez pedig nem lenne lehetséges a fátylak mozgatásával. Arra gondolok, hogy ilyen esetekben az idő mintegy térré alakul át, amelyben, mint egy tervezőasztalon, látni lehet az egész folyamatot, és azon belül az egyes mozzanatok helyét. (Töprengő blog, 2019. április 10.)

Van-e az életnek értelme?

A rövid válasz: Nincs. Mint ahogy az állat életének sincs értelme, azon kívül, ami a génjeibe be van programozva. A pók hálót sző, a hód gátat épít, a hangya morzsát cipel a bolyba, a madár fészket rak és csicsereg. A legtöbb faj nőténye életet kockáztatásával is védelmezi a kicsinyeit.

Az ember génje jóval összetettebb tevékenységeket tesz lehetővé. Fészek helyett házat építhet, pókháló helyett vásznat szőhet, morzsák felkutatása helyett növényeket termesztet és állatokat tarthat, csicsergés helyett hangszereken is játszhat. De mindez nem kötelező. Lakhat az erdőben, szemezgetheti a bokrok bogyóit, és ha a hőmérséklet megengedi (és ahol nem tilos a nudizmus), járhat meztelenül is. Rá van bízva.

A szabályokat viszont be kell tartania, ez a közösségi létből következik. Azoknak az állatoknak is igazodniuk kell a többiekhez, amelyek nem egymagukban élnek. Az egyén törekedhet arra, hogy egy bizonyos függetlenséget fenntartsen, és ezt megfigyelhetjük a macskánál és számos más állatfajnál is, de az embernél csaknem olyan fokú a külső elvárásoknak való megfelelés, mint a kutyanál.

Az életnek önmagában van célja, abban, hogy éljünk, a fajunk lehetőségeihez mérten okosan. Nem zárom ki, hogy létezhet valamilyen külső, transzcendens célja is az életnek, de erre semmi bizonyíték nincs (az egyes vallások homályos utalásain és a filozófusok nehezen követhető okfejtésein kívül). Isten óvjon attól a katolikustól, aki inkvizícióval harcol az eretnekség ellen, vagy attól a muszlim terroristától, aki a keresztények (valamint

a szerinte nem egészen hithű egyéb muzulmánok) kiirtásával akarja „megtisztítani” a földet Allah számára. Adhatunk értelmet a saját életünknek, de az semmiképp sem történhet mások kárára. Az élet céljának kitűzése és megvalósítása magánügy.

Kitűzhetünk különböző célokat, de nem jó, ha ezeknek a céloknak a rabjaivá válunk. Az elégedetlenség és türelmetlenség szolgálhatja a fejlődést, de örök nyomorúság azoknak az élete, akik soha nem elégednek meg azzal, amit elértek. Ezzel szemben állandó jó érzés jár annak, aki az elért célokkal, a megvalósult tervekkel megelégszik, illetve reális, elérhető újabb célokat tűz ki maga elé. Nem fétetlenül a hegycsúcsra kell törekedni, elég, ha mindig följebb jutunk. Bármikor megakadunk, már örömmel konstatálhatjuk, hogy milyen magasra jutottunk. Mindig a következő lépés a cél, és merjünk örülni a megtett útnak. Ha akadálnak útközünk, megpróbálhatjuk kikerülni vagy leküzdeni, de az is jó megoldás, ha az addig megtett utat tekintjük célnak. Könnyebb a célokon változtatni, mint az elérhetetlen célokhoz ragaszkodni. A világ sok örömet ad, oktan dolog bosszankodni a kudarcok miatt.

Akkor értelmesebb az életünk, ha ki tudjuk bontakoztatni a bennünk rejlő képességeket. Ha semmiben sem vagyunk különösebben ügyesek, akkor is hozzájárulhatunk mások képességeinek kibontakoztatásához. Az élet célja a növekedés és gazdagodás. Gazdagíthatjuk a magunk és mások életét. Nem anyagiakkal, hanem élményekkel.

Az életet két tényező teszi kellemetlenné: a fájdalom és a halál. A fájdalmat minden élőlény igyekszik elkerülni. De bizonyos kellemetlenségeket tudatosan is vállalhatunk, valami fontosabb és

távlatilag kellemesebb dolog érdekében. Az állat csak rövid távon képes előre gondolkodni (például a zsákmány üldözésekor vagy a ragadozó elől való menekülésnél), az ő esetében a genetikai parancsok helyettesítik a tervezést.

A fájdalomnak az a biológiai értelme, hogy felhívja a figyelmet valamilyen bajra, működési zavarra. Ha már semmit sem tehetünk, mert a fájdalom forrására nem vagyunk hatással, akkor a fájdalmat vagy passzívan elviseljük, vagy valamilyen mesterséges úton (például gyógyszerrel) megpróbáljuk megszüntetni. Akkor is érdemes csökkenteni a fájdalmat, ha még tudunk csinálni valami értelmeset. Hogy mi az értelmes, az relatív. Lehet írni egy rossz verset, és hinni benne, hogy érdemes érte elszenvedni egy gyógyíthatatlan betegség fájdalmát. De ha mi magunk sem találunk értelmet valamiben, akkor nem is érdemes megcsinálni.

A haláltól csak az ember tud félni. Az állat a fájdalomtól fél (ha már van ezzel kapcsolatos tapasztalata), illetve a mozgásterének gyors beszűkülése megijeszti, menekülési reflexet vált ki benne. A halálban is az addig megélt időt kell becsülni. Minél hosszabb ideig éltünk, annál tovább tapasztaltuk az élet sokoldalúságát. Aki nagyon sokat szenved, az kevésbé tudja értékelni, pedig az ő életében is van elég örömforrás (a levegő, a napsütés, a táplálék, a másik ember). A rossz élmények meghaladhatják a jó élményeket, de ha ügyesek vagyunk, az utóbbiaknak külön is tudunk örülni. Az élet gazdagsága az, ami számít.

Ha az élet értelméről bölcselkedünk, akkor arra is gondolni kell, hogy hogyan hatunk a környezetünkre. A világ és a természet szempontjából az emberi életnek nincs több értéke, mint bármely

más élőlény életének. (Ha azt is figyelembe vesszük, hogy hogyan romboljuk, pusztítjuk a Földet és saját életlehetőségeinket is, akkor arra kell gondolnunk, hogy egy giliszta, egy moha, egy gyík élete értékesebb.)

A tudatunk minősége emeli ki bennünket az élővilágból. Azt mondhatjuk, hogy az ember a világ magára ébredése. De ez sem egy reális cél, hiszen az Univerzum előbb-utóbb (a nagyon távoli jövőben) elpusztul, és akkor már semmit sem ér a világ önreflexiója. Minden relatív, az élet is, a tudás is, mégis van értelme, korlátozottan. És ez önmagában elégséges ok.

Az állatok esetében a genetikai parancsok helyettesítik az etikát, míg az embernek lehetősége van rá, hogy lehetőségeit a többi ember, a többi élőlény érdekében is kibontakoztathassa. Az élet fenntartása önzést is jelent (ezt világosan láthatjuk az állatvilágban, a létért folytatott küzdelemben), de mi megtalálhatjuk az optimumot a saját érdekünk és a többiek érdeke között. És tudatosan jót is tehetünk. Jó érzés jót cselekedni. Ha van valami igazán specifikus az emberi létezésben, ez az. (Tőprengő blog, 2018. május 24.)

Diogenész-szindróma

Azt a tünetegyüttest nevezik így, amikor egy időskori demenciában szenvedő ember egyre jobban elhagyja magát, nem ügyel a ruházatára, nem igényes a lakhelyére, nem érdekli a mások véleménye. Az orvosok különféle gyógyszerekkel, valamint mentális tréninggel próbálnak rajta segíteni.

és nyakkendő nélkül. De miért kellene nekünk bárókba járni? Ha megszoktuk a műanyag tányért és evőeszközt, akkor nem fogunk extra erőt kifejteni, hogy Herendi porcelánból együnk, ezüst kanállal. Ha a polcunkon el tudjuk tárolni a könyveinket, ruhaneműnk, akkor nem biztos, hogy érdemes gürcölni a biedermeier szekrényosorért. Nem árt mérlegelni. Az idő pénz. De a pénz is idő. Az életünkből.

Diogenész végül egy hordóban lakott, minden luxustól mentesen. Én még nem tartok itt, de megelégszem a legegyszerűbb lakhellyel. Elég egy szoba, egy ágy, egy zárható szekrény. Saját lakás helyett egy hely a munkásszállón. Képek nincsenek a falon, de a képzőművészeti albumot bármikor végiglapozhatom, és múzeumba is járhatok. Végtelen gyönyörűséggel tölt el maga a természet is: a zöld fű, a színes virágok, erős törzsű fák, a kék ég, a gomolygó felhők, a zuhogó eső, a villámokkal robajló vihar. Ha ennyi szépséget és fenségességet láthatok, minek nekem bármi más?

A hajléktalanok elalszanak a parkban egy padon vagy egy kartonpapíron az aluljáróban. Többet tudnak, mint mi: megtanultak túlélni. Sokan nem is hajlandók szállóra költözni. Minek? Itt szabadok, ott pedig szigorú szabályok szerint kellene élniük. Minek dolgozni, amikor koldulásból is megkapják azt a minimumot, amire szükségük van? Ez olyan abszurd lenne, mint kerékpárral járni a vécére, csak mert van biciklink. Felesleges luxus. (Ezzel nem azt akarom sugallni, hogy mindenki önként süllyed ilyen mélyre, és aki többre vágyik, azon feltétlenül segítenünk kell.)

Ahogy öregszünk, lassan lehámlik rólunk mindaz, ami nem a sajátunk, amit csak megtanultunk,

amit ránk erőltettek. Az elmeegógyintézetben meztelenül mászkáló betegek úgy érzik, hogy nincs szükségük ruhára. Függetlenítik magukat a szabályoktól. Kánikula idején itthon rajtam sincs ruha. Azt hiszem, ettől még nem vagyok elmebeteg. Csak szabad. Kár, hogy ehhez meg kell öregedni. (Töprengő blog, 2019. szeptember 8.)

A világ abszurditásáról

A magam részéről nem hiszek Istenben. Mert ha Aquinói Szent Tamásra hallgatva még el is fogadnám, hogy Isten volt az első mozgató (hiszen ennek az egésznek valahogy el kellett kezdődnie), azt már egyáltalán nem hihetem, hogy azóta is rajta tartja a kezét a világon. A világot ugyanis belső törvények szabályozzák, mindennek kézzelfogható anyagi oka van. És ezen már egy mindenható Isten sem tud változtatni. Nem kapcsolhatja ki a gravitáció törvényét csak azért, hogy valakit az égbe emeljen, sem nyithatja meg a Vörös-tengert Mózes népének menekülését segítve, és a 90 éves Sárának sem adhat gyermeket, mivel annak nőisége már évtizedekkel azelőtt megszűnt. Mesének szép, de a valóságban lehetetlen. Jézusról sem hihetjük, hogy a négy napja meghalt Lázárt fel tudta támasztani, mivel a holttest lebomlása rövid időn belül elkezdődik, és nincs az az isteni erő, amely a lebomlott sejteket vissza tudja állítani eredeti mivoltukba.

A csodákban tehát nem hihetünk, mert nem férnek bele az Akárki által teremtet világba. Ez persze nem jelenti azt, hogy annyira okosak lennénk, hogy már minden fontos természeti törvényt

ismerünk. Ami nekem leginkább szembetűnő, az a térbeli és időbeli véges-végtelen kérdése. Sem azt nem tudjuk elképzelni, hogy a világnak valahol vége van (mert azon kívül is kell lennie valaminek), sem azt, hogy végtelen (mert hova is nyúlhatna ki végtelenül), és ugyanez érvényes az időre: minden előtt volt valami és minden után lesz valami. A gyakorlati tér görbülhet, de ez a két dimenzió koordinátaként is működik, mégpedig egyenes irányban. A Möbius-szalag (a végeinél megcsavarva összeragasztott papírcsík, amelyiknek látszólag csak egy oldala van) pusztán játék a fogalmakkal, ez nem lehet a világ térbeli modellje. Lehet elméleteket gyártani, de bebizonyítani nem lehetséges ezeket a dimenzióbeli rejtélyeket, legalábbis emberi ésszel nem.

De minek is kínlódnánk a dimenziókkal, amikor van egy sokkal nagyobb probléma is. A fizikai világ (másról pedig nem tudunk) roppant méretű, folyamatosan mozgásban van, szupernóva-robbanások, s mindent beszippantó fekete lyukak működnek benne, amelyhez képest nemcsak a mi emberi létünk, de a földi élővilág is jelentéktelen epizód. Előbb-utóbb elpusztulnak a bolygók, felrobbannak a csillagok, a világ tele van abszurditással. Minden működik, fortyog, de úgy tűnik, hogy ész nélkül. És cél nélkül. (Ha valaki hisz egy mindenható Istenben, nem tudná megmagyarázni mindezt a fejetlenséget.) „Miért nő a fű, ha majd leszárad? Miért szárad le, hogyha újra nő?” – kérdezte Babits az Esti kérdésben. Azt felelhetjük: mert a világnak nincs értelme. A világ abszurd. Nem az ember logikája szerint működik.

Védhetjük a természetet (és rövid távon nyilvánvalóan ez az érdekünk), de hosszú távon ennek

sincs semmi jelentősége. Az elsősorban nekünk jobb, ha nem pusztítjuk el magunk körül a világot, de a világnak édes mindegy. Ha a földi élet újra elpusztul (ugyanis a régészeti leletek szerint ez már korábban is bekövetkezett), majd lesz másik. Vagy nem. Igaza lehet a Trump-féle ostoba politikusoknak, hogy a felmelegedést és a környezeti katasztrófát az emberi tevékenységen kívül más is okozhatja (hiszen voltak már korábban is jégkorszakok, akkor is, amikor embernek még nyoma sem volt), de nem ez a lényeg. Ameddig lehetséges, addig élni kellene. Nekünk is, az állatvilágnak és a növényeknek is. És miért fulladjunk bele a saját hülyeségeink mocskába? A melegedési és hűlési periódusok rajtunk kívül állnak, de azért még nem kellene teleszórni az óceánokat szeméttel, hogy még a halakat, bálnákat, delfineket is elpusztítsuk.

Mivel ezek a folyamatok jóval meghaladják az emberi cselekvés kompetenciáját, én a kihaló állatfajokkal sem törődnék túl sokat. Megőrizhetjük a génállományukat, hogy majd egy későbbi, jobb korban megpróbáljuk újra életre kelteni őket. De kinek? Mi előbb fogunk eltűnni a Föld felszínéről, mint a legtöbb élőlény.

A pusztulás törvényszerűnek tűnik, de azért siettetni nem kellene. Még lassíthatjuk a környezetszennyezést, sőt, akár meg is állíthatjuk. Ehhez óriási beruházások és költségvetési átcsoportosítások kellenének, valamint az érdek központú kapitalizmus felváltása valamilyen közösségi, szertet és boldogság alapú világrendszerrel. De a pénzt a fegyvergyárosok kapják, és azon dolgoznak, hogy tovább nőjön a profitjuk. Miért nem lehetne érdekeltté tenni őket a környezetünk és a Föld megvédésében? Arra semmi szükség sincs, hogy az

amerikai, az orosz és a kínai vezetők felülkerekedjenek egymás katonai potenciálján, hiszen ezek úgysem támadhatják meg egymást. Nem lenne értelmetlen. Nem lerombolni kell a másikat, hanem okosan kereskedni vele, együttműködni. És ha ez a három szuperhatalom összefogna, minden helyi háborút is el tudna fojtani. Örök béke lehetne a földön.

Az úgynevezett „védelmi kiadásokat” a környezet és az emberi faj megvédésére is át lehetne csoportosítani. Bombák helyett nap-, szél- és tengeri ár-ápály erőműveket gyártsanak! És adják el ugyanolyan magas áron, mint a tankokat és repülőgép-hordozó anyahajókat! A rakétafejlesztés maradhat, de a cél ne a lopakodó és cirkáló rakéták kifejlesztése legyen, hanem a Földet fenyegető aszteroidák elleni védekezés. Végso soron ez is reménytelen, de legalább időt nyernénk. A technikai megoldást már kipróbálták, de sok múlik a rakéta gyorsaságán és a robbanótöltetek erején. És ennek a problémának a megoldásában nyugodtan együttműködhetne a három szuperhatalom, bevonva minden egyéb országot, amint az a Nemzetközi Űrállomás esetében is történt.

Mondom, erre a racionális megoldásra kevés a remény. Jelenleg a káros tendenciák folytatódnak, pusztul a földi élet. De nem egyik napról a másikra. Feltéve, hogy nem bonyolódunk egy mindent elpusztító nukleáris háborúba. Az ugyanis napok alatt véget vethet a földi életnek. Ehhez elég egy olyan stupid vezető dührohama, mint Trump, Boris Johnson vagy Kim Dzsong Un. Szegény Gaia, a Földet megszemélyesítő istennő, kezdhet mindent előlről. Ha ugyan el nem vesztette a kedvét.

És mi mit csináljunk addig? Tegyük meg mindent, hogy az ostoba politikusainknak megmagyarázzuk a helyzetet, de fordítsunk egy kis időt arra is, hogy élvezzük azt, ami még van. A napsütést, az esőt, a levegőt, a virágokat, fákat és madarakat. És örüljünk egymásnak. Hiszen mindannyian ugyanazon a repülőgépen utazunk. A repülőgépünk kezd zuhanni, de még van annyi időnk, hogy kinyújtsuk a kezünket egymás felé. (Töprengő blog, 2019. november 28.)

Vallás

Másfajta korszakváltás kellene

György Péternek a Népszabadság 2015. december 19-iki számában megjelent Korszakváltás című cikke a zsidók és a magyar állam által képletesen megkötött „társadalmi szerződés” orbánista revíziójáról olyan problémát feszeget, amelyet érdemes tovább is gondolni.

A zsidók Magyarországon 1945 után (a félszívű monarchiabeli emancipációs kísérlet és a vészkor-szak után) váltak egyenjogúvá, egy diktatórikus, de nem nacionalista rendszerben. (Hozzá kell tenni, hogy akkor kizárólag nem zsidóként fogadták el őket, amennyiben beolvadtak a szocializmust építő magyar népbe. Az állam a többivel együtt az izraelita hitoktatást is korlátozta, a cionizmust pedig még emlegetni sem volt tanácsos. Úgy lehet jellemezni ezt a korlátozott emancipációt, hogy „mi nem firtatjuk, de ti se emlegessétek”.) Az 1944 előtti Magyarország történelmi skanzenként való visszaállítása többek között ezt a hallgatólagos kiegyezést is kikezdi. Ennek vált legutóbbi csata-terévé a székesfehérvári Hóman-szobor ügye.

Én a magyar-zsidó együttélést sokkal egyszerűbb, könnyen megoldható, civilizációs kérdésnek látom. Sohasem értettem, miért lehet problematikus a különböző országokban letelepedett zsidók jogállása. Számomra nyilvánvaló, hogy nemzetiséget alkotnak (akkor is, amikor nincs saját államuk,

és akkor is, amikor van), hiszen megvan az identitásuk, megvannak a diaszpórában használt nyelveik (a jiddis, illetve a ladino, Izraelben pedig sikeresen modernizálták a bibliai hébert). Megvannak a saját hagyományaik (ezeknek köszönhetik a „befogadó” országokban elért rendkívüli sikereiket, elsősorban az értelmiségi pályákon).

Bár a nyelvi és vallási alapokat aligha lenne érdemes nem zsidóknak elsajátítani, ezeket a kulturális technikákat (a korai írástanulást, a rendszeres szellemi tréningezést, az iskolai előmenetel családi támogatását, a lehetőségek okos kihasználását) nem ártana utánozniuk, ez csak a javukra válna. És ez teljes mértékben lehetséges, a többségi, a visszahúzó döbrögies, magyarugaros mentalitás ellenére. A kínaiak és koreaiak ugyan más háttérrel, de ugyanezt a törekvő és sikeres modellt valósítják meg. A sikeresség tanulható és eltanulható.

Amikor a demokratizálódó Magyarországon felvetődött, hogy az egyes nemzetiségeknek legyen érdekvédelmi képviselőjük, a zsidó szervezetek ezt ellenezték (nyilván a megkülönböztetéstől való félelem miatt). Szerintem pedig ez lehetne a megoldás. Minden magyarországi nemzetiség érdekeit képviselhetné egy-egy érdekvédelmi szervezet vagy ombudsman, a zsidókét is. Ezzel nem lenne semmi probléma. Ettől még nem kellene a zsidókat kötelezően összeírni, mindenki szabadon választhatna, hogy akar-e ebben a csoportos érdekvédelemben részesülni, vagy sem. (Az egyéni érdekvédelmet természetesen a törvények ettől függetlenül is biztosítani kötelesek, a cigányok, a kínai, az arab vagy afrikai bevándorlók számára is, ez nem lehet kérdés. De a csoportot egyként érintő problémák

tisztázására a magam részéről észszerűbbnek érzem a csoportos, jelen esetben nemzetiségi érdekvédelmet.)

Miért nem tartom fontosnak, hogy a magyarországi zsidók magyar hazafinak tekintsék magukat és a Himnusz-t énekeljék? Mert a hazafiság érzelmi és nem jogi kérdés. Mindenki részt vehet az ország fizikai és kulturális gyarapodásában, de ez senki-nek sem kötelessége. A zsidókat is az állampolgárság köti Magyarországhoz, mint a kínaiakat, az arabokat, a cigányokat. És mint ahogy a Magyarországon született cigány Spanyolországban is cigány marad (legfeljebb a magyarnótás hegedülésről át kell tanulnia a gitárra), és az itt született kínai is megőrzi a kínai identitását (Németországban ugyanúgy nyithat üzletet), a zsidók is szabadon választhatnak hazát. Amennyiben már „elmagyarosodtak” (kulturálisan és érzelmileg), nyilván itt érzik otthon magukat (és nagyon sok magyarországi zsidó nélkül nem lett volna olyan a magyar irodalom, művészet és tudomány, a magyar gazdaságtörténet, mint amilyen lett), de ez semmiképp sem válhat béklyóvá. A zsidóság óriási mértékben gazdagította a magyarságot, tehát semmi értelme sem lenne ezt tagadni, „végeképp és félreérthetetlenül eltűnni a saját múltunkból, kitörölni minden nyomot” – ahogy György Péter interpretálja Chabad gondolatait.

Minden értékre büszkének lehet lenni, ez biztosítja a múlt, a jelen és a jövő szerves egységét. A zsidók magától értetődően tekinthetik magukat magyarnak, de álláspontom szerint nem *muszáj* magyarnak lenniük. Nyugodtan lehetnek zsidók, akik Magyarországon élnek, bár másutt is élhetnének. Mint ahogy egy tehetséges magyar is választ-

hat, függetlenül attól, hogy magyar vagy magyar zsidó, elköltözhét Angliába, hogy feltalálja a golyóstollat (Bíró), részt vehet a hollywoodi filmipar megalapításában (Cukor Adolf), ijesztgetheti vámpírként a nézőket (Lugosi), lehet a hidrogénbomba atyja (Teller), vagy akár államelnök is (a második generációs Sarkozy). Mindenki képességei szerint, mindenki a szándékai szerint. A közben kialakuló többszörös identitás (a zsidó, a magyar, az amerikai stb.) nem zavarja össze az egyén önazonosságát, hanem ellenkezőleg, gazdagítja.

Az izraelita vallás kétségtelenül kitüntetett szerepet játszik a zsidó identításban, de ez sem lehet a fő meghatározó. Egyrészt a fajgyűlölők a kikeresztelkedett zsidókra is zsidóként tekintenek, másrészt miért ne lehetnének vallás nélküliek? (Nagy részük az is.)

Én nem vagyok zsidó, de a keresztény vallásból is „kikeresztelkedtem”, ezért érzem magam annyira szabadnak (és közben etikailag a „keresztény” Európából sem szakadtam ki). A kérdés tehát nem az, hogy a magyarok mit kezdjenek, hogyan bánjanak a zsidó származásúakkal, hanem hogy át tudnak-e végre állni a nemzeti helyett az állampolgári szemléletre. Ez lenne az igazi korszakváltás.

Minden hazánkban élő embernek meg kell adni a jogot és lehetőséget, hogy ha betartja a törvényeket, itt éljen, boldoguljon, és semmiféle hátrányt ne szenvedjen. (És most ne beszéljünk arról, hogy az „igazi”, „vér szerinti”, „fajmagyarok”, a Vereckei-hágón bejöttek utódai már talán egy sportcsarnokot sem töltenének meg, a magyarság faji azonossága legfeljebb genetikai vizsgálatok tárgya lehet.)

A György Péter által említett korszakváltás egyetlen célja egy elvakult kormány életidegen (és

az állampolgárai túlnyomó részére halálosan veszélyes) politikájának kieroittetése, a gondolkozni nem nagyon akarózdó, intellektuálisan tunya véletlenmagyarok fölötti uralom erősítése lehet. De hát nemcsak állampolgári jogok vannak, hanem egyetemes emberi jogok is, amelyek alapján érdemes (és időszerű) felemelni a szavunkat. (Népszabadság Online, 2015. december 23.)

A zsidókérdés megoldhatóságáról

Sok jó barátom van, akik zsidóként azonosítják magukat, így már régen szembesültem az úgynevezett zsidókérdéssel. Hogy lehet valaki antiszemita? És miért kellene filoszemitának lennie annak, aki ezt elítéli? Én sem nem utálok a zsidókat (nem is lenne rá okom), sem nem szeretem őket (kivéve közülük néhányat), egyszerűen tudomásul veszem a zsidóságukat. A „zsidókérdés” tehát számomra úgy vetődik fel, hogy miért lehet egyáltalán kérdés a zsidókhöz való viszony. Nemrég elolvastam Heller Ágnes évekkal ezelőtt megjelent esszéjét (A „zsidókérdés” megoldhatatlansága...), és különösen az ajánló szövegnek az a része keltette fel az érdeklődésemet, miszerint az antiszemitizmus legújabb válfaja az Izrael-ellenesség. Én ugyanis sok ponton bírálom Izrael Állam politikáját. Kíváncsi voltam, hogy vajon én is antiszemitának minősülök-e emiatt.

Heller Ágnes végigveszi az antiszemitizmus megnyilvánulási formáit az ókortól a holokauszt utáni korszakig, és megállapítja, hogy zsidógyűlölet mindig volt és mindig lesz, a probléma megoldási

kísérletei (az asszimiláció, az integráció, a cionizmus) nem váltak be, mert ez az ősrégi indulat mindig új formát ölt. Nem kételkedem ennek az elemzésnek az alaposágában, de én egy kicsit másképpen látom a dolgot.

A zsidók másságának sok összetevője van. Mindegyiket kezelni lehet valamilyen módon. Az izraelita vallás által okozott ellenérzéseket az ateizmus oldaná meg. Nincs Isten, következésképp a kiválasztott nép legendáját is a zsidók találták ki. (Persze ehhez hozzátartozik, hogy Isten a keresztyének számára is megszűnne, maradna Jézus, a prédikátor, egy új erkölcsiség hirdetője.) Egy kevésbé radikális megoldás, hogy mindenki higgyen abban az istenben, akiben akar, ez magányügy vagy ha tetszik, egy csoport belügye. A végén ügyis mindnyáján meghalunk. (És aki nem hisz a reinkarnációban, az nem is születik újra.)

A zsidó szokások összeegyeztethetők a többi nép szokásaival. Senkinek semmi köze, hogy ki milyen húst fogyaszt, és mikor koplal, vagy hogy ugyanabban az edényben tartja-e a tejes ételeket, mint a húsos ételeket. A szombat tartása vallási követelmény, a vallással együtt ez is megszűnik. A zsidók is dolgozhatnak szombaton, vasárnap pedig pihenhetnek, vagy fordítva: mindenki szombaton pihen vasárnap helyett. Én ebben nem látok olyan ellentmondást, ami miatt bárkit is utálnunk kellene.

A zsidóknak nem latin írásuk van, mint ahogy nagyon sok más népnek, és jobbról balra írnak, mint az arabok. Na és? Ma már olyan számítógépes programok vannak, amelyek egy szempillantás alatt megoldják a betű szerinti átírást bármilyen írásrendszerről bármilyen írásrendszerre. A zsidók

átmenetileg, a szétszóratás után használt nyelvei (a jiddis és a ladino) tökéletesen irodalomképesek voltak, a jiddisül író Isaac Bashevis Singer még az irodalmi Nobel-díjat is kiérdemelte. Az Izrael Állam létrejötte után megreformált héber nyelven pedig a legbonyolultabb műszaki információk is közölhetők, tehát ez is „partiképossé” vált a nyelvek sokszínű családjában.

Van-e sajátosan zsidó kultúra? Van. Ez a kedvezőtlen környezettel való megküzdés és a sikeressé válás kultúrája. (Istennek a zsidókkal kötött szövetsége, a kiválasztottság ennek a kultúrának egyszerre oka és terméke. Minden nép eredetmondája közül ez volt a leggyümölcsözőbb.) A zsidók rendkívüli sikerességének (és most nem minden zsidóról beszélek, hiszen a zsidók között éppúgy vannak élheterlenek, terméketlen álmodozók és kudarcos üzletemberek, mint a többi nép között) az a hit az alapja, hogy minden külső segítség nélkül, illetve az ellenségeskedés ellenére csak magukra számíthatnak, és mindent meg kell tenniük a soruk jobbra fordulása érdekében. Ez a titka annak, hogy sok értelmiségi pályán találunk sikeres zsidókat. Ha a többi nép is nagyon sikeres akarna lenni, a zsidók sikeressége nem lenne annyira egyedi. És nem is az. A kínaiak legendás szívóssága, találékonysága ugyanolyan hatékony lehetett, és idővel – már csak a népesedési adatok különbsége okán is – minden fontos pozícióba a kínaiak fognak kerülni. És a koreaiak. És mindenki más, akinek van elég kitartása és szorgalma.

A zsidókkal szembeni ellenszenvnek sok oka van, illetve volt. A zsidók ragaszkodtak a saját istenükhöz. Ez nem lett volna nagy baj, ha a helyi isteneknek is áldoztak volna. Jahve lehetett volna egy

plusz isten, a saját pártfogójuk. A zsidók makacssága (a Mózes által közvetített parancsolat, hogy ugyanis ne legyenek más isteneitek) ezt megakadályozta. Persze a keresztények is beleestek ugyan ebbe a hibába, amikor ugyanígy ragaszkodtak a Jézus által közvetített istenükhöz. Nem lett volna keresztényüldözés, ha a római keresztények egyszerűen tanítójuknak tekintették volna Jézust, aki iránymutatást ad ahhoz, hogy hogy kell bánni embertársainkkal, vagy éppen az ellenségeinkkel. És nem hiszem, hogy a mártírjaik nélkül kevésbé terjedt volna el a kereszténység. (Figyelemre méltó, hogy valamivel később az iszlám is hasonló, univerzális igénnyel állt elő.)

Heller Ágnes megemlíti az újra és újra felbukkanó vérvádat, ami szerint eredetileg a görög kultúra kivételése volt az idegen zsidókra. A világhuralmat megszerezni akaró Cion bölcseinek tulajdonított hamisítvány ma is igen népszerű. Ez ellen felvilágosítással lehet harcolni. Az antiszemitizmus elleni harc egy bizonyos vonatkozásban a butaság elleni harc.

És most nézzük Izraelt. Az ősi földre való visszatérés volt a cionisták megoldása arra, hogy a zsidók ugyanolyan néppé váljanak, mint a többi. Lehetett volna más úti céljuk is: Szibéria (a birobotzsaáni zsidó autonóm köztársaság már a harmincas évek óta létezett, sajnos, a kommunista rendszeren belül, Sztálin diktatúrájában), vagy az Egyesült Államok. (Az Amish közösséghez hasonlóan létesülhettek volna zsidó öngazgatású közösségek is Amerikában.)

Igaz, hogy Amerikában is létezik antiszemitizmus, de az teljes mértékben európai import. A bevándorlók hurcolták be és nem nyer megerősítést

az új viszonyok között. Hiszen Amerika még mindig a lehetőségek országa, ahol elvben mindenki megvalósíthatja az álmait. Ha megvalósíthatóak. Amerikában nem üldözik a zsidókat, és a század elején elegendő hely is lett volna a letelepedéshez. (És sok szovjet zsidó számára Izrael egy kitérő volt, eleve Amerikába szerettek volna kivándorolni.)

Palesztinával az volt a baj, hogy ott már – a csekély létszámú zsidó őshonosok mellett – arabok laktak, a középkori hódítások eredményeképpen, az arab világbirodalom maradványaként. Ráadásul a terület angol fennhatóság alatt állt. Heller Ágnes figyelmeztet, hogy Izraelt nem szabad úgy kezel-nünk, mintha tényleg kiválasztottak lennének, és ennek megfelelően minden problémát okosabban kellene megoldaniuk, mint a többi nép. Ez igaz. Nem is felelősségre vonásról van szó. De amikor az ember egy ilyen problémával találja szemben magát, óhatatlanul eszébe jutnak jobbnak tűnő megoldások. Például: mi lett volna, ha a zsidók az arabokkal szövetkezve, a kettejük jövőbeli együttműködése jegyében harcoltak volna a britek ellen? Mi lett volna, ha a hagyományos és kevésbé hatékony arab gazdaságoknak felajánlják az európai színvonalú technikák megosztását? Mi lett volna, ha a szükséges területeket – a világ zsidóságától kapott pénzen – megveszik, vagy legalább bérbe veszik, elismerve, hogy a föld tulajdonjoga továbbra is a palesztinai arabokat illeti meg? Mi lett volna, ha a szuezi háború és az 1967-es hatnapos háború helyett az ENSZ-hez fordulnak a vitás kérdések tisztázása céljából?

Problematisztikus még az ENSZ-határozat alapján is kikanyarítani az arab földek egy részét a nemzet-állam létrehozása vagy megerősítése céljából. Heller

Ágnes szerint az újkori antiszemitizmus egyik formája Izrael elítélése a palesztin földek jogtalan birtoklása vagy legújabban a falépítés miatt. Bizonnyos, hogy az antiszemiták számára Izrael megfelelő új célpont (sokat mond például a Jobbik elkötelezettsége a palesztin nép harca mellett), de Izrael maga is nem kevés okot ad a kritikára. Engem elsősorban az idegesít, amikor Izrael a világ zsidóságához fordul támogatásért. Ezzel a felszólítással teszi ügynökké azokat a zsidó identitású embereket, akik az egyes országok parlamentjeiben vagy egyéb állami intézményeiben dolgoznak. Mert ők vajon hogy segíthetnék Izraelt másképp, mint hogy igyekeznek a saját államuk politikáját Izrael-baráttá tenni? Nem mondom, hogy valójában ezt meg is teszik, hiszen a kettős kötődéssel mindkét irányban kötelezettségek is járnak, de maga a felhívás erre biztatná őket. A zsidók helyett Izraelnek a világhoz, az ENSZ-hez kellene fordulnia. Mindenkinek kötelessége segíteni az agresszió áldozatait, legyenek azok zsidók vagy arabok.

Izraelt azért támadják a környező országok demagóg vezetői, hogy az alapján véve európai problémát áthozták a Közel-Keletre (ezt mondta a korábbi iráni elnök is), és hogy a zsidókérdést Európának kell megoldania. Európában pedig azzal lehet népszerű egy szélsőjobb párt, ha a zsidók kivándorlását sürgeti. A zsidókérdést valóban azokban az országokban kellene megoldani, ahonnan el akarják űzni a zsidókat. Ennek a kulcsa, hogy a nemzetállamoknak multinacionális ország-államokká kell válniuk. Minél előbb, annál jobb. Az ilyen államokban evidens, hogy mindenki egyenlő jogokkal rendelkezik, akár bennszülött, akár bevándorló,

akármilyen a nemzetisége, a vallása, a bőrszíne vagy az anyanyelve.

Ami Izraelnek a környező arab országokhoz való viszonyát illeti, a problémának van egy humánus és van egy brutális megoldása. A humánus megoldás az, hogy Izrael is átalakul egy ilyen ország-állammá, megszűnik nemzetállam lenni, és minden nemzetiség megkapja az őt megillető jogi védelmet. A környező országok elismerik Izrael Állam létét és jogát az önálló létezéshez. A palesztin menekült-táborokat véglegesen felszámolják, a palesztinok beolvadnak a környező országok lakosságába, és ehhez Izrael, illetve az ENSZ ad pénzalapot.

A brutális megoldásnál figyelembe kell venni, hogy az Izraelt fenyegető iráni atomprogram katonai összeecsapásokhoz, végső soron egy senki által nem akart nukleáris holokauszthoz vezethet, és ennek során megszűnhet az emberi élet a Földön. Ha ekkora a kockázat, akkor a megelőzésénél vállalt veszteség is lehet nagy. Ez pedig szerintem az, hogy mind az arabok, mint a zsidók költözzenek el a vitatott területekről, keressenek más helyet maguknak, azt a területet pedig nyilvánítsák a világörökség részének, múzeumokkal, skanzennel, mindenki által látogatható vallási emlékparkokkal. Nem akarok meghalni azért, mert a Föld területének egy picit, a világürből alig látható részén nem tudnak meglenni egymással az egyébként faji és kulturális rokonságban lévő népek.

Nekem ilyen megoldások jutnak eszembe. Most még egyszer felteszem a kérdést: antiszemita vagyok, vagy filoszemita? Szerintem csak normális. (Szerintem pedig blog, 2015. december 29.)

Keresztény kötelesség

Amikor a gonosz megerősödik, a keresztények nem ülhetnek otthon ölbe tett kézzel, hanem ki kell menniük az emberek közé, hirdetve Jézus igéjét, a szeretet parancsát.

Hazánkban most éppen ilyen helyzet van. Sokan hirdetnek gyűlöletet, miközben Istenre és a keresztény Európa megvédésére hivatkoznak. Ez magával ragadja sok honfitársunkat is, akiket a hitetlenek inváziójának rémképével tévesztenek meg. „Ha megdobnak kövel, dobd vissza kenyérrel” – mondta Jézus. A mi új pogányaink a kenyeret kérőket dobják meg kövel. Minden bizonnyal a pokolban végzik. De nem mindegy, hogy hány embert visznek magukkal.

Ahogyan Jézus a mózesi törvényt kiegészítve a felebaráti szeretetet hirdette, úgy a mostani, ördögöktől megszállt álkeresztényeknek is meg kell magyaráznunk, hogy Jézus követése elsősorban nem az imádkozást és a templomok látogatását jelenti, hanem a szegények megsegítését, a jóság gyakorlását.

Nem kell félni az iszlám térhódításától Európában. A muszlimokat is meg lehet téríteni. Meg lehet velük értetni, hogy ugyanazt az Istent tiszteljük, és a szeretet őket is megváltja. Lehet, hogy most sokan haraggal és félelemmel tekintenek rájuk, de bátran kereszténnyé válhatnak, ha nem is a szokásaikban (mert a környezet erős béklyóval köti őket az örökölt vallásukhoz), de legalább a szívükben. Abban a szívben pedig elfér egymás mellett Mohamed és Jézus.

Amikor a menekültekről van szó, keresztény, zsidó és ateista egymás mellett dolgozik, hogy a

muszlim rászorulókon segítsenek. Aki éhezik, nem számít neki, hogy milyen kézből jön a segítség. Ezt a befogadó magatartást teszi tönkre a gyűlöletkampány. Nem hagyhatjuk, hogy a keresztény módon cselekvők munkáját lerombolja az új pogányok viselkedése.

Újra itt van a térítés ideje. Nemcsak a pogányokat kell megtéríteni Jézushoz, hanem az újpogányokat, a pogánnyá vált álkeresztényeket is, akik farizeus módon viselkednek. Nem a forma a lényeg, hanem a tartalom. Mert még az sem fontos, hogy valaki regisztrált keresztény legyen. A cselekedetek számítanak. Keresztény módon éljünk, szeressük felebarátainkat, aktívan szeressük őket!

Szembe kell szállnunk a rosszal, fel kell mutatnunk a szívünkben lévő keresztet és rá kell vezetnünk őket a jóra. Ez a legszorosabban vett keresztény kötelességünk. (Elküldve a Reposztnak, 2016. szeptember 19.)

Jézus és az ateisták

A nagy méreteket öltő népességvándorlás, a terrorcselekmények mindennapossá válása, a nyugati társadalmak növekvő atomizálódása, a nem hívők arányának növekedése, valamint az iszlám térhódítása újra felveti a Jézus tanításaival kapcsolatos értelmezési problémákat. Van-e még értelme kereszténynek lenni?

Szerintem a kereszténységnek nem Isten léte, Jézus isteni természete, a szeplőtelen fogantatás, valamint a valóságos feltámadás a leginkább időtálló eleme, hanem a szeretetről való tanítás. Ezt az

ateisták is elfogadhatják. És elfogadhatják a muszlimok is, akik szintén hisznek Jézusban mint prófétában, akit Allah küldött a földre, és csak abban nem hisznek, hogy Isten fia, része, egyik formája lenne. (A Koránban sok ája ostromozza a Jézust Allah mellé emelő „társítókat”.) A muszlimokat meg lehet győzni arról, hogy Jézus tanítása a szeretetről rájuk is érvényes, nekik is szól. A szívükben elfér Jézus, a szeretet prófétája, aki Allah akaratát tolmácsolta, és nyugodtan gondolhatják a keresztények szentháromság-tanáról, hogy az csak egy naiv tévedés.

Jézus létezett, és a tanításai ma is érvényesek. Szeretni kell az embertársainkat. A szeretet sok sebet begyógyít, a szeretetben éljük ki igazán emberi mivoltunkat. És ahogy Jézus azt mondta, hogy nem annak kell adni, akitől, tudjuk, hogy úgyis visszakapjuk, hiszen az csak kölcsönszerződés, gazdasági ügylet lenne, azért sem érdemes adni, hogy majd a mennyekben megkapjuk érte a jutalmunkat. Azért kell adni, mert adni jó. Azért kell szeretni, mert szeretni jó. A szeretet jutalma önmagában, a cselekvésben van.

Ne vitatkozzunk arról, hogy Jézus Isten fia volt-e, és azon sem, hogy a keresztre feszítés utáni feltámadása valóságos esemény volt-e. A tanítása a fontos. Az is lehet, hogy a megváltás maga a szeretet adománya, és folyamatosan történik. Ha szeretünk, nem kárhozunk el. Ahogy a pokol sem csak a halálunk után vár ránk, hanem már itt, a földön. Mert a pokol is mi vagyunk. Ha rosszul gazdálkodunk ezzel az adománnyal.

Hiszek a szeretetben. A gonoszban viszont nem hiszek. A gonosznak gonosz lenne a jutalma, ezt pedig mindenki igyekszik elkerülni. Aki nem tud

aktívan szeretni, az még nem gonosz, csak nem jó. Mert még nem tudja, hogy a szeretet révén mekkora pozitív energiának van a birtokában. A jó tetteinkkel növeljük mások örömét, az pedig visszahat ránk.

Jézus egy gutaütöttnek azt mondta, hogy „megbocsáttattak a te bűneid”. És ettől az meggyógyult. Hogy ez az eset így történt-e meg, azon lehet vitatkozni, de az biztos, hogy ha nem úgy tekintünk magunkra mint javíthatatlan bűnösökre, hanem a megtisztulásra törekszünk, sok testi bajt is elkerülhetünk, és megkönnyíthetjük a gyógyulást.

Sok olyan helyzet van, amiben dönthetünk a jó és a rossz között. Tolakodunk, vagy előre engedünk valakit a járműre való felszállásnál? A szemetet a szemégyűjtőbe dobjuk, vagy melléje? A buszon felejtett tárgyakat leadjuk a buszvezetőnek, vagy eltesszük magunknak? Ha valaki haragosan beszél, vitába bocsátkozunk vele, vagy megpróbáljuk megbékíteni? Segítünk-e egy vak embernek, vagy rohannunk tovább? Egyetlen jó tettel nem váltjuk meg a világot, és magunkat sem, de attól az egy pici cselekedettől is javul a jó és rossz mérlege.

A legkisebb dolog, amit tehetünk, hogy segítséget kérünk másoktól. Ezzel lehetőséget adunk nekik, hogy jók lehessenek. Ha fáradt vagy és nincs ülőhely, kérj bátran! Nem biztos, hogy adnak is, de aki átadja az ülőhelyét, az egy kicsivel jobban fogja érezni magát a saját jó cselekedetétől. És mosolyogva kell megköszönni. Semmibe sem kerül, de a jó kérése és megadása máris összeköt két embert.

Vannak olyan hatalmasságok, akik pont az ellenkezőjét teszik annak, amit a kereszténység tanít. Másokat letiporva tovább gyűjtik a vagyонуkat, gyűlölködést hirdetnek, tagadják a szolidaritás parancsát, megtagadják a szenvedőktől a kenyeret

és a jó szót. De Jézus szellemében őket is szeretnünk kell, csöndes szóval, magyarázattal, és a megtámadottak mellé állva. Előfordulhat, hogy ártanak nekünk, de minél nyilvánvalóbb a tetteik nem keresztény volta, annál nagyobb lesz a szomorúságuk később. Mert hosszú távon nem lehet senki rossz, a saját rossz tetteinket nagyon nehéz elviselni. Ne féljünk hát kiállni a jó mellett, a rossz ellen, mert mi is részei vagyunk az egyensúlynak.

Sok ateistát az tart vissza a keresztényi viselkedéstől, hogy úgy vélik, hinniük kell a mítoszban is. Nem muszáj hinniük. A kereszténységet nem hinni kell elsősorban, hanem élni.

Minden konfliktusban, minden érdekütközésnél feltehetjük a kérdést: hogyan lehetne ezt szeretettel, odafigyeléssel, egymás érdekeinek tiszteletben tartásával megoldani? Mindig figyelembe kell vennünk, hogy a döntéseink örömet vagy bánatot okoznak-e embertársainknak. Mert ha örömet, az nekünk is jó, akkor később majd ők is örömet okoznak nekünk és másoknak. Mert fájdalmas lenne a jót rosszal fizetni vissza. A velünk született lelkiismeretet csak átmenetileg szoríthatjuk vissza, hosszú távon visszaüt. Az öröm viszont örömet teremt. Itt, a földön, a közvetlen környezetünkben.

Ha adunk egy falatot egy éhezőnek, ha adunk egy takarót a hajléktalannak, ha védelmet adunk a menekülőnek, ha rámosolygunk arra, akinek szomorú az arca, ha megpróbáljuk kibékíteni az egymással veszekedőket, akkor mi is hozzájárulhatunk ahhoz, hogy a világ jobb legyen. Ehhez megvan a hatalmunk. És Jézustól kaptunk támogatást. (Egyház és Társadalom, 2017. január 3.)

Kereszténység és szocializmus

A politikai mozgalmakhoz csatlakozó egyházak a keresztény pártok bizalmi tőkét is lejáratták. (Jó példa a bajorországi CSU, amelyik a demokratikus testvérpártjánál is jobboldalibb.) A KDNP a Fidesz „klerikális szárnya” és a szélsőséges ötleteivel olykor elborzasztja a keresztény híveket is.

A kereszténységnek mindazonáltal lenne még egy esélye Magyarországon. Szocialista, azaz közösségi irányzatként. Nagy igény van a szolidaritásra, a leszakadó rétegek megsegítésére. Ha Jézus ma élne, valószínűleg szocialista lenne (de semmiképp nem klerikális).

Én magam nem látok megdönthetetlen bizonyítékot Isten létezésére, Jézus tanításai azonban annyira egyediek voltak, hogy valakinek, még hozzá egy embernek, egy forradalmi gondolkodónak állnia kellett mögötte. Ha a tanításairól lehántjuk a később ráarakódott, nagymértékben feudális jellegű kérget, akkor csupa olyan gondolatot találunk, amelyet ma is megszívlelhetünk. Ezek a gondolatok új lelket önthetnének a politikai gondolkodásunkba is.

Először is tisztázni kell, hogy a szeretet feltétlen, az ellenségeinket is szerethetjük. Vagy legalábbis nem szabad gyűlölnünk. Ha megütik az egyik orcánkat, nem muszáj a másikat is oda tartani, de visszaütni sem. A mennyek országa itt van a földön, és nem kell hozzá „lelki” szegénynek lenni, hogy belépjunk. A szegénység sem kötelező, viszont a materiális értékekhez, a földi javakhoz való ragaszkodás ezen a világon is megfoszt bennünket a lelki békénktől. Csak úgy valósulhat meg a béke,

ha nem kívánjuk el egymástól, amije van, hanem megosztjuk velük, ami nekünk van.

Úgy gondolom, hogy sok magyar ember érzi úgy, hogy az igazi keresztény értékek nélkül ő sem élhet boldogságban és nyugalomban. Ezért értelmét látom annak, hogy valaki felvázoljon egy ilyen perspektívát. Lehet, hogy a bal- és jobboldal terméketlen küzdelme helyett egy erkölcsileg is keresztény Magyarország kereteiben lehetne megvalósítani a boldog és harmonikus jövőt.

Mi legyen a zsidókkal? – kérdezhetné valaki. A zsidók is keresztény módon élnek, hiszen betartják a Tízparancsolatot, nem gyűlölik a felebarátaikat, segítik embertársaikat. A keresztények csak annyiból térnek el a zsidóktól, hogy jobban hangsúlyozzák a zsidók által is gyakorolt irgalmasságot, szeretetet. Ha úgy tetszik, a kereszténység ugyanannak a vallásnak az elágazása. A zsidók és a nem zsidók kitűnően együtt tudnak élni és dolgozni a közös vallási alap révén.

Jézusnak nem a zsidókkal, hanem az okoskodó, a régi normákat ész nélkül betartó, agresszív farizeusokkal volt baja. De a Jézus kora-beli farizeusoknál is rosszabbak voltak a pusztító keresztes hadjáratokat szervező pápák, a boszorkányokat égető „keresztény” hatóságok, a vallásháborúk során egymásnak eső különböző színezetű csoportok, vagy az afrikaiakat és az indiánokat irtó konkvisztádorok. Így hát a keresztény egyházaknak nincs mit azok szemére hányni, akiknek egyetlen bűne, hogy nem ismerték fel Jézusban a Messiást. (Az „isten-gyilkosság” régi vádja eleve abszurd volt, hiszen tudjuk, hogy egy szűk csoport hogyan tudja manipulálni az arctalan tömeget. Jézus megfeszítése legfeljebb a főpapok bűne lehet, nem a

zsidóké. Vagy talán a fentebb említett bűnökért, tíz milliók haláláért is a keresztények a felelősek?)

Milyen lehetne egy keresztény színezetű szocializmus, illetve egy szocialista színezetű kereszténység?

Az első dolog, amit hangsúlyoznunk kell: az önkéntesség. A történelem bebizonyította, hogy erőszakkal nem lehet senkit sem boldogítani.

Egy másik elv: nem a hatalom megragadására, az egész állam irányítására kell törekedni, hanem arra, hogy ez a régi-új erkölcsiség érvényesülhessen a különböző nagyságú közösségekben. Hogy ez a közösség (vagy inkább a közösségek láncolata) milyen méretű lehet, azt döntse el az élet! Azt sem zárom ki, hogy területi egységek (egy megye, egy város, egy kerület) helyett az egymásról tudó, egymást támogató csoportok működjenek együtt, akár virtuális hálózatban. Jézus azt mondta, hogy meg kell adni a császárnak, ami a császáré. Ez a mai körülményekre lefordítva annyit tesz, hogy nem kell nyíltan szembefordulni a világi hatalommal, viszont a magunkéval szabadon és helyes módon gazdálkodhatunk. Be kell fizetni az adókat (mint minden más állampolgárnak), de az állam nem szólhat bele, ha a maradékot (ami a miénk) keresztényies módon használjuk fel. Önkéntes alapon, de az eredendő igazságérzetünktől és a minden társunkra kiterjedő szeretettől indítva. Ennek a közösségnek egyik legfontosabb dolga a kollektív érdekvédelem. Akárki is gyakorolja az államhatalmat.

Erre a hozzáállásra példa lehetnek az amishok közösségei a XXI. századi Amerikában. Minden kötelezettségüket teljesítik, ismerik a modern életformát is, mégis kitartanak a keresztény és közös-

ségi elveik mellett. A technikai haladást ugyan elutasítják, de a házaikat és a gabonátáraikat közösen építik, az egész falu együtt.

Egy ilyen keresztény szocialista szerveződés támaszkodhatna a Kádár-rendszer iránti nosztalgiára (persze az akkori, elsősorban a félelem által diktált erőszak és pártkontroll nélkül). Nem sértené a szabad vállalkozást, hiszen mindenki abba fekteti a pénzét, amibe akarja, ha ez nem sérti a többiek érdekeit. Nem sértené a demokratikus elveket sem, hiszen minden önkéntes alapon történne. Nem sértené a nemzet érdekeit sem, hiszen aki itt él, velünk dolgozik, osztozik az örömeinkben és bánatainkban, az magától értetődően része a nemzetnek – azaz a keresztény és szocialista nemzeti kisebbségünknek. (Normális Magyarország blog, 2017. május 7.)

Környezet és egészség

Visszavonulni!

Ha rossz irányba haladunk, vissza kell fordulni. Ha vesztésre áll az ütközet, vissza kell vonulni. A környezeti károk nem visszafordíthatatlanok, hiszen a természetnek elég ereje van az újraéledéshez. De segítenünk kell neki.

A legelső feladat: radikálisan csökkenteni az emberiség létszámát. Nem azért, amiért annak idején Malthus gondolta (hogy ugyanis nem lesz elég élelem), hanem azért, mert az ökológiai „lábnyomunk” elviselhetetlenül nagy. Kevesebb lábnak lehet csak kisebb lábnyoma. Hogy lehet radikálisan csökkenteni a népességet? Bizonyos életkoron felül nem gyógyítjuk meg a betegeket, egy bizonyos ideig (mondjuk, tíz évig) egyetlen gyereket sem engedünk megszületni. Az éhezőket hagyjuk éhen halni. Ez nagyon antihumánusnak hangzik, de valójában a jövő nemzedékek létéről van szó.

A fenti radikális intézkedések talán még megmenthetik az emberiséget és az élővilágot. De mi van, ha ezeket a lépéseket nem lehet megvalósítani (például a világvallások elavult parancsolatai miatt)? Akkor legalább lokalizálni kell a károkozást. Azoknak a térségeknek a nemzetközi humanitárius és gazdasági segítségét meg kell állítani, amelyekben nem hajtják végre a népesedési stop rendelkezéseit. Ahol az iszlám, a katolicizmus, a hinduizmus a legfőbb akadály, ott propagandakampányokat kell folytatni azzal a jelmonddal, hogy az istenek nem

akarhatják, hogy a teremtményeik a saját létszámbeli növekedésük miatt pusztuljanak el.

A népesedési stoppon kívül más intézkedések is lennének a természetire gyakorolt nyomás csökkentésére. Mindenekelőtt az Internetre, a távmunkára kell gondolni. A döntésekre épülő munkafajtákban ez könnyen megvalósítható. Sok segítséget lehet telefonon, videótelefonon is nyújtani. Otthonról lehet oktatni és tanulni. Még a robotokat is lehet otthonról ellenőrizni és irányítani. Olyan munkafajták is vannak, amelyeknél észszerűbb a dolgozó lakását odatelepíteni, mint azt elvárni, hogy minden reggel odautazzon és minden este vissza. Ugyanígy le lehetne állítani a nemzetközi légi forgalmat. Még turistautakat is lehetne csinálni távirányítású elektromos járművekkel és a virtuális valóság eszközeivel.

Akik a változások miatt elveszítik a munkájukat, minimális jóléti ellátásban lehet részesíteni (lakhely, ruházat, élelem). Egyszerűbb ingyen etetni és ruházni a munkanélkülieket, mint megkövetelni, hogy dolgozzanak, és emiatt közlekedjenek, tovább használva az erőforrásokat.

A szuperhatalmaknak is össze kellene fogniuk, hiszen együtt mindent el tudnának érni a kisebb országokban. Egyelőre azonban ők okozzák a legnagyobb kárt. Óriási mennyiségű üzemanyagot használnak el a felderítő repülőgépek, a kiképzések, amellet a „védelmi” erőfeszítések esetében nem korlátozzák a károsanyag-kibocsátást, nem is beszélve a nukleáris kísérletekről. Az igazi védelem pedig az energiaforrások megtisztítása lenne, amire a fegyverkezés miatt már nem jut elég pénz.

Ha a fenti javaslatokat nem valósítjuk meg, akkor már csak egy visszavonulási út marad: kisebb

csoportokban ellenállni és elbűjni. Ameddig lehet, élvezzük azt, ami az életünkből jó maradt, és méltósággal viseljük el az elkerülhetetlen véget.

Utolsó aktusként (és gesztusként) dokumentálni kellene, hogy a mi bolygónkon mi vezetett idáig. Talán mások is ide vetődnek és tanulnak a hibáinkból. Ez az egyetlen reményünk: hogy a tévedések és katasztrófák nem voltak értelmetlenek. (Töprengő blog, 2019. december 7.)

A piacgazdaság vége?

Lányi András az Egyház és Társadalom 2020. április 3-iki számában borúlátóan írja le a mostani koronavírus-járvány lehetséges következményeit, és csak néha utal azokra a kihatásokra, amelyek esetleg az emberiség megújulását is eredményezhetik. Melyek ezek a pozitív kihatások?

Mindenekelőtt a termelésnek arra kell majd fókuszálni, hogy mi az, ami nélkülözhetetlen az egyének és a társadalmak fennmaradásához. A jövő gazdaságnak nem az állandó és esztelen növekedésre kell törekednie, hanem a stabilitásra. A társadalom és a gazdaság stabilitására. Ehhez legelőször is valóban arra van szükség, amit Lányi is emleget: a helyzetünk és perspektíváink megértésére, mégpedig egy erkölcsi és környezettudatos alapállásból. Vele ellentétben én kevesebb figyelmet szentelnék a potenciális műszaki fejlődésnek. Az bőven elég, amit eddig elértünk. A világűr meghódításából is csupán az aszteroidák elleni védekezés lehetősége érdemel figyelmet. A Holdra lépésünknek nem volt értelme (még a tekintetben sem, hogy

végre minden iskolát végzett ember elfogadná: a Föld nem lapos). Nincs értelme a Marsra és a távoli bolygókra, holdakra küldött expedícióknak sem. A tudásunkat ugyan valóban döntő módon gazdagították az űrmissziók (ezek közül is kiemelném a Hubble űrteleszkóp felvételeit), de mindez nem járt több gyakorlati haszonnal, mint a villámhárító feltalálása.

Lányi felveti, hogy a globális perspektívák helyett (amelyeket csakis a világot átszövő kereskedelmi kapcsolatok tartanak életben) a helyi gazdaságra figyeljünk, és amit lehet, állítsuk elő mi magunk. Nem olyan hatékonyan, de ellenőrizhetően. Így a válság miatt felszabaduló munkaerőnek is bőven akadna munkája. Ami tönkremenne, arra nyilván nem is lenne szükség. Mert amire valóban szükség van, az gyorsan magára talál.

Az emberiség történelmében a nagy változás a piac megjelenésével kezdődött. Attól kezdve a mezőgazdasági termelésből kikerülő mesteremberek a helyi vásárokon ajánlgatták a termékeiket, még hozzá igen erőteljesen. Ügyszólván rátukmálták a parasztokra. Kezdetben a ruhakészítés, szerszámkészítés, az orvoslás is normális ütemben fejlődött. Aztán a piaczgazdaság fejlődésnek indult, és lassan a pénz többet ért már, mint maga a termék. A kapitalizmus és a globalizáció csak újra és újra gyorsított a folyamaton. Ebből a mókuserékből azonban ki lehet szállni, és most el is jött az ideje ennek.

A helyi termelés természetesen nem versenyképes a robotok által előállított termékekhez mérve, de a helyi közösség igényeit kielégíti. Többre pedig nincs szükség. Mindennek kulcsa az élelem. Most is van annyi, amennyi kell, csak a piac kíméletlen

szabályai miatt nem adják oda az éhezőknek, ha nincs pénzük. Inkább kidobják. (Ahogy a klasszikus példában a brazil kávétermesztők szórták a tengerbe a kávéjukat, mert nem akarták olcsóbban adni.) Mostantól kezdve már nem szabad pazarolnunk.

A világ következő fejlődési szakaszának mindenképpen bizonyos kommunisztikus (vagy ha úgy tetszik: keresztény) vonásokkal kell rendelkeznie. Ezt úgy képzelem el, hogy mindenki ingyen dolgozik (ahogy tud), és ingyen megkap mindent (amire nélkülözhetetlenül szüksége van). A mostani világjárványra a kormányok eddig olyan válaszokat adtak, amelyek megmaradnak a régi logika ketrecében: az adós adós marad, csak haladékot kap. Később ugyanúgy meg kell fizetnie a lakbért, a lakásrészletet, be kell fizetnie a sárga csekkeket. Miközben már nincs munkája. Mert legelőször a kereslet csökken és nem lesz kinek termelni. Csak a piaci logika kikapcsolása révén maradhatunk talpon és őrizhetjük meg emberi lényegünket. A háborúk és természeti katasztrófák eddig is valamiféle központi elosztáshoz, jegyrendszerhez vezettek, elegendő tapasztalatunk van a megszervezéséhez. És ki tudja, meddig tart majd a társadalom és a gazdaság kigyógyulásának folyamata. Biztosan sokak elégedetlenkednek majd amiatt, hogy nem repülhetnek egy nap alatt a Kanári-szigetekre, vagy hogy nem vehetik meg álmaik sportkocsiját. Hozzá fogunk szokni. Ennek a modellnek van egy kétségtelen előnye: nem függ a globális folyamatoktól, helyileg is kipróbálható. Akár egy város vagy egy kerület szintjén is.

Lányi szerint ezentúl majd rettegünk, szájmazskot hordunk, elzárkózunk a többi ember elől,

és meg kell elégednünk a virtuális világ kulturális kínálatával. Ebben nem értek vele egyet. Az hord majd maszkot, aki megbetegedett vagy a környezetben sok a beteg (ahogy ezt például évtizedek óta láttuk Japánban), elzárkózás helyett jobban fogunk ügyelni arra, hogy kivel érintkezünk fizikailag, a világháló pedig sok mindenért kárpótol. Azon keresztül el tudjuk érni a barátainkat, otthonról dolgozhatunk és tanulhatunk, és még a politikai életben is részt vehetünk. Sportkocsi és vese alakú házi úszómedence nem kell, de otthoni számítógép és hálózat igen. Mindez ugyanúgy része lehet az ingyenes ellátásnak, mint az élelem és a gyógyszer.

Itt be kell szűrnom valamit, ami nem szerepel Lányi gondolatmenetében: minél előbb véget kell vetni az emberiség patkányszerű túlszaporodásának. (Csak kevesebb embernek lehet kisebb ökológiai lábnyoma.) Ez úgy képzelhető el a legkevésbé fájdalmas módon, ha jó pár évig egyáltalán nem születik gyerek. A farkasok is vannak annyira intelligensek, hogy ha éheznek, nem szaporodnak. Nekünk éhezés helyett elég lenne a józan belátás. Ha van annyi eszünk. Nem világos, hogy ez az új, kommunisztikus rend hogyan érhető el nagyobb felfordulás nélkül, miközben a bankárok, gyárosok, nagykereskedők, politikusok ellenérdekeltek (és minden bizonnyal a világjárvány elmúltával is a ki-eső hasznukat akarják majd megtermelni, a természet még kegyetlenebb kiszípolozásával). De egyszer el kell jönnie egy ilyen világnak. Nincs más út. Nincs más kiút. (Egyház és Társadalom, 2020. április 14.)

Ország és világ

A nemzeti kötődésről

Szép női arc. Zokog, egész testét rázza a sírás. Vajon mi érhetette? Elhagyta a szeretője? Rajtakapta a férje a szeretőjével? Csalódott a legjobb barátnője fogyókúra receptjében? Ugye, ilyesmikre gyanakszik az ember. De nem. A hölgy Dortmundban zokog, éspedig azért, mert hazája, Németország, nem jutott a 2006-os labdarúgó VB döntőjébe, kénytelen a harmadik helyért megküzdeni.

Azért kezdem ezzel a szokatlan képpel, mert egyfelől szokatlan és érthetetlen, másfelől viszont jól mutatja a hamis kötődések miatt keletkezett fájdalmainkat.

Mit veszített a hölgy a német válogatott vereségével? Egyénileg semmit. Én egy izgalmas, lényegében jó meccset láttam, és ugyanazt az izgalmas, jó meccset látta ő is. Érte-e valamiféle anyagi kár a hölgyet? Nem – hacsak nem fogadott a német csapat sikerére. Elhagyta-e bármelyik barátja? Feltehetőleg nem. (A közös kudarc rendszerint összekovácsolja az embereket.) Kevésbé lehet-e büszke német mivoltára? Nem. Ha a csapat most ki is kapott, többször győzött. És ha az kevés, akkor ott van a német kultúra és tudomány számos nagysága vigasztalni – Kanttól, Beethoventól Wagnerig és Brechtig vagy Nietzsche-től Marx Károlyig.

Ami fájdalom érte a hölgyet ezen a meccsen, az egy látszólagos, szimbolikus kudarc. Amivel egyáltalán nem kellene törődnie. De láttuk, milyen

örömnöppek törtek ki bizonyos fővárosokban a saját csapatuk győzelmekor, és milyen apátiába süllyedtek az emberek, ha csapatuk nem jutott tovább. A németek egy büszke nép, és jó, ha most egyesek nem kezdenek tördöfésről, árulásról beszélni és nem kezdik betörni a zsidó kirakatokat.

És most rátérek írásom voltaképpen tárgyára. Ahogy egy sportklub vagy válogatott csapat iránti kötődés abszurd (mert semmi köze az igazi értékhez), úgy tűnik nekem abszurdnak a nemzethez való kötődés és főleg a nemzeti büszkeség.

Amikor valaki azt akarja belém sulykolni, hogy minden magyar a testvérem, akkor azt is mondja, hogy a magyar bűnözők közelebb kell álljanak hozzám, mint – mondjuk – a román vagy osztrák vagy orosz filantrópok, művészek, kisgyerekek stb. De miért állnának közelebb hozzám?

Aki nekem jót akar, vagy legalább nem akar rosszat, az áll hozzám közelebb, nemzeti, nemi, felekezeti hovatartozás nélkül. Mindegy az is, hogy milyen a szexuális beállítottsága.

A sport és a szurkolás azért is jelent problémát, mert a sport-szerűség sportszerűséget is kellene hogy jelentsen. Amikor gratulálunk a bennünket legyőző ellenfélnek, mert jobb volt. A mai sport azonban nem sportszerű, a mai sport egy olyan üzlet, ahol büntetik a sportszerűséget. Vagy látott már valaki olyan csatárt, aki a nyilvánvalóan bírói tévedésként megítélt tizenegyest szándékosan mellé rúgta volna? Olyan szövetségi kapitányt, aki az ellenfél megsérült játékosa miatt egyik saját emberét lehívta volna a pályáról? Ha a sakkban a figyelmetlen ellenfelem ott felejtí a támadott királynőjét, barátságosan figyelmeztetem, és adok neki egy másik esélyt, hogy jobban lépjen. A mai sport

eldurvult, a mai sport a háború pótléka. És a mai háború nem kevésbé kegyetlen, mint amilyen évszázadokkal ezelőtt volt.

A nemzeti büszkeséggel az a bajom, hogy amire büszkék vagyunk, ahhoz lényegében semmi közünk. Büszkék vagyunk a Nobel-díjasainkra, de mi semmivel sem segítettük őket. (Nem is beszélve a Budapestről kivándorolt zsidó tudósokról és mérnökökről, akiket az akkori magyarok még üldöztek is.) Büszkék vagyunk a magyar irodalomra, de kevés magyar íróat olvasunk, ismerünk. Büszkék vagyunk a magyar népdalra, de gyakrabban kornyikálunk magyar nótákat. Büszkék vagyunk az olimpiai bajnokainkra, de sörrel a kezünkben nézzük a tévét. Ennyi erővel büszke lehetnék mindazokra a híres emberekre, akiknek Gábor vagy Gabriel a keresztnéve. Vagy kigyújthatnám a szakállasok vagy a szemüvegesek tudományos és sportbeli sikereit is.

A nemzeti kérdésben kizárólag jogi és kulturális kérdést látok. Mindenkinek jogában kell álljon, hogy gyakorolja az anyanyelvét, megismerje és művelje a sajátos nemzeti, törzsi, vallási kultúráját, beleértve a vallási szimbólumok és a nemzeti zászló használatát. Más kérdés, hogy ez milyen állami keretben történik. Ha egy magyar bevándorol az Egyesült Államokba, szabadon beszélhet magyarul a magyarokkal, de nem várhatja el, hogy a hivatalokban is megértsék.

Mi a különbség a kivándorló magyarok és az úgynevezett elcsatolt területek magyarsága között? Lényegében szinte semmi. Igaz, hogy a húszas években erőszakkal változtatták meg az állampolgárságukat, de akik például a hatvanas években születtek, azok ugyanúgy román állampolgárnak

születtek Romániában, mint ahogy amerikai állampolgárnak születtek Amerikában. Innen kezdve már csak arról beszélhetünk, hogy melyik államban nagyobb az egyének szabadsága. Nyilvánvaló, hogy Amerikában sokkal szabadabban lehet valaki magyar, mint Romániában. De ez politikai és nem nemzeti probléma. A Székelyföld tömbmagyarsága sok szempontból hasonlít a Chinatown kínai népességéhez, amennyiben a körzet határain belül folyamatosan lehet a nemzeti nyelvet használni. Ha egy kínai jobb állást szeretne, Chinatown-on kívül, akkor alkalmazkodnia kell az amerikai kultúrához. (És persze az amerikai törvények Chinatown-on belül is érvényesek.) Van azonban két nagy különbség: a székelyek makacsul ragaszkodnak ahhoz a téveszméhez, hogy az a föld tulajdonképpen az övék, a románok jöttmentek, területbitorlók. A románok pedig betegesen érezni és éreztetni akarják az ellenkezőjét, nem sokkal több joggalappal.

Erdélyt látva és az ottani magyarokkal beszélgetve ez a feloldhatatlan ellentmondás szűrt szemet a leginkább. Mind a románok, mind a magyarok Erdély kizárólagos tulajdonlását akarják (a történelem bizonyos eseményei a románoknak kedveztek). De joguk csak ahhoz lehet igazán, hogy a saját kultúrájukat szabadon gyakorolhassák, és ne érhesse őket hátrány a nemzetiségük miatt. Ha sikerül egy ilyen demokratikus társadalmi közeget létrehozni és fenntartani, akkor közömbös, hogy ki melyik állam felségterületén él.

Remélem, hogy a román nacionalizmus enyhülni fog az Európai Unióhoz való csatlakozás révén. De seperjünk a saját portánk előtt. Erdélyben lépten-nyomon látni lehet Nagymagyarország térképét, mind a hatvannégy vármegyével. Kinek használ ez?

A magyarok nem gondolhatják komolyan, hogy – a gyarmatbirodalmak bukása után – bárki visszaadná azokat a területeket, amelyeken már a század elején is kisebbségben voltak a magyarok.

Ha szolidabb területi igénnyel lépnének fel, akkor például javasolhatnák Székelyföld függetlenségét vagy Magyarországhoz csatolását. (A románoknak ez is elfogadhatatlan lenne, de ebben legalább lenne ráció.) Így a román nacionalisták teljes joggal mondhatják a magyarokról, hogy irredenták, a román állam ellen folytatnak propagandát.

Ki a hazafi? Aki a honfitársainak szavakban jót akar, de ténylegesen árt nekik, vagy aki – a nemzetek közötti kapcsolatokat építve – pozitív eredményeket ér el?

Mi a jó kötődés – a nemzet fantomképéhez, vagy a jóakarató emberekhez való kötődés? Minek kell jobban örülnünk – ha egy jót kirándultunk, vagy ha a magyar futballválogatott győz? (Mondjuk, Izland ellen.)

Nem lett volna-e lehetséges, hogy az írásom elején említett hölgy mosolyogjon sírás helyett, annak örülve, hogy ha ki is kapott a német csapat, de legalább egy jó mérkőzést láthatott? Ez teljes mértékben lehetséges. De előbb rendet kell tennünk a fejünkben, az értékrendünkben. És ez – úgy tűnik – nehezebb, mint a magyar focistáknak világbajnokságot nyerni. (Honlapomon, 2016)

Egy másik Magyarország

A jelenlegi kormányzat ellen a direkt konfrontáció helyett többet érne az intézkedéseik és politikáik

negligálása. Más szóval: a saját tevékenységünknek nem a kormányzattal kellene konfliktusban lennie, hanem összhangban a saját igényeinkkel, a lakosság valós szükségleteivel.

Lássunk néhány példát! A mélyszegénységben élőkön a kormányzat láthatóan nem akar segíteni, a felhasználható eszközöket egy kormánypárti (a kormánytól személyileg is függő) felső középosztály további gazdagodására csoportosítja át. Természetesen ez ellen harcolni lehet, de hatékonyabbnak és gyorsabbnak érzem azt, ha ezt a tevékenységet a civil társadalom veszi a kezébe, felméri a helyzetet, adományokat gyűjt és szétoszt, önkénteseket toboroz, akik közvetlenül segíthetik az egyes családokat a túlélésben, a jogi ügyekben, segíti őket, hogy egymással együttműködjenek. A migránsok segítésére megmozdult a fél ország. Kiderült, hogy mennyi adománnyal, étellel, ruhával, pénzzel tud segíteni a lakosság, ha látja a bajt. El kell érni, hogy minél többen lássák: az országon belül is nagy a baj, ezek az emberek is segítségre szorulnak. A civilek forrásai persze nem versenyezhetnek a kormányzat anyagi erejével, de a segélyezésből is lehet politikát csinálni, ha elmondjuk: „Ez valójában a kormány dolga lenne, mi csak azért segítünk, mert a kormány nem segít rajtatok. Váltjátok le a kormányt, hogy javuljon a sorsotok!”

Hasonló a helyzet az egészségügyben. Az orvosok elmondhatják, hogy azért mennek külföldre, mert gyalázatosan alacsony az itthon dolgozó orvosok fizetése, kevés a felhasználható eszköz, egy orvosra túlságosan sok beteg jut, akiket emiatt nem képesek tisztességesen ellátni. Az egészségügy rendbe tétele is állami feladat lenne, de az állam ehelyett a stadionok építését erőlteti. „Ha jobb

egészségügyet akarsz, váltsd le a kormányt!” Ezt rá lehetne bélyegezni minden egyes receptre, orvosi beutalóra és leletre. Akkor talán előbb sikerülne a kormányváltás. (És mit tehetnének ellene? Kirúgnák az összes orvost?) Az ápolók vannak a legrosszabb helyzetben (és fokozza gondjaikat, hogy kevés segítséget kapnak az orvosoktól). Sok olyan kórházi tevékenység van, amelyet önkéntesek is átvállalhatnának. (Emlékezzünk: a háború előtt a legtöbb kórházban apácák dolgoztak.)

A pedagógusok nyugodtan eltérhetnének az állami tantervektől és tankönyvektől, elmesélhetnék, milyen az élet egy demokráciában, a tanulókat minden életkorban az önálló gondolkodásra, tájékozódásra nevelhetnék. A szülői értekezleteken ők is elmondhatnák, hogy „ha nem akarják, hogy az iskola hülye gyerekeket, szerelő robotokat képezzen, váltsák le a kormányt!” Emellett itt is sok alkalom nyílik a nevelés önkéntes segítésére, ingyenes különórák, szakkörök, tanulmányi kirándulások szervezésével, az állami iskolai rendszer fennhatóságán kívül.

A pénzek újraelosztásának fontos területe az adónk 1-1 százalékának felajánlása az egyházak és a társadalmi szervezetek részére. Így az államnak lényegében csak az adónk 98 %-a jut. Mi lenne, ha csak ezt a 98 %-ot fizetnénk be, és az 1-1 %-ot magunk utalnánk át, közvetlenül az általunk fontosnak tartott, de az állami jegyzéken nem feltétlenül szereplő társadalmi szervezetek számlájára? Az állami költségvetés egy fillérrel sem kapna kevesebbet, viszont csökkenne a polgárok élete fölötti kontroll. Bizonyára nagy felzúdulás lenne, de 100-200 ezer ember törvény ellenes magatartását nehéz lenne szankcionálni. A saját, demokratikus jellegű

szervezeteink anyagi támogatásának jelentős része külföldről is származhat. Olyan szervezeteket, egyesületeket kell létrehozni, amelyek költségvetésébe az állam nem szólhat bele. Mivel a nagyvilág meglehetősen jól látja a magyarországi politika változásainak irányát, már csak szolidaritásuk okán is számíthatnánk a segítségükre. Az állami pénzügyi ellenőrzés helyett hadd ellenőrizzék azok a pénz elköltését, akik adták. (A Norvég Alappal kapcsolatos botrányos fellépés lehetőségét az teremtette meg, hogy a norvégok azt a magyar kormányral egyetértésben hozták létre. Ha saját maguk ellenőrizték volna, nem lehetett volna rendőröket küldeni rájuk.)

Kulcs tényező a lakosság objektív tájékoztatása. Az állam a média területén is egyeduralomra, a hírek torzítására törekszik. Létre kellene hozni egy olyan internetes hírforrást, amelyik megoldja ezt a tájékoztatást. A magánkézben lévő kábeltársaságokat rá kellene beszélni, hogy egy csatornát mindig tartsanak fenn a kormánytól független hírek, szöveges üzenetek továbbítására. (Ez esetleg naponta csak 20-21 óra között működne.) A legfontosabb hírekről, eseményekről, véleményekről helyi faliújságokon és hirdetőtáblákon is tájékoztathatnánk az állampolgárokat. Fel kellene eleveníteni egy új Szabad Európa Rádió tevékenységét (amely már nem az Egyesült Államok kormánya, hanem az Európai Unió fennhatósága alatt állna, s amely a hazai helyzet alakulásától függetlenül üzenné: létezik egy szabad Európa).

Egy ilyen demokratikusan működő másik Magyarország más célokat fogalmazna meg, mint a hivatalos. Nem arra biztat, hogy romboljuk le, amit a hivatalos állam épít, hanem hogy építsünk mellé

olyat is, ami nekünk kell. Az álnemzeti és álkeresztény, illiberális értékrend helyett egy összemberi, humanista (ha tetszik: igazán keresztény) és demokratikus értékrend nevében.

Nem erőszakra van szükség, hanem szelidségre. Szelíd kitartásra. Példát mutattak már erre a keresztények Rómában, akik a legkíméletlenebb üldöztetés dacára sem adták fel a hitüket, és az „igazak” a világháború végén, akik a nyilas törvényekkel szemben is bűjtatták az üldözötteket. Ez a mi hazánk, ez a mi életünk. Nem adhatjuk fel. (Virtuális demokrácia blog, 2016. április 6.)

A béka és az ember

Kedvelt példájuk a társadalomtudósoknak, hogy egy békát meg lehet főzni, ha fokozatosan növeljük a víz hőmérsékletét. Egy ideig élvezi, és amikor kellemetlenné válik, akkor már nem tud kiugrani. Ez a példa engem mindig irritált. A béka, mint minden állat, nem tűri a rabságot. Hogy csak úgy beletegyük egy fazék vízbe. Az első dolga az lenne, hogy kiugrik. Nagy nehezen talán meg lehetne nyugtatni, hogy maradjon, de amikor a víz hőmérséklete kezd kellemetlenül meleggé válni, akkor azonnal kiugrana. Abban az esetben maradna csak, ha a meleg bénítóan hatna az idegrendszerére. (De akkor a példa lényege nem igaz, mert ez esetben nem a fokozatosság tenné tétlenné, hanem a konkrét hőmérséklet.)

Hasonlóképpen sántít az emberi társadalomra átvitt analógia is. Általában az emberek nem fokozatosan szoknak hozzá a szolgasághoz, hanem

egyik napról a másikra szolgává teszik őket. Elveszik a termésüket, ingyen dolgoztatják, a törvény nevében megbotozzák és hasonlók. Amikor már beállt ez a kedvezőtlen változás, akkor egy másik szabály kezd érvényesülni: egyedül győnge vagyok, abban pedig nem bízhatom, hogy a többiek mellém állnának egy lázadás esetén.

Ha egyáltalán, akkor itt lehet némi analógiáról beszélni a képzeletbeli béka és az ember viselkedése között. Az ember mérlegeli a tetteinek a következményét. Hogy mikor érdemes fellázadni. És ha ügyes a hatalom, akkor a mérlegelésnek mindig az lesz az eredménye, hogy „most még nem, majd talán később”. És soha nem lesz később, illetve nagyon ritkán, és akkor is ki lehet mutatni valamilyen hibát a felül lévők számításában. Lenintől megtanultuk, hogy a forradalomhoz forradalmi helyzet is kell, az pedig csak akkor áll elő, ha az elnyomottak már nem tudnak elnyomásban élni, az elnyomók pedig nem tudnak elnyomni. Mármint a régi módon. És itt a bökkenő. A diktatúrák egyre finomítják az elnyomás technikáit. Ha a régi módon már nem megy, akkor kitalálnak valami újat. Például hogy megvédik a népet egy nem létező veszedelemtől. Vagy a megújított rendszer elhozza Isten országát. (Az Orbán-rezsim most épp ezzel a kettővel kísérletezik.) Ha valaki a sajtót és a kommunikáció új formáit uralja (a bértollnokoktól az internetes trollokig), akkor mindig eltolódik a felháborodás és a lázadás pillanata. Az idő pedig a lázadó ellen hat.

Nekünk csak annyi az előnyünk a lassan fővő békával szemben, hogy előre látjuk a veszélyt. De ahogy az 1948-as „fordulat éve” megmutatta, a fazéokra egyik napról a másikra rá lehet tenni a

fedőt. Ezért hát csak azt tudom ajánlani a békatársaimnak, hogy mindenki addig ugorjon ki a fazékból, amíg még lehet. Nem a hőmérséklet a fő gond, hanem a fedő. (Töprengő blog, 2019. szeptember 25.)

Atomszurkapiszka

A nukleáris felfegyverezetség jelen szintjén elképzelhetetlen (hiszen öngyilkosság lenne), hogy az egyik szuperhatalom totális atomháborút indítson a másik ellen. De vannak olyan lehetőségek is, amelyek nem járnának totális háborúval, mégis jelentős veszteségeket okozna a másik félnek.

Egy televízióműsorból tudtam meg, jó pár évvel ezelőtt, hogy amikor összeszámolták a diplomata-táskákba rejtett szovjet mini-atombombákat, nagyon sok (ha jól emlékszem, nyolcvan darab) hiányzott. (Ezt Alekszandr Lebegy tábornok, az atomfegyvereket ellenőrző bizottság elnöke jelentette be a kilencvenes években) Mi történhetett? Ezeket vagy nem is készítették el (csak jelentették a projekt teljesítését), vagy azóta ellopták, illetve ismeretlen helyen tárolják. Az Egyesült Államoknak hátizsákban szállítható atomfegyverei vannak. Csak remélhetjük, hogy azokkal pontosan el tudnak számolni.

Mire jók ezek a miniatombbombák? Nagyobb létesítmények felrobbantására, haderő-csoportosítások megsemmisítésére, terrorista jellegű támadásokra. Ilyen megfontolásból fejlesztették ki őket. Az úgynevezett langyos hidegháború idején azonban más felhasználási lehetőségei is lehetnek.

Induljunk ki abból, hogy az atomháború kirobbantásának van egy alsó határa, ami alatt semmiféle fegyveres konfliktus nem éri meg a rakéták elindítását. De bármilyen akció, amely nem éri el ezt a szintet, lehetséges. Képzeljük el, hogy az orosz titkosszolgálat közli az amerikai kollégáikkal, hogy egy fanatikus orosz nacionalista megszerzett egy ilyen diplomatatáskát, és nem tudtak a nyomára akadni. Az amerikaiak nyomozni kezdenek, de mire megtalálják a táskát, már késő, a szerkezet felrobban. (Hálás filmtéma ez, sokszor ki is használták.) A bomba felrobban, valamilyen fontos amerikai létesítmény megsemmisül, emberek tízezrei halnak meg. Az orosz kormány sajnálkozik, Oroszország nemzeti gyászt rendel el, és vállalja a családtagok kárpótlását (az egész sztorinak ez a legkevésbé hihető eleme). Mit tenne ebben a helyzetben az amerikai elnök? A véletlen támadást szándékos csapással torolja meg? Aligha. Ez egy olyan szűrés lenne, amely nagyon csíp, de amiért nem lehet szétverni az egész épületet. (kézirat, 2014. aug. 13.)

Vége a nemzetek Európájának?

A menekültválságot nem lehet nemzeti keretekben kezelni. A határországokban nincs rá elég pénz, nincs elég munkaerő, és a megközelítés sem egységes. Miközben az Unió egészében van pénz, vannak szakértők, és ha a regisztráció nem a belépési pontra, hanem az Unió egészére vonatkozik majd, akkor létrejön az egységes megközelítés is. (Ebben az egy kérdésben egyetértek Orbánnal: a kvótarendszernek nincs sok értelme, hiszen nem kér-

dezik meg a migránsokat, hogy ők hol szeretnének élni.)

Magyarország szeptember 15-étől megpróbálkozik egy új, brutális bevándorlási politikával. Ha ettől csökken a beáramlás, ez is a megoldás része lehet, ugyanakkor hosszú időre megváltoztatja az európai mentalitást. Ha a beáramlás marad, csak a brutalitás nő, akkor Magyarország kizárja magát Európából, mert megtagadta az európai értékeket, beleértve az oly sokszor emlegetett keresztény alapokat is. Akkor ez a kép fog beleégni a világ emlékezetébe: rendőrök, gumibotok, vízágyú, könnygáz, katonák, páncélosok, figyelmeztető lövések, rohano, el-elbukó, megrugdosott, letaposott menekültek, síró gyerekek. Magyarország imázsa hosszú időre megváltozik, visszakerülünk a kalandozások kolostorokat kifosztó, barbár magyarjaihoz.

Az Európai Egyesült Államok ideáját még korai lenne temetni. Lehet, hogy éppen ez a válság vezet el a kikristályosodásához. Én úgy is el tudom képzelni, hogy néhány „magország” alakítja meg, az Európai Unió keretein belül. Szigorúbb feltételekkel, mint az eredeti Unió. A jelenlegi tagországok egyenként eldönthetnék, hogy csatlakoznak-e, vagy maradnak a laza szövetségben. Ehhez egy új, összeurópai, az egyes kormányok belpolitikai érdekeitől mentes népszavazás kell.

A nemzetek Európája válságban van, ezekben a hónapokban akár búcsút is mondhatunk neki. Nincs sok idő eldönteni, hogy hogyan tovább: előre az Európai Egyesült Államok megteremtéséhez, vagy hátra a nemzeti széttagozódáshoz, a széthuláshoz.

Én az Európai Egyesült Államok híve vagyok, közvetlen (a kormányom tagságától független) ál-

lampolgarsággal, aminek keretében a nemzetek és etnikai közösségek (amelyek egyébként sehol sem igazodnak az országhatárokhoz) valódi kulturális autonómiát élveznek. (Elküldve a Népszabadságnak, 2015. szeptember 10.)

Vakondok kora

Az egész a kémrepülőkkel kezdődött. A hatvanas években még nagy vitákat kavart egy amerikai U-2-es berepülése a Szovjetunió légtérébe, hiszen a szovjet vezetés számára a felderíthetetlenség katonai tényezővé vált. Mert ha az ellenség nem tudja pontosan, mi hol van, akkor kevesebb is elég. A Szovjetunió felbomlása után elkezdődött a Nyitott égbolt program, aminek értelmében már a potenciális ellenfelek – bejelentés után – szabadon berepülhettek egymás területére. De még ez a lehetőség is elavulttá vált a kémholdak elterjedésével. Egy kémhold 90-100 perc alatt megkerüli a Földet, és a kamerái mindent lefényképeznek, minden támaszpontot, olyan felbontásban, hogy nemcsak a repülőgépek darabszámát lehet megállapítani a repülőtereken, hanem a repülőgépek azonosítóit is le lehet olvasni.

Ilyen helyzetben mit tehetnek a katonai vezérek? Föld alá bújnak. De ez sem annyira egyszerű, hiszen a föld alatti objektumoknak a helyén kívül azt is meg lehet tudni a képekből, hogy hol mit ásnak, milyen anyag kerül elő, szikla vagy puhább talaj. Amit beépítenek, azt szállítóeszközökön viszik oda, és ezeknek az anyagoknak az útját is végigkövethetik a műholdak. Nincs mese, nagyon

sokat kell ásni, végső soron mindent el kell ásni, azt is, ami fontos és az is, ami nem. Így föld alá kerülnek a múzeumok, az oktatási intézmények, a kórházak is. És amit éppen ásnak, nem feltétlenül onnan kell kitermelni a talajt, hanem vegyesen kihozni a föld alól, nehogy a talajminta műholdas elemzéséből következtetni lehessen, hogy hol mi épül. Az egész föld alatti világ alagutak kötik össze.

Ez egy negatív utópiának tűnik, pedig nem az. Amerikában már a hetvenes években óriási rakéta-komplexumot terveztek létrehozni a sivatagban (*defense pack* terv). A rakéták és robbanófejek föld alatti alagutakban mozogtak volna, abból a célból, hogy ne lehessen tudni, éppen mely rakétasilókban van ténylegesen rakéta, és melyikben nincs. A rakétasilókat ugyanis annyira megerősítik, hogy csak a direkt találat tudja őket megsemmisíteni. Egy ilyen rakétamező úgy festene, mint egy óriási sajt, amelyben nem lehet tudni, melyik lyukban van, amit keresünk.

Nézzük meg a Google Maps „lebutított” képeit! Amikor egy lakóházat, egy útkereszteződést ilyen közelről lehet látni, akkor elképzelhetjük, mire képesek az élvonalbeli katonai alkalmazások.

A következő történelmi korszak a vakondok kora lesz, amelynek keretében minden létfontosságú létesítmény föld alá kerül. És akkor a barlangi ember visszatér a természetes környezetébe. (Tőprengő blog, 2017. március 9.)

Újrakezdődik?

A két világháború között egymás után fasiszta állam lett Olaszország, Portugália, Spanyolország, Németország, Ausztria, Románia, Szlovákia, Magyarország, továbbá a fasizmus felütötte a fejét Franciaországban és Nagy-Britanniában is. Most mintha minden újrakezdődne.

A menekülthullám a liberális (vagyis igazi) demokrácia ellen hangolta a magyar, a szlovák, a cseh, a lengyel kormányt, valamint a britek, franciák, hollandok, németek jó részét, az elmúlt hétvégén pedig kiderült, hogy Ausztriában is a jobboldal lett a legerősebb.

A harmincas években a zsidók (és tőlük függetlenül a szociáldemokraták, kommunisták, liberálisok és a végén már a keresztények is) hiába menekültek Ausztriába vagy a Benelux-államokba, Hitler utolérte őket. Hasonló helyzet kezd kialakulni.

Hova meneküljön az, aki szabadon szeretne élni?

Trump megválasztásával Amerika is kiesik. Talán még Kanada elképzelhető. Vagy Dél-Amerikában Argentína.

A migránsokkal kapcsolatos félelmet erősítik a terrorcselekmények. A terrort (vagy legalábbis a terror logikáját) pedig előre vetíti a rasszizmus, a bevándorlók lekezelése. Ezért kerülnek ki a terroristák a bevándorlók második-harmadik nemzedékéből: nekik már nem az anyaország elviselhetetlen körülményei jelentik az összehasonlítási alapot, hanem a fogadó országban tapasztalt lenézés.

A háború mind valószínűbbnek tűnik, még-hozzá a világ több térségében egyszerre. (A növekvő feszültség nem is a második, hanem az első világ-háború előtti helyzetre hasonlít.) Szíria kapcsán az Egyesült Államok, Törökország, Oroszország és Irán fenekedik egymásra, az észak-koreai diktátor Japánt és az amerikaiak Guam-szigeti támaszpontját, illetve időnként az USA-t is fenyegeti, miközben a szomszédunkban még mindig nem békültek ki az oroszok és az ukránok, és a Baltikumon is farkasszemet néz Oroszország és a NATO, egymást hadgyakorlatokkal provokálva.

Hova meneküljünk? Hova mehetnénk, ahol be is fogadnának bennünket? Mi lesz, ha Ausztria csatlakozik a visegrádi „négyek bandájához”, és előáll a Monarchia újabb, jobboldali verziója? (A vezető szerepen még jó ideig veszekedni fognak a nemzeti érzelmű politikai csoportok, hiszen mindegyik a saját kezében látná legszívesebben a kormányrudat. Amellett történelmi ellentétek vannak a magyarok és osztrákok között, a szlovákok és magyarok között, a szlovákok és a csehek között, a népességét tekintve legerősebb Lengyelország pedig a lengyel pápa óta egy új egyházi állam felé menettel.)

A helyzet gyorsan változik. Ki tudja, mi lesz jövőre, a jövő hónapban vagy a jövő héten? (Töprengő blog, 2017. november 11.)

Poszt-demokrácia

Mindenki ismeri Churchill mondását, aminek lényege, hogy a demokrácia rossz berendezkedés, csak nincs nála jobb. De vajon tényleg nem lehet-

séges jobb rendszer? Erre a kérdésre keresem a választ.

Sokáig az volt a véleményem, hogy a demokrácia és a zsarnokság egymást váltó berendezkedések: amikor a zsarnokság elviselhetetlenné válik, akkor a nép kivívja magának a beleszólást, de amikor a demokráciában már túl nagy a rendetlenség, akkor a zsarnokot is elfogadjuk, hogy végre rend és stabilitás legyen. Ez ugyanúgy megfigyelhető volt a régi Rómában, mint a Nagy Francia Forradalom után vagy a weimari köztársaság bukásakor. És a mi korunkban ugyanilyen „rendetlenség” kezd kialakulni, amikor is a nép jelentős hányada sokallni kezdi az olyan „képtelenségeket”, mint a homoszexuálisok jogai vagy a politikai korrektség. A demokrácia és a zsarnokság közötti fluktuáció azonban túlságosan megterhelő. Milyen jó lenne egy olyan berendezkedést találni, amelyik ötvözi a kettőt: biztosítja a rendet és biztonságot, de közben az egyének észszerű szabadságát is!

Meggyőződésem, hogy lehetséges egy ilyen vegyes rendszert kialakítani. És hogy ez nem valamilyen elvont képzelgés, arra a mai Kína változásaiból következtethetünk. Miért éppen Kína? Talán azért, mert az ottani konfuciánus hagyomány nagy súlyt helyez a kormányzás művészetére, az uralkodói bölcsességre. Kína nagy ország, nagy lakosságú birodalom, amelyben a rövid maoista felfordulást leszámítva mindig is a kiszámíthatóság volt jellemző. Már évtizedek óta folyamatosan alakul át az ország, technikai értelemben gyorsan modernizálódik, miközben a kapitalizmus eredendő anarchiáját sikeresen fékezik. A Kommunista Párt szilárdan a kezében tartja a hatalmat, és ezzel egy intézményes stabilitást biztosít, miközben folyamatos a káder-

csere. A számítástechnikai forradalom következtében minden eddiginél jobb lehetőségek nyíltak a tömegek féken tartására (személykövető rendszerek, az állampolgári viselkedés ellenőrzése, kreditrendszer, az életmód befolyásolása stb.). Ez nyugaton riadalmakat kelt, de látni kell a folyamat pozitív lehetőségeit is.

Egy poszt-demokratikus kormányzásnak feltételezésem szerint a következő tulajdonságai lehetnek:

1. A legfelső hatalom tartósan egy személy vagy egy rotálódó szűk irányító csoport kezében van;
2. ez a hatalmi csoportosulás az egész lakosság érdekében fejt ki tevékenységét, a különböző érdekeket képes harmonizálni;
3. az utódlás tervszerűen és ellenőrzötten történik, amely révén tovább lehet vinni a hosszú távú, de időnként korrigált célkitűzéseket.

Ha megvizsgáljuk az utóbbi évszázadok jelentősebb politikai vezetőit, többet is találunk közöttük, akiket a hatalom pusztá megragadásán túl a hosszú távú célok is érdekeltek. Napóleon nagy reformer lehetett volna, ha a hadjáratok nem aprózzák el az erejét. Lenin kidolgozta egy nem polgári demokrácia elméletét, de korai halála miatt nem lehet tudni, hogy ő is a sztálini terrornál kötött volna-e ki. Sztálin zsarnoki viselkedése mögött is felfedezhetjük egy új uralmi rendszer erőltetését. Hitlert a zsidógyűlölete akadályozta meg abban, hogy egy fenntartható új német birodalmat hozzon létre. Kádár János sokat kínlódott az utódlás megoldatlanságától. Talán nem is volt senki, akinek jó szívvel átadhatta volna a kormányzást.

Az utódlás kérdését sok diktátor dinasztikus irányban kereste. Ez a poszt-szovjet államokban és Észak-Koreában valósult meg, de egyik helyen sem

látszik megnyugtató megoldásnak, csakúgy, mint a Castro-rendszer átmentése. Putyin esete érdekes. Jelcin választotta ki utódjának, de lassanként egy egészen más rendszert alakított ki. Szemmel láthatóan nagyon zavarják a demokratikus szabályok, és a Medvegyevvel való hivatalcserék (elnök – miniszterelnök – elnök) is csak puhatolódzások voltak. Előbb-utóbb örökös elnök lesz belőle.

A baj az, hogy Putyin maga sem fogadja el teljesen, hogy a nép javára legyen egyeduralkodó. Ahelyett, hogy építene és normalizálná az uralmát, a világpolitikában akar kulcsszereplő lenni, és éppen emiatt nem tudja biztosítani népének a stabil körülményeket.

Ez az a pont, ahol Hszi Csin-ping rátalált a megoldásra. Őt a Kínai Kommunista Párt választotta ki legfelsőbb vezetőnek, és már életfogytiglani uralkodónak tekinthetjük. Feltételezhetjük, hogy ezt a pozíciót nem a saját érdekében használja ki, hanem egész Kína javára. Lehetségesnek látszik, hogy ez a vezetési stílus nem fogja úgy eltorzítani a kínai politikát, mint amit Észak-Koreában figyelhettünk meg, a Kim-család három nemzedékénél. Hszinek egyszerűen nem lesz szüksége személyi kultuszra az intézményi támogatás és a belső kontroll mellett.

Ezt a poszt-demokratikus modellt Európában nehéz elképzelni. Németországban Merkel stabilitást biztosított, de ez mára véget ért. Franciaországban De Gaulle volt az egyetlen ilyen hosszú ideig meghatározó vezető. Az antidemokratikus mozgalmak egyelőre nem tudtak átfogó társadalomszervezési elképzelést adni, megragadtak a gyűlölet-propagandánál és a nemzeti szuverenitás

visszaállításának követelésénél, amely mára időszerrűtlenné vált a globalizálódó Európában.

Ami a mi térségünket illeti, még antidemokratikus platformon sem látszik kialakulni hosszú távú stratégia. Itt sem az orosz, sem a kínai modell nem látszik működni, a mi vezetőink sokkal inkább valamiféle Übü király-szerű rablóbandáknak tűnnek, akik jól meg akarják szedni magukat, de nincs elképzelésük arról, hogy az országaik merre tartanak. Orbán Európában is csak a káoszt erősíti, Kaczyński valamiféle katolikus fundamentalizmus talaján áll, Fico, Vučić, Zeman vagy Gruevszki pedig a zavarosban halásznak.

A demokrácia világszerte hanyatlani látszik. Elsősorban a legfőbb országokban: Trump Amerikájában, Putyin Oroszországában, Hszi Kínájában. Ezek közül csak a kínai példa mutat valamiféle reményt, hogy egy poszt-demokratikus berendezkedés egyszerre biztosítja a fejlődést és a stabilitást. Ugyanez adna lehetőséget a föld környezetvédelmi gondjainak megoldására is, de egyelőre Kína is a mindenáron való gazdasági növekedés lázában él, így nem használja ki a szervezettségben rejlő előnyt.

Hogy mi lesz a demokrácia és a világ sorsa, az még a mi időnkben kiderül. (Töprengő blog, 2019. április 17.)

Menekült-övezetek

Korábban a szíriai polgárháború, az afrikai törzsi harcok, most a tálibok hatalomátvétele Afganisztánban. Milliók menekülnek a háborúk, a terror és

időnként a természeti katasztrófák elől is. Az egyes államok próbálják egymásra hárítani a felelősséget. Pedig a menekültválság globális probléma, amely globális megoldást igényel. Ha bármelyik országból jöhetnek menekültek, akkor olyan menekülttáborokban lehetne őket elhelyezni, amelyek a világ bármelyik részén lehetnek. A lényeg nem a jó hely, hanem a túlélés. Ez egyelőre nem valósul meg. A befogadó országok kegynek érzik a befogadást (és az utolsó percig berzenkednek ellene), a menekültek pedig olyan helyre szeretnének kerülni, ahol garantáltan jobb lesz az életük, vagy legalábbis változatlan formában folytathatják a régit. Ez azonban nem lehetséges.

A vallási szabályok betartása az egyik akadály. A magam részéről azt tartom természetesnek, hogy ha valakinek veszélyben forog az élete és segítséget kér, akkor ne ragaszkodjon foggal-körömmel a vallási előírásokhoz. Isten nyilván megbocsátja, ha a katolikus ilyen helyzetben nem böjtöl, a muzulmán nem tartja a Ramadánt vagy az izraelita a nem kóser ételeket is elfogadja, amikor más nincs (gondolom, ez így volt a nácik előli bujkálás során is). A válság elmúltával, a régi környezetbe visszakerülve minden folytatódhat ugyanúgy, mint azelőtt.

Ha ezekben a táborokban csak a minimális létfeltételeket biztosítják nekik (higiénikus hálóhely, tápláló élelem, az alapvető gyógyszerek és tisztálkodási lehetőség), akkor feltehetően kevesebben akarnának eljönni a megszokott életkörülményeik közül. A táborban való kényszerű tartózkodás idejét viszont ki lehet használni az alapvető képzésre, némileg átnevelő tábori jelleggel. Például meg lehet értetni az iszlámhívókkal, hogy más

vallások is léteznek, és minden vallás egyformán jó és tiszteletreméltó, sőt, az ateisták is ugyanolyan jók. A lényeg a többi emberhez fűződő viszony. Hogy mennyire tisztelik és segítik egymást. Vannak, akiknek nincs szükségük képzésre. Ők az Internet-kapcsolat révén „home office” módban végezhetnének munkát bármelyik külföldi cég vagy hivatal számára. (A fordítói munka talán a leginkább kézenfekvő. Az arab migránsokkal én is néha úgy értettem meg magamat, hogy felhívtam egy arabul jól beszélő barátomat, és a kezükbe nyomtam a mobilt.)

Mivel az ellátás alapszintű, biztosan lehet sok olyan helyet találni, ahol ilyen táborok létesíthetők. Akár egy pusztában vagy a sivatagban is – ahogy a katonák is tábor tudnak ütni a legkietlenebb helyeken is. A lényeg, hogy minden szükséges eszköz és anyagot oda lehessen szállítani. Ez pedig elsősorban logisztikai kérdés.

Az ENSZ a meglévő menekültügyi főbiztosság mellé létrehozhatna egy minden szükséges eszközzel ellátott igazgatóságot, és a tagállamok befizetéseiből gondoskodhatna az anyagi háttérrel. Azok az országok, akik e célra rendelkezésre bocsátják területük egy részét, megfelelő anyagi támogatásban részesülhetnének.

A kérdés az, hogy vannak-e olyan területek, ahol ilyen menekült-övezeteket létesíteni lehetne. Vannak. Legelőbb is ott van Szibéria. Óriási földterület, gyér lakossággal. Még Sztálin gulágjainak maradványai is megvannak, amelyeket ezúttal humanitárius célra lehetne hasznosítani. Az orosz gazdaság pedig nagyon is rászorulna a nemzetközi közösség anyagi támogatására. Szibérián kívül számításba jöhetnének még: Alaszka, a kaliforniai

Halálvölgy (ott ugyan biztosan sokba kerülhet biztosítani az életfeltételeket, de nem lehetetlen), továbbá Ausztrália, Mongólia, Észak-Afrika sivatagos területei. De egyes görög szigetek (például Lesbosz vagy Számosz) spontán módon is ilyené alakulnak, ezeken a helyeken nincs másra szükség, mint a helyi lakosok érdekeinek tiszteletben tartására, a két csoport közötti konfliktusok megelőzésére, illetve a menekültek észszerű ellátásának megszervezésére. (Törökország eddig is nagy szerepet vállalt a szíriai menekültek elhelyezésében, és most ezt használja ütőkártyának az Európai Unióval folytatott alkudozásban. De az ott lévő menekültek ügye nem európai, hanem világméretű ügy.) Mindezt az ENSZ tagállamainak kellő mértékű pénzügyi és anyagi támogatásával lehet és kell megoldani. Aki nem fogad be, az fizet. Hol lenne Magyarország helye ebben a világméretű munkamegosztásban? Mivel nem engedjük be a menekülteket (ez az Orbán-kormány kinyilvánított álláspontja), akkor természetesen fizetnünk kell.

A menekültkérdés hosszú távú megoldása mindannyiunk érdeke. A Földet nem lehet megmenteni a teljes katasztrófától, ha a szerencsétleneket folyamatosan lelökdössük a mentőcsónakról. És az sem megoldás, ha a tengerből kimentettek azokat lökik a vízbe, akik felszedték őket. (Eszme-csere blog, 2021. augusztus 30.)

Kormányzás kiszervezve

A gyarmatosító hatalmak egyik érve az volt, hogy a primitív népekkel a keresztény vallás mellett megismertetik a civilizáció egyéb áldásait is (egyebek

mellett az állami működést, a jogot és törvénykezést, az oktatást, az egészségvédelmet, a civilizált viselkedés szabályait). Ez a küldetéstudat első sorban a britekre volt jellemző, de hasonlóan zajlott a spanyol, portugál, francia, belga, holland gyarmatosítás, sőt, a cári birodalom keleti terjeszkedése is. Magukat a gyarmaton élőket azonban alacsonyabb rendűnek tekintették, és ha azok eljutottak az anyaországba, továbbra is lenézték őket. Aztán a meghódított területek sorra kivívták a függetlenségüket (Észak-Amerikában, Latin-Amerikában, Írországbán, Indiában, majd az ENSZ támogatásával Afrikában is). De rövidesen kiderült, hogy a demokráciát nem is olyan könnyű exportálni.

A fehérek által létrehozott állami és jogi keretek formálisan megmaradtak (az afrikai bírók a mai napig fehér parókát viselnek), de nehezen fértek össze az eredeti helyi, gyakran törzsi hagyományokkal. A XXI. század elején egyre jobban kiütköznek a két rendszer összeférhetetlenségének jelei. A gazdasági szervezet működésében, a növekvő lakosság ellátásában egyre gyakrabban jelentkeznek zavarok, lehetetlen megfékezni a tisztviselők korrupcióját, a természeti kincsek felélését, az utcai bűnözést. Az elégedetlenség növekedése gyakran vallási és törzsi összecsapásokat indukál, amelyek katonai diktatúrákhoz vezethetnek. Ezt csak fokozza a filmekben látható nyugati életmód elérhetetlen vágyképe. És mindehhez hozzáadódnak a klímaválásból eredő természeti katasztrófák. Mindenki olyan helyre vágyik, ahol az emberek láthatóan jobban élnek. Ugyanakkor a hagyományokat is védeni szeretnék, hiszen ezek szorosan hozzátartoznak a helyi közösségek öntudatához. Ebben a közegeben erősödik a nyugati befolyás elutasításának

vágya, és ezzel együtt a nyugat-ellenes terrorizmus. (Nemcsak a friss bevándorlók csalódnak a vendég-látóikban, de a már Európában született, második generációs muzulmán bevándorlók is gyakorta ellenségesek a számukra még mindig idegen nyugati kultúrával és a helyiek rasszista mentalitásával szemben.) A volt gyarmati területeken polgárháborúk dűlnak, az ENSZ-ügynökségek által alkalmanként oda juttatott szállítmányokat rendszere-sen fosztogatják, éhínség dűl, és már a világjárványok is pusztítják a lakosságot. A migráció célországai-ban erősödik az idegen-ellenesség, és mindez együtt egy világméretű katasztrófához vezet.

Mit lehetne tenni? A Nyugatnak technikai jelle-gű segítséget kellene felajánlania. Segély helyett szolgáltatást. Mert nem csak egyes részfeladatokat lehet kiszervezni, mint ami az üzleti életben szokás, hanem az állam irányítását is. Ha hozzáértő szak-emberek vezetik az államgépezetet, mindegy, hogy milyen nemzetiségűek. Ha nem jól vezetik, épp úgy le lehet váltani őket, mint a multinacionális vállalatok vezetőit. A szakszerű vezetés minden fontos tényezőt figyelembe vehet, így a helyi lakosság érdekeit és vágyait is. Egy ilyen rendszerben is lennének választások, de azok nem a főhatalmat érintenék, hanem a helyi közösségek képviselőit. A történelem folyamán minden államformában működött valamiféle visszacsatolás, bizonyos tiszt-ségeket mindig választottak (a falusi bírót sem a király vagy a császár nevezte ki). A közvélemény-kutatások is megfelelő visszajelzést jelenthetnek azzal kapcsolatban, hogy jól mennek-e a dolgok.

Amire utalok, az az állam egyfajta technokrata modellje. Aktualizált, XXI. századi változatát óvato-san ki lehetne kísérletezni. Vannak kis országok,

amelyek jelenleg is szenvednek a belső konfliktusoktól. Itt van például Haiti, amelyet egy súlyos természeti katasztrófa sújtott, és az államfővel merénylet végzett. Özönlenek a menekülők az Egyesült Államok felé, de visszafordítják őket. A segélyként nekik juttatott élelmiszer és gyógyszer nem elégséges. Nem lenne egyszerűbb magában az anyaországban rendet teremteni? Felülről, de figyelve minden helyi sajátosságra. A kék sisakos békefenntartókat többnyire a konfliktusok kirobbanásának megakadályozására használták (Ciprustól a délszláv polgárháborúig), de aktívabbak is lehetnének. Kiiktathatnának mindenkit, aki a problémák megoldásának útjában áll, és biztosíthatnák a nemzetközi szakértő kormány megalakulását és működését. (Itt beszúrok egy magyar példát. 2010-ben a Gyurcsány-kormányral szemben mutatkozó bizalmatlanság egy évre Bajnai Gordont emelte a kormányrúdhhoz. Őt senki sem választotta meg, gazdasági szakértő volt, akinek az MSZP-SZDSZ koalíció mintegy „kiszervezte” a miniszterelnöki teendőket. És bevált. Ez az egy év volt a demokratikus Magyarország legjobban menedzselte időszak.)

A helyi autokraták szerte a világon ellene vannak egy világkormány létrehozásának. A nemzeti szuverenitást féltik. Pedig nagyon kevés helyen van tényleges nemzeti szuverenitás. Akik ezzel a fogalommal takaróznak, azok többnyire a saját szuverenitásukat, a saját népellenes hatalmukat értik alatta. Mennyi természeti katasztrófát kell még átélnünk, mennyi világjárványt, helyi konfliktust, amíg megértjük, hogy egy világ van, és mindannyian ugyanabban a világban élünk? (Blogspot blog, 2021. szept. 20)

Férfiak és nők

A nők és a férfiak társadalmi megítéléséről

Lévai Katalin szenvedélyes, vitára ingerlő cikkben (Mennyit ér a nő? ÉS, 2016. febr. 12.) próbálja meg felrázni a közvéleményt a nőkkel szemben megnyilvánuló megkülönböztetések elutasítására. Több olyan kérdést vet fel, amit érdemes külön is megvizsgálni.

Két irányzat érveit veti össze. „A biopolitika képviselői a patriarchális családmoddell népszerűsítik, amely szerint a nő morális kötelessége, hogy minél több gyereket szüljön, és az anyaságban találja meg igazi hivatását.” Nos, az állatvilágból örökölt biológiai szerep olyan világot sugallna, amelyben a nők a nőstény állatok mintájára teherbe esnek, szülnek, szoptatnak, védik és gondozzák a kölykeiket. Igen ám, de ők emberek, és mint minden ember, eszes lények. A modern társadalom pedig nem engedheti meg magának, hogy akár egyetlen női Einsteint is hagyjon elkallódni. A nők tényleges biológiai szerepe leszűkült a szülésre és a szoptatásra, előtte és utána semmi lényeges különbség nem mutatkozik a nők teljesítményében a férfiakhoz képest. A patriarchális családmoddell végleg elavult.

A gender-elmélet az azonos jogokat, a férfi és nő közötti partnerséget hirdeti. „A férfiak együttműködésével olyan társadalmi tér létrehozását igényli, amelyben nő és férfi számára egyaránt adott a sza-

bad választás lehetősége.” Ez a két megközelítés nem kibékíthető. „A női egyenrangúság elutasítása nálunk osztálytársadalmi reflex.” Mi minden van ebben az elutasításban? A nők nem kereshetnek több pénzt (annyit sem), mint a férfiak, nehogy a fejükre nőjenek. A férfi családfenntartó szerep görcsös megtartása mellett persze a háttérben sokszor a nő kezeli a családi kasszát (hiszen ő tudja jobban beosztani a pénzt, ő tartja számon jobban a család vásárlási igényeit), de erről egyik fél sem beszél szívesen. A társadalmi felfogás lassan változik.

Makacsul tartja magát a terhes nők alkalmazásával szembeni ellenállás, de ez elsősorban a nyers kapitalizmus érdekviszonyaiból következik. Természetes, hogy a munkaadó nem szívesen vesz fel olyan munkavállalót, akit nemsokára elveszít, s ráadásul neki kell fizetnie a bérét vagy a gyermekgondozási segélyt. (Ha nő a munkaadó, ő is ugyanígy gondolkodik.) Ha a törvényeket oly módon változtatnák meg, hogy a járandóságokat kezdettől fogva átvállalná az állam, a munkaadókat pedig kedvezmények illetnének meg, amennyiben az ilyen dolgozók számára alkalmas feladatokat találnak, más lenne az ő hozzáállásuk is. Ezzel függ össze a szingli-adó mostanában felvetett kérdése. Nem értem a szenvedélyeket. Fogjuk fel úgy, hogy a gyereket nevelő családokat kedvezményekben részesítjük. Mivel a szinglik ezt nem kapnák, ugyanott vannak, mintha adót kellene fizetniük. Szerintem az állam (azaz a társadalom összessége) ugyanígy tudná támogatni a válási árvákat is az elvált apák helyett, akik most életük végéig szenvednek, amiért nem maradtak meg a házasság kötelékében. (Ha a férfi nem bűnhődne egy meggondolatlan kalandért,

az anyát pedig jobban támogatná az állam, valószínűleg több gyerek is születne.)

A nők a mellőztetésük során többféle ellentaktikát fejlesztettek ki. Ez vezet át a patriarchális tábor által emlegetett „női önzés” témájához. Mert nem az a probléma, hogy az anya gyermekgondozás helyett karriert épít, hanem amikor egyes elvált anyák azzal próbálnak bosszút állni a csapodár férjükön, hogy korlátozzák a kapcsolatát a közös gyerekkel, miközben az apa akkor is gyerektartásra kötelezett, ha az új partner sokkal jobban keres. Ez ártalmas a gyerek számára, de sajnálatos módon ezt erősíti az ítélkezési gyakorlat is. (Zárójelben jegyzem meg, hogy már könyvek is jelentek meg arról, hogy hogyan vetesse el magát az okos nő, és utána hogy rázza le a férjet, annak javait megszerezve.) Ha a két nem egyenrangú lenne, akkor ez a túlkompenzálás sem működne.

A családon belüli erőszak a férfi-központú társadalom hatalmi lecsapódása. Az ellene való küzdelemnek a bizonyíthatóság hiánya a legnagyobb problémája. Ha én nő lennék, és megverne a férjem, az lenne az első dolgom, hogy bekamerázzam és bemikrofonozzam a lakást, és hiteles bizonyítékokat gyűjtsek. Ha a bizonyítékok egyértelműek, csak akkor lehet segíteni – átmeneti szállással, börtönnel, távoltagezéssel. Miért nem fordulnak rendőrséghez, bírósághoz az áldozatok? A leggyakrabban azért, mert szégyellik feltárni a helyzetet (a többi nő előtt), illetve mert anyagilag a férfitől függenek. Az előbbin a felvilágosítás és a nyilvánosság segíthet, az utóbbiban pedig a nők gazdasági egyenjogúsítása.

A férfiak agresszivitást az állatvilágból örököltük, de fennmaradásában nagy szerepe van annak,

hogy a nők ösztönösen (és kísérletileg bizonyíthatóan) a domináns férfiakhoz vonzódnak. Ha a szelídebb, együttműködőbb partnerektől születnének a gyerekek, néhány nemzedék alatt kisselektálódna az erőszak-gén. A nők számára az a férfi az ideális, aki bátor és erős, de egyben gyöngéd és empatikus is. Nagyon ritka ez a kombináció. Ezzel függ össze az is, hogy a nők gyakran elfogadják alárendelt státuszukat. Úgy gondolják, ez a természet rendje. És hányan éneklük közülük is meggyőződéssel azt a magyar nótát, hogy „nékem olyan asszony kell, ha beteg is, keljen fel...”? Nem lehet harcolni a nők egyenjogúságáért, és ugyanakkor ünnepelni a férfi gőg ilyen megnyilvánulásait.

A nők a hagyomány legjobb őrzői, beleértve a számukra hátrányosakat is. Emlékezzünk arra az időszakra, amikor már megtarthatta a lánykori nevét a feleség. Sok nőnek ez nagyon nem tetszett, és még a szülőszobában is lenézték az ilyeneket. Nem a férfi orvos, hanem a főnővér és a többi anyuka. Nem a férfiak tekintik értékesebbnek a férjes asszonyokat a párkapcsolatban élőknel, vagy a 3 gyerekeseket a 2 gyerekeseknél (ahogy a cikk szerzője említi), hanem a többi nő. Azok, akik nem akarják, hogy ha nekik szenvedniük kellett, akkor mások könnyebben megúszhassák. (Szomorú lábjegyzet, hogy amikor az egyik észak-afrikai országban betiltották az infibulációt, azaz a nők genitális megcsonkítását, épp a nők tiltakoztak ellene a leghangosabban.)

Néhány fejlett országban sikerült összehangolni a nők önként vállalt biológiai szerepét a munka világával (részfoglalkoztatás, otthoni munka, a férj lehetősége a gyermekgondozásra stb.), és ehhez valóban minden technikai lehetőség megvan. Az

internet révén igazából már a férfiak nagy része is dolgozhatna otthon, ezt is már főleg csak emberi tényezők akadályozzák (a főnök szeme hizlalja az adminisztrációt). Szerencsére fokozatosan teret nyer az a szemlélet, amely elsősorban nem a férfit vagy a nőt látja a másikban, hanem az embert, akinek gondolatai és méltányolandó érzései vannak. És ehhez nem elsősorban „gender-elméletre” van szükség (hiszen az csak evidenciákat próbál bizonyítani), hanem aktivizmusra, szerveződésre (beleértve a nők önszerveződését is), a férfiak és nők közös fellépésére. Olyan társadalomban a férfi sem lehet szabad, ahol a nő nem szabad.

Magyarországon persze nem egyszerű a helyzet, hiszen 2010-ben a legerőszakosabb és legbutább hímsoviniszták kerültek hatalomra, akik minden erővel egy elavult, férfi-központú társadalom eszményeit akarják visszahozni. A nőnek ebben nem egyenlő elbánás és egyenlő fizetés jár, hanem kézcsók. És ha nem ért a szóból, ha nem teljesíti az elvárásokat, akkor könnyen áteshet egy vak komondoron. Én mégsem vagyok pesszimista. A mélyben zajló kulturális változások akkor is folytatódnak, amikor a politikai és gazdasági feltételek nem kedvezőek. Hiszek a férfiak és nők emberré válásában. (Elküldve az Élet és Irodalom-nak, 2016. február 16.)

Házasságon kívül

Én megértem azokat, akiket frusztrál a mai kormányzat fundamentalista, a pápánál is katolikusabb családfelfogása, amely többek között meg

akarja tagadni az azonos neműek házasságát vagy a gyermekneveléshez való jogukat. De nemcsak ezzel van baj. A házasság (és azon belül a házassági fogadalom) kiüresedett, elvesztette korábbi tekintélyét. (Persze a régebbi évszázadokban is csak tűzzel-vassal lehetett betartatni, hiszen az egymáshoz kényszerített fiatalok meggyűlölhették egymást, a szívnek pedig nehéz parancsolni.)

Amikor menyasszony és vőlegény örök hűséget esküszik egymásnak, és megfogadják, hogy jóban-rosszban kitartanak a párjuk mellett, akkor olyat vállalnak, amit gyakran nem tudnak betartani. A modern munkahelyi környezetben sokkal nagyobb a csábítás, mint egykor a faluban, a házastársak több időt töltenek el a munkatársaikkal, mint a párjukkal. Gyakori az alkalmi hűtlenség, és időnként a szerelem is fellobban. Észszerűtlen lenne ezért kiátkozni azt, aki félrelépett, a közös gyerekek sorsa és lelki egészsége pedig sokkal fontosabb annál, hogy kitegyük az ilyen válsághelyzeteknek.

Véleményem szerint a házasság materiális-szervezeti vonatkozásait (a közös lakást, a vagyontárgyak tulajdonlását, a gyerekek és a szülők gondozását) nagy mértékben el kellene választani a könnyen változó érzelmi kapcsolatoktól. Házastársi hűség helyett a közös célokhoz való hűséget, a közös felelősséget és tevékenységet kellene a középpontba állítani. A házassági eskü meglehetősen elnagyolt, nem tér ki a válságok esetén elvárt viselkedésre, vagy ha ezeket a helyzeteket meg is említi, csak általánosságban. Ezért én a házasságkötésnél praktikusabbnak és fontosabbnak tartom egy olyan polgári jogi szerződés megkötését, amely minden előrelátható problémára kitér, és intézkedik az ilyenkor elvárt kötelezettségekről és visel-

kedésről. Végül is a házasság nagyon hasonlít egy szervezet, egy gazdasági társulás működtetéséhez, ehhez pedig megvannak a jól bevált sablonok.

Egy ilyen polgári jogi szerződést két azonos nemű partner is köthet, ezért nem tartom annyira fontosnak a társadalmi szokásokhoz, jóváhagyáshoz, a formásokhoz való igazodást, illetve a tradicionális jogokért folytatott küzdelmet (amellett, hogy ez természetesen az ilyen helyzetben lévők ügye, amit én kívülállóként csak támogatni tudok). Ha nincs házasság, akkor persze nem járnak a családjogi törvények által biztosított előnyök (például az özvegyi nyugdíj), és nem érvényesülnek a családot védő jogszabályok sem (a gyermekvédelem kivételével, hiszen a gyerekeket a házasságtól függetlenül is védelmezi, segíti a társadalom). Mérlegelni kell, mennyit nyerünk és mennyit veszünk, ha házasság helyett szerződést kötünk. Én azonban úgy látom, hogy több a jogi megoldás előnye, mint a hátránya.

És meg kell említeni egy másik problémát is, amelyre ugyancsak a polgárjogi szerződés kínálhat megoldást. Ez a magányos nők kérdése. A férfiak békeidőben is előbb halnak meg, mind több nő marad özvegyen, segítőtárs nélkül. A monogám házasság keretei között magányosak is maradnak (illetve egyes esetekben még egymás ellen harcolnak, a néhány megmaradt férfiért). Az általam javasolt polgárjogi szerződés kiküszöbölné ezt a problémát.

Egy ilyen szerződés létrejöhet tetszőleges számú férfi és nő között, beleértve az azonos neműeket vagy a bizonytalan szexuális identitásúakat is. A lényeg egymás segítése, a feladatok közös ellátása, a résztvevők közötti pillanatnyi érzelmi vagy érzéki vonzódástól függetlenül. Közösén minden könnyebb,

a háztartás, a programok szervezése, még a gyerekek nevelése is. Egy ilyen közösségben, „nagycsaládban” a gyerekek korán megtanulják a szerepeket, a másokban meglátják az együttműködő partnert, és ha árván maradnak, akkor sem maradnak egyedül.

A házasságon kívül is van élet. És csak rajtunk múlik, hogy milyen.

Még egy – laikusán megfogalmazott – szerződés-tervezetet is elképzeltem, a legkomplikáltabb esetre:

Szerződés életközösség létesítésére

mely létrejött

családi név és utónév: Borbás Terézia

születési családi név és utónév: Borbás Terézia

születési hely és idő: Kaposvár, 1982. dec. 4.

anyja neve: Kovács Matild

személyi azonosító: 28212040526

családi név és utónév: özv. Szabó Alajosné

születési családi név és utónév: Kocsmáros Mária

születési hely és idő: 1942. jan. 17.

anyja neve: Tóth Judit

személyi azonosító: 24201177732

családi név és utónév: Vörös Vivien.

születési családi név és utónév: Vörös Vivien

születési hely és idő: Budapest, 1990. márc. 24.

anyja neve: Izsák Ilona

személyi azonosító: 29003244521

családi név és utónév: Birkás Jolán
születési családi név és utónév: Birkás József
születési hely és idő: Wienerneustadt
(Ausztria), 1976. máj. 7.
anyja neve: Steiner, Judith
személyi azonosító: 17605071232

családi név és utónév: Halabi, Mustafa
születési családi név és utónév: Halabi, Mustafa
születési hely és idő: Damaszkusz, 1987. márc.
12.
anyja neve: Baraki, Ilali
személyi azonosító: 38703124322

között alulírott helyen és napon, az alábbi
feltételekkel.

A résztvevők életközösséget vállalnak, amelynek
során:

1. Megosztják lakóhelyüket (most és a
későbbiekben).
2. A közös lakóhely csak akkor adható el,
illetve cserélhető, ha ahhoz mindannyian
hozzájárulnak.
3. Vállalják, hogy a házimunkából egészségi
állapotuktól és külső kötelezettségeiktől
függetlenül lehetőség szerint egyformán kiveszik
a részüket.
4. Betartják a közösen megszavazott házirendet.
5. Betegség esetén egymást ápolják és segítik.

6. Az esetlegesen egymástól vagy mástól születendő, illetve befogadott gyermekeket legjobb képességeik szerint ellátják, gondozzák és nevelik.
7. Az életközösséghez való csatlakozáshoz minden meglévő tag egyetértése szükséges.
8. A közösségből bárki kiléphet, ha vele szemben nincs teljesítetlen anyagi, illetve természetbeni követelés.
9. A közösségből kizárni csak rendkívüli esetben lehet valakit, a többiek egyhangú döntésével.
10. Viták esetén jóhiszeműen járnak el.
11. Amennyiben nem tudnak megegyezni, magukra nézve kötelezőnek fogadják el a Ptk. rendelkezéseit, valamint a területileg illetékes bíróság döntését.

Alulírott szerződő felek ezt a szerződést elolvasás és közös értelmezés után mint akaratukkal mindenben megegyezőt két tanú előtt jóváhagyólag aláírták.

Kelt Budapesten, 2016. év 10. hó 05. napján.

[Borbás Terézia]
[özv. Szabó Alajosné]
[Vörös Vivien]
[Birkás Jolán]
[Mustafa Halabi]

Előttünk mint tanúk előtt:
[Orsós Péter]
Orsós Péter, 1191 Csaba u. 4.
[Orsós Péterné]
Orsós Péterné, 1191 Csaba u. 4.

(2016. május 11.)

Férfi erőszak és feminizmus

Sausic Attila logikai mutatványa („Az emancipáció maszturbációja”, ÉS, 2016. július 15.) annyira abszurd állításokat tartalmaz a feminizmusról és a gender-elméletről, hogy akár paródiaként is fel lehetne fogni. De ha nem paródia, akkor legjobb esetben is provokáció, a lap olvasottságát növelendő (amire valójában a hetilap nem szorul rá).

A himnem eredendő agresszivitását az állatvilágból örököltük, de a nemi ösztönnel együtt ezt is jórészt a társadalmi elvárás tartja életben. A férfiaktól életük végéig megköveteljük a „férfias” viselkedést (az orosz nyelvben a bátorságot ugyanaz a szó jelöli, mint a férfiasságot, azaz a bátor nő is „férfias”). A nők is olyan partnerre vágnak, aki mellett biztonságot remélhetnek. A baj az, hogy aki hajlandó erőszakkal védeni a saját nőjét, az hajlamos erőszakosan viselkedni a nővel és a gyerekeivel szemben is. Az agresszív viselkedés nehezen kontrollálható. Nem erőszakos, hanem okos partnert kellene választani. És ez félig-meddig meg is valósul. Kísérletek bizonyítják, hogy egy átlagos nő másfajta férfit tart vonzónak a házasságkötése előtt és az után. Megbízható férjet és apát keres, de

szexuális partnerként már az alfa hím tetszik neki jobban. Nem lenne ezzel semmi baj, ha az alfa hím csak szexuális partner lenne. De gyakran ő lesz a születendő gyermek titkolt apja is, ami azt jelenti, hogy a fiú is örökli a biológiai apa agresszív hajlamait. Ha szelíd férfiaktól születnének a gyerekek, néhány nemzedék alatt kiküszöbölődne az erőszak az emberiségből. Lehet, hogy ezáltal gyámoltalanabbá és kevésbé innovatívvá válnánk, kevesebb lenne a műszaki újítás, de ez bőven megtérülne a kevesebb konfliktus és háború révén. A férfi hűtlenség és erőszak mellett leggyakrabban emlegetett érv ebben a cikkben is előfordul: „a gének minél szélesebb körben történő, akár erőszakos szétterítésére” vonatkozó vágy. De kérdezzük meg erről azokat a férfiakat, akik több, különböző családokban élő gyerekeik után fizetnek tartásdíjat! Vagy azokat a szexuális bűnözőket, akik a gének „szétterítése” után megölik áldozatukat. Ez egy olyan „vágy”, amelyet már régen nem biológiai, hanem társadalmi, pszichológiai, elmekórtani tényezők tartanak életben.

A szerző valóságos fobiát sugall a gender-elmélettel szemben, ami képletesen kasztrálja a férfiakat. Ennek része a szexuális erőszak és a szexuális zaklatás összemosása. Az előbbivel szemben a jog minden eszközével fel kell lépni, meg kell védeni a nőket és a kiskorúakat, itt nincs is vita. (Megjegyzendő, hogy „szexuális erőszak” valójában nem is létezik, mert ami szex, az nem lehet erőszakos, ami erőszak, annak pedig semmi köze a szexhez. A szex konszenzus alapján történő, a kölcsönös örömszerzésre irányuló cselekvés.)

A szexuális zaklatás olyan terület, amelyen valóban sok a kérdőjel. Engem is többször meg-

vádoltak vele. Egyszer azért, mert egy orosz származású könyvtári munkatársnőmet megpróbáltam „becsalni” a polcok közé, hogy ott dűdöljam el azt az orosz dallamot, aminek a szövegére kíváncsi voltam, de ne zavarjuk az olvasókat. Egyszer azért, mert zuhogó esőben az autómmal fel akartam venni egy másik munkatársamat, aki ronggyá ázott a járdán, és állítólag ezzel a gesztussal azt jelképeztem, hogy utcai kurvának tartom. Egyszer azért, mert örömömnnek adtam kifejezést, hogy a hölgy milyen csinos, szebb, mint amikor utoljára találkoztunk, és ezzel arra utaltam, hogy a külseje alapján ítélem meg. Egyszer egy élettársamat szeretettel átkaroltam, miközben a számítógéppel dolgoztam otthon, ő pedig azt mondta, hogy „csak a nőt látom benne”. Legutóbb akkor történt ilyen, amikor rátettem a kezem egy hölgy vállára, aki egy széket cipelő barátunk útjában volt, és a hölgy rám szólt, hogy ne érintsem meg. (A fentiekből is látszik, hogy nem tanulok, mert mindig a szociális ösztönömre hallgatok, nem jut eszembe, hogy ezt egy nő más-képp értelmezheti.) De a legkirívóbb Clarence Thomas esete, aki kolléganőjének, Anita Hillnek kávézás közben megjegyzéseket tett a saját nemi szervére, és a hölgy feljelentése miatt nem akarták beválasztani a Legfelsőbb Bíróságba. Ha én lettem volna Anita Hill, biztosan megelégedtem volna egy rendreutasítással: „Ez nem érdekel, többet velem ilyen témáról ne beszélj.”

A zaklatásnál tehát meg kellene különböztetni a tényleges sérelmet okozó eseteket a jelképes esetektől (amely utóbbiak a férfit jellemzik). Ha valaki bunkó, attól még nem kell börtönbe zárni. Monica Lewinsky is mondhatta volna Bill Clintonnak, hogy „bocs, de ezt most kihagyom”. Nem hiszem, hogy

emiatt bármilyen sérelem érte volna a Fehér Ház gyakoronokát. A szexizmus fogalma nem lehet parttalan (ahogy a szerző fogalmazza meg félelmét). A nőt nem szabad alacsonyabbrendűnek tartani (és ennek hivatkozási alapja egyre szűkül, hiszen úrhajóstól miniszterelnökig egy nőből ma már szinte minden lehet) – ha még a magyar Országgyűlésben nagy hiányosságok is vannak e tekintetben. A négy szemközt megfogalmazott kétértelmű megjegyzéseket, célzatos ajánlatokat, a bókot és udvariaskodást pedig meg kell tanulniuk kezelni a nőknek. Ezek semmiképp sem válhatnak bűncselekmény alapjául. (Érdemes lenne egy kísérletben azt is kipróbálni, hogyan viselkednének a férfiak fordított esetben, ha ők kapnának nem kívánatos kétértelmű megjegyzéseket, célzatos ajánlatokat. Arra tippelek, hogy ez csak az egójukat növelné.) Az erőszak kísérleténél is fontos mozzanat, hogy a sértett ellenáll-e. A szakértők rendre azt tanácsolják, hogy ne álljunk ellent (például rablásnál, gépetlétérítésnél), és ebben van is ráció. De az az áldozat felelőssége, hogy kifejezze: nem akar részt venni a cselekményben. Az erőszakot vagy zaklatást megkísérlő férfinak tudnia kell, hogy a kiszemelt áldozat határozottan nem akarja a dolgot. A csábításból (és ennek része a túlzott vágyakozás is) ettől lesz erőszak vagy zaklatás.

Ha az aktus nem konszenzuson alapul, akkor már csak dokumentálni kell. Évtizedek óta híve vagyok a térfigyelő kameráknak. Ha olyan nő lennék, aki sejti, hogy a férje erőszakot akar elkövetni (mert például néhányszor már megtette), az első dologom az lenne, hogy bekamerázsam és bemikrofonozsam a lakást. Abszurd következtetés, amivel a szerző zárja az írását, és egyben magyarázza a

címadást, miszerint a feminizmus a női egyenjogúság, az egyenlő munkáért egyenlő bér kivívása után (hol, a vak komondorok országában?) új célként a közösüléshez vezető út korrekt formájának előírásával „nem csupán a nőket védelmezi, hanem önmagát is kielégíti”. Én úgy gondolom, hogy a feminizmus megszűnéséhez egyetlen út vezet: a férfiak és nők tényleges egyenlősége, a párkapcsolatokon belüli erőszak kiküszöbölése. Ebben a feministáknak még sok tennivalójuk van. Nem elég a nőket védelmezni, fel is kell világosítani. Egy szabad társadalomhoz szabad férfiakra és szabad, öntudatos nőkre van szükség. Nincs mese, emberré kell válni. (Elküldve az Élet és Irodalomnak, 2016. július 19.)

Élvezetközpontú világ

A technikai fejlődés, az automatizált termelés, a rendelkezésre álló szórakozási formák elkerülhetetlenül oda vezetnek, hogy az életet az elérhető élvezetek szempontjából értékeljük, illetve hogy minél több élvezetre törekedjünk. (Akiket Z-generációnak nevezünk, azoknál ez a tendencia már világosan kimutatható.) Nehezen tudjuk elképzelni, hogy ébrenlétünk bármelyik pillanatában ne szóljon a kedvenc zenénk, a tévékép ne változzon gyorsan, a műsorok ne legyenek tele „akcióval”, meglepő fordulatokkal, üvöltéssel, gépfegyverropogással, autós üldözéssel, lángoló benzinkutakkal, az életünk pedig erotikus élményekkel. A „szexi” szó már egy ideje átvette az „érdekes” jelentését – legyen szó

ruháról, frizuráról, személyiségről. Ami nem szexi, az unalmas, arra nem is figyelünk oda.

A kábítószer-fogyasztás néhány évtized alatt annyira elterjedt, hogy már lehetetlen megfékezni. Néhány országban legalizálták is, mert akik függővé váltak, képtelenek leszokni róla, a többiek pedig kíváncsiak, milyen érzés megbolondulni. És dübörög az üzlet, már az iskolások is célközönséggé váltak.

Mivé változik a családi élet ebben a folyamatban? A szülés fájdalmát egyre kevésbé fogja ellenúlyozni a bébi kedvessége, aranyossága, a szülői ösztönök lassan kimennek a divatból. Szeretkezni kell, mert az jó (és lassan már a 14-15 évesek között is szégyelli magát az, aki még mindig nem vesztette el a szüzességét), de a teherbe esést jobb elkerülni. A fogamzás nem cél, gyorsan elő az esemény utáni tablettával vagy az abortusz eszközeivel! Az eredeti, velünk született ösztönök elveszítik erejüket. Mind kevesebben akarnak anyák, apák lenni, mert a gyermekgondozás erősen leszűkíti a további szórakozási lehetőségeket. Most még vannak nagyszülők, akiknek oda lehet adni a csöppségeket, de előbb-utóbb ők is majd csak a vállukat vonogatják: „mi közöm nekem a ti porontyotokhoz?”

Az őseimberek még fél lábbal az állatvilágban éltek, természetes volt az utódok nemzése és felnevelése. De később már a vallási parancsolatoknak is be kellett segíteniük: „sokasodjatok, népesítétek be a Földet!” A két nem közötti munkamegosztás igazodott ehhez, de néhány száz év alatt kiderült, hogy a nőket nem célszerű benne tartani a háztartás vezetésének és a család gondozásának

szerepében, mert nekik is van eszük, és a szellemi munkájukra a férfiaknak is szükségük van.

Ha egyre gyengül a szülői ösztön, akkor mit lehet kezdeni a gyerekekkel? Majd visszaélnék a védtelenségükkel. Szexuális játékszernek még jók, különösen a serdülőkor elejétől kezdve. (Ez máris egyre megszokottabb az eldurvult érzelmi világú családokban. Főleg a részeges és erőszakos apa használja a kislányát szexuális célra, nem ritkán az anya jóváhagyásával, különösen, ha a férfi mostohaapa, és az anya csak így tudja megtartani maga mellett.)

A nő- és gyermekvédelmi szervezetek még egy ideig segítik az áldozatokat, de eljön majd az idő, amikor már a gyermekvédők is molesztálnak. Mert megtehetik. (Ez ma is túlságosan gyakran előfordul, de még üldözi a törvény.)

Az a szerencse, hogy mire ide aljasodunk, addigra már az emberi faj reprodukciója is lecsökken, így az emberiség összlétszáma jelentősen csökken. Senki sem fogja bánni, hanem mindenki igyekszik megkaparintani azt az élvezetet, ami még rendelkezésre áll.

A Római Birodalom már elérte az élvezethajhászás magas fokát, de akkor jöttek a barbárok, és elsöpörték. Madáchnál a kereszténység hozza a megtisztulást, de a vallásnak korántsem volt akkora szerepe a kultúraváltásban. Hogy milyen kultúra fejlődött ki a katolikus egyház felügyelete alatt, azt láttuk. Vajon lesz-e még egy kultúraváltás a jövőben? Furcsa módon az iszlám az, ami a legjobban megőrizte a vallási parancsolatok szigorát. De az is kezd már puhulni: a nők tanulhatnak, világi munkát vállalhatnak, levethetik a fátylat. Úgy tűnik, az iszlám középkor is lassan véget ér.

De az eredeti ellentmondás megmaradt: az emberré vált majom túlságosan okos ahhoz, hogy a belé kódolt biológiai szabályok szerint éljen.

Talán nem kellett volna lejönnünk a fáról.
(Töprengő blog, 2020. szeptember 23.)

Tartalom

Előszó 5

Fejtegetések

Boldogságtechnika, avagy Hogyan legyünk boldogok egy boldogtalan világban? 7

A boldogság elérhető, avagy

Hogyan lettem életművész 31

A férfi, a nő és az Ember 34

A jövő vallása 60

Mit tehetnénk a túlnépesedés ellen? 64

Elemi kommunikáció ismeretlen nyelven 70

Az illusztrálás kényszere 78

Az amatőr irodalomról 81

Bölcselekedések

Tetsz-életünk, avagy

Az emberi lét feltételelessége 88

Töprengés az örökkévalóságról 92

Az időutazás paradoxonjai 93

Buborékelmélet, avagy

Hogyan lettem filozófus 95

Egysejtű Világegyetem, avagy

Hogyan lettem kozmológus 99

Mit ér a tudásunk? 102

Az időről 104

Fátyolelmélet, avagy Az időérzék rejtélye 108

Van-e az életnek értelme? 111

Diogenész-szindróma 114

A világ abszurditásáról 117

Vallás

- Másfajta korszakváltás kellene 122
- A zsidókérdés megoldhatóságáról 126
- Keresztény kötelesség 133
- Jézus és az ateisták 134
- Kereszténység és szocializmus 138

Környezet és egészség

- Visszavonulni! 142
- A piacgazdaság vége? 144

Ország és világ

- A nemzeti kötődésről 148
- Egy másik Magyarország 152
- A béka és az ember 156
- Atomszurkapiszka 158
- Vége a nemzetek Európájának? 159
- Vakondok kora 161
- Újrakezdődik? 163
- Poszt-demokrácia 164
- Menekült-övezetek 168
- Kormányzás kiszervezve 171

Férfiak és nők

- A nők és a férfiak társadalmi megítéléséről 175
- Házasságon kívül 179
- Férfi erőszak és feminizmus 185
- Élvezetközpontú világ 189

